

T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

BİR CUMHURİYET KADINI: ATATÜRK'ÜN KIZ KARDEŞİ
MAKBULE ATADAN

İBRAHİM ÇOBAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN
Doç. Dr. AHMET DEMİR

Ocak-2023
KIRIKKALE

T.C.

KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TARİH ANABİLİM DALI

BİR CUMHURİYET KADINI: ATATÜRK'ÜN KIZ KARDEŞİ
MAKBULE ATADAN

İBRAHİM ÇOBAN

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Doç. Dr. AHMET DEMİR

Ocak-2023

KIRIKKALE

KABUL-ONAY

Doç. Dr. Ahmet DEMİR danışmanlığında İbrahim ÇOBAN tarafından hazırlanan **“BİR CUMHURİYET KADINI: ATATÜRK’ÜN KIZ KARDEŞİ MAKBULE ATADAN”** adlı tez çalışması, aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Doç. Dr. Ahmet DEMİR

İmza:

Tarih, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Üye: Dr. Öğretim Üyesi Fatma ÜNYAY AÇIKGÖZ

İmza:

Tarih, Kırıkkale Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Başkan: Doç. Dr. Sıddık ÇALIK

İmza:

Tarih, Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.

Tez Savunma Tarihi: .... / .... / ....

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

İmza:

Doç. Dr. Abdussamed YEŞİLDAĞ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYANI

Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu,

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

İbrahim ÇOBAN

....../....../....

TEŐEKKÖR

Tez konusunun belirlenmesinden itibaren yazılma sürecindeki her aşamasında yardımını esirgemeyen, büyük özen ve ilgili tutumuyla çalışmamı tamamlamamda yardımcı olan sevgili danışman hocam Doç. Dr. Ahmet DEMİR'e ve çalışmam esnasında yardımseverliklerinden dolayı Milli Kütüphane Süreli Yayınlar Bölümü çalışanlarına teşekkür ederim.

ÖNSÖZ

Yüksek lisans tezi olarak hazırlanan bu çalışmada Osmanlı'dan Cumhuriyet'in ilk yıllarına kadarki süreçte Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan'ın hayatı ele alınmıştır. Bu konu hakkında daha önce etraflı bir çalışma yapılmamış olması böyle bir konunun seçilmesinde etkili olmuştur. Böyle bir çalışmayla Atatürk gibi sembol bir liderin ailesinden bir kadının imparatorluk-cumhuriyet çizgisindeki yerinin belirlenmesi hedeflenmiştir. Ayrıca Makbule Atadan özelinde Osmanlı İmparatorluğu'nun son dönemindeki Türk Kadını profilinin Türkiye Cumhuriyeti ile birlikte nasıl bir değişim yaşadığını tespit edebilmek bir diğer hedef olmuştur. Elbette kendisi toplumun üst tabakasını temsil etmektedir, fakat elde edilen veriler doğrultusunda en azından bazı çıkarımlarda bulunmam mümkün olabilecektir. Ayrıca bu çalışmanın, yapılacak çıkarımlara kolaylık sağlaması için, o dönemin diğer kadın tipolojisi hakkında yapılacak araştırmalara ilham kaynağı olması da hedeflenmektedir. Bütün bu tür çalışmaların gerçekleştirilmesiyle bahsedilen dönemde Türk kadının sosyo-kültürel gelişmeler içerisindeki yeri tespiti edilebilecektir.

Makbule Atadan'ın biyografisini ortaya çıkarabilmek için Cumhurbaşkanlığı Arşivi'nde bulunan dönemin orijinal kaynaklarıyla Atatürk'ün ve diğer bazı önemli isimlerin hatıratı yanında güncel literatüre müracaat edilmiştir. İmparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş döneminin şartlarını daha iyi anlayabilmek için buna büyük bir önem verilmiştir. Cumhuriyet Kadını'nın profilini oluşturma çerçevesinde yapılacak çalışmalar için bu alanda elden geldiği kadar orijinal kaynaklara ve belgelere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Tezimiz bir giriş, üç bölüm ve sonuç bölümünden oluşmaktadır. Tezimizin bölümleri Makbule Hanım'ın yaşamış olduğu üç farklı şehir üzerinden Selanik, İstanbul ve Ankara Dönemleri başlıkları altında ele alınmıştır. Birinci bölümde, Selanik Dönemi ile Makbule Hanım'ın çocukluk ve gençlik yıllarıyla ilk evliliği, üvey baba meselesi, eğitimi ve Selanik'ten ayrılımları konuları ele alınmıştır. İkinci bölümde İstanbul Dönemi başlığı altında, buraya yerleşmesi, Akaretler ve Şişli'deki yaşantısı, Milli Mücadele Dönemi'nde ailenin durumu, Makbule Hanım'ın ikinci evliliği konularına değinilmiştir. Üçüncü bölümde Ankara Dönemi başlığında Makbule Hanım'ın buradaki sosyal, ekonomik ve siyasi gelişmeler içerisindeki konumu değerlendirilmiştir.

ÖZET

BİR CUMHURİYET KADINI: ATATÜRK'ÜN KIZ KARDEŞİ MAKBULE ATADAN

Kırıkkale Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Doç. Dr. Ahmet DEMİR

Ocak, 2023, 116 sayfa

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan Osmanlı ile Erken Cumhuriyet dönemlerinde Selanik, İstanbul ve Ankara üçgeninde yaşamıştır. Osmanlı Rumelisi'nin önemli şehrinde doğmuş ve gençlik yıllarını geçirmiştir. Balkan Savaşları'ndan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'a geçmiş ve Milli Mücadele sürecinden sonra Ankara'da yaşamaya başlamıştır. 1956'ya kadar da Cumhuriyet'in başkentinde yaşamıştır. Yaklaşık yetmiş yıllık hayatında ağabeyi Mustafa Kemal Atatürk'ün sosyal ve siyasi çevresiyle büyük ölçüde yakın bir ilişki içerisinde olmuştur. İmparatorluk ve Cumhuriyet dönemlerindeki hayat çizgisinde yokluklar, sıkıntılar, savaşlar görmüş, varlık içerisinde barış dönemlerini de yaşamıştır. Cumhuriyet ve devrimlerine çok yakın bir tanıklık etmiştir. Onun bir Türk Kadını olarak bu konudaki izlenimleri ve tecrübeleri, özelde dönemin diğer Türk Kadınları için, genelde de toplum yapısının anlaşılabilmesi açısından tarih araştırmacılarına önemli bir birikim sunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Makbule Atadan, Atatürk, Cumhuriyet, Ankara, İstanbul, Selanik.

ABSTRACT

A REPUBLICAN WOMAN: ATATURK’S SISTER MAKBULE ATADAN

Kırıkkale Universty

Social Sciences Institute

Department of History, Master Thesis

Supervisor: Asst. Prof. Ahmet DEMİR

January, 2023, 116 pages

Makbule Atadan, the sister of Mustafa Kemal Atatürk, the founder of the Turkish Republic, lived in the triangle of Thessaloniki, Istanbul and Ankara during the Ottoman and Early Republican periods. She was born in the important city of Ottoman Rumelia and spent her youth years. After the Balkan Wars, she moved to Istanbul, the capital of the Ottoman Empire, and started to live in Ankara after the National Struggle. She lived in the capital of the Republic until 1956. In her nearly seventy years of life, she had a close relationship with the social and political circle of her elder brother, Mustafa Kemal Atatürk. It has seen shortages, troubles, wars in the life line of the Empire and Republic periods, and has also experienced periods of peace in existence. She witnessed very closely the Republic and its revolutions. Her impressions and experiences on this subject as a Turkish woman have provided an important accumulation for history researchers in terms of understanding the structure of society in general and for other Turkish women of the period in particular.

Keywords: Makbule Atadan, Atatürk, Republic, Ankara, İstanbul, Thessaloniki.

KISALTMALAR

a.g.e:	Adı Geçen Eser
a.g.g:	Adı Geçen Gazete
a.g.m:	Adı Geçen Makale
A.Ü.S.B.F.Y:	Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları
A.Ü.T.İ.T.E:	Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü
BCA:	T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi
Bkz:	Bakınız
BOA:	T.C Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi
C:	Cilt
CBA:	T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi
Çev:	Çeviren
Der:	Derleyen
Düz:	Düzenleyen
Ed:	Editör
Et:	Erişim Tarihi
FEF:	Fen-Edebiyat Fakültesi
Haz:	Hazırlayan
İ.Ü.C.T.F:	İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi
P.T.T:	Posta, Telgraf ve Telefon İdaresi
s:	Sayfa
S:	Sayı
ss:	Sayfa Sayısı
Ş.D:	Şura-yı Devlet Evrakı
T.D.V.İ.A:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
T.T.K:	Türk Tarih Kurumu
Y.K.Y:	Yapı Kredi Yayınları

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
ÖZET	i
ABSTRACT	ii
KISALTMALAR.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	v
GİRİŞ	1

1.BÖLÜM

MAKBULE HANIM'IN SELANİK DÖNEMİ

1.1. Doğum Tarihi Meselesi	4
1.2. Makbule Hanım'ın Çocukluk Dönemi	5
1.2.1. Selanik'te Ali Rıza Efendi Sonrası Ailenin Durumu	5
1.2.2. Selanik'teki Ev Meselesi	5
1.2.3. Çiftlik Hayatı	6
1.2.4. Makbule Hanım'ın Eğitimi Meselesi	8
1.3. Üvey Baba Ragıp Bey ve Makbule Hanım	9
1.4. Makbule Hanım'ın İlk Evliliği	10
1.5. Makbule Hanım ve Annesinin Selanik'i Terk Etmeleri Meselesi	11

2.BÖLÜM

MAKBULE HANIM'IN İSTANBUL DÖNEMİ

2.1. İstanbul'a Yerleşme ve Ailenin Durumu	14
2.2. Akaretler Günleri	15
2.3. Şişli Günleri	17
2.4. Ailenin Tekrar Akaretler'e Taşınması ve Eve Baskın Yapılması	20
2.5. Milli Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal ve Ailesi	21

3.BÖLÜM

MAKBULE HANIM'IN ANKARA DÖNEMİ

3.1. Atatürk'ün Hayatta Olduğu Dönemde Makbule Hanım	24

3.1.1. Makbule Hanım'ın Ankara'ya Gelmesi ve Yaralanması Olayı	24
3.1.2. Zübeyde Hanım'ın Vefatı ile Ağabeyinin Evliliğine Makbule Hanım'ın Bakışı.....	25
3.1.3. Makbule Hanım'ın Evlilik Tecrübesi	27
3.1.4. Makbule Hanım'ın Siyasete Atılması.....	28
3.1.4.1. Hatay Meselesi'ne Makbule Hanım'ın Dâhil Olması	32
3.1.4.2. Devlet İşlerine Ait Tören ve Seyahatlerde Makbule Hanım	33
3.1.5. Makbule Hanım'ın Ankara'ya Yerleşmesi ve Camlı Köşk'ün Yapılması ...	36
3.1.6. Atatürk'ün Son Günleri'nde ve Cenazesinde Makbule Hanım.....	38
3.2. Atatürk'ün Ölümünden Sonra Makbule Hanım	42
3.2.1. Atatürk'ün Mirası ve Makbule Hanım	42
3.2.2. Makbule Hanım'ın Mal Varlığı	48
3.2.3. Makbule Hanım'ın Atatürk Hayattayken ve Ölümünden Sonra Almış Olduğu Maddi Destek.....	49
3.2.4. Atatürk ve Makbule Hanım'ın Kardeşlik Bağı.....	52
3.2.5. Makbule Hanım'ın Boşanması ve Mustafa Mecdi Bey'in Durumu	56
3.2.6. Makbule Hanım'ın Geçim Sıkıntısı Nedeniyle Yardım İstemesi	58
3.2.7. Atatürk'ün Naaşının Anıtkabire Nakledilmesi ve Makbule Hanım	60
3.2.8. Makbule Hanım'ın Yardımseverliği	63
3.2.9. Makbule Hanım'ın Yurtdışı Seyahatleri	65
3.2.10. Makbule Hanım'ın Evlatlıkları	67
3.2.11. Makbule Hanım'ın İkamet Ettiği Evler	67
3.2.12. Makbule Hanım'ın Geçirmiş Olduğu Hastalıklar ve Vefatı.....	70
3.2.13. Makbule Hanım'ın Cenaze Töreni ve Sonrasında Ortaya Atılan Bir İddia	72
3.2.14. Makbule Hanım'ın Mirası ve Vasiyeti Meselesi	74
SONUÇ	78
KAYNAKÇA	81
EKLER.....	93
Ek-1 Makbule Hanım'a Mübadele Sebebiyle Atatürk ve Ailesi Adına Verilmiş Olan Yalı.....	93
Ek-2 Makbule Hanım Üyesi Olduğu Serbest Fırka Hakkında 24 Ağustos 1930 Tarihli Cumhuriyet Gazetesine Vermiş Olduğu Demeç	94
Ek-3 Yalova'daki Atatürk Köşkü'nün Taşınması İşlemini Gazi ve Makbule Hanım İzlerken, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1930.....	95

Ek-4 Elhamra Sineması'nda Atatürk ve Makbule Hanım, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Aralık 1930	96
Ek-5 Atatürk ve Makbule Hanım Boğaz Turunda, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1936	97
Ek-6 1 Mayıs 1937 Tarihinde Atatürk ve Makbule Hanım Yeni Alınmış Uçak Filosu İçin Düzenlenen Törende	98
Ek-7 18 Eylül 1937 Tarihinde Atatürk ve Makbule Hanım Trenle Haydarpaşa Garı'na Gelmişler Oradan Dolmabahçe Sarayı'na Geçmişlerdir. Aynı Gün Dolmabahçe'de Açılmış Olan Resim ve Heykel Sergisi'ni de Gezmişlerdir. Cumhuriyet Gazetesi, 19 Eylül 1937	99
Ek-8 6 Mayıs 1938 Atatürk'ün Çankaya'da Makbule Hanım, Afet İnan ve Küçük Ülkü ile Bir Gezintiye Çıkması.....	100
Ek-9 Camlı Köşk.....	101
Ek-10 Selime Seden'in Makbule Hanım ile Röportajı, Akın Gazetesi, 13 Kasım 1947	102
Ek-11 Yaşar Yula'nın Makbule Hanım'la Röportajı, Zafer Gazetesi, 10 Kasım 1950	103
Ek-12 Makbule Hanım'ın Kuruçeşme'deki Köşkü'ne Ait Radyonun Tamiri ve Anten Takılmasına Ait Fatura (CBA, 01020166).....	104
Ek-13 Makbule Hanım'ın Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne Yardım İstemek Amacıyla Gönderdiği Mektup ile Sekreterliğin Cevap Mektubu, Akın Gazetesi, 27 Kasım 1947	105
Ek-14 4 Kasım 1953 Tarihinde Atatürk'ün Aziz Naaşının Bulunduğu Geçici Mezarın Açılması İşlemleri ve Makbule Hanım.....	106
Ek-15 Atatürk'ün Aziz Naaşının 10 Kasım 1953 Tarihinde Anıtkabir'e Nakil Töreni ve Makbule Hanım.....	107
Ek-16 Nakil Töreni Sırasında Protokol Yürüyüşünde Makbule Hanım ve Ona Eşlik Etmekte Olan TBMM Başkanı Refik Koraltan'ın Kızı Ayhan Timurtaş Hanımefendi.....	108
Ek-17 Atatürk'ün Ankara'ya Gelişlerinin Yıl Dönümü Nedeniyle Yapılan Tören Sonrası Ankara Belediye Başkanı'nın Yer Aldığı Bir Grubun Hastanede Yatmakta Olan Makbule Hanım'ı Ziyaret Etmesi, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1955 ..	109
Ek-18 18 Ocak 1956 Makbule Hanım'ın Vefatı, Cumhuriyet ve Zafer Gazeteleri, 19 Ocak 1956	110
Ek-19 Makbule Hanım'ın Cebeci Asri Mezarlığı'nda Medfun Bulunduğu Mezarın Kitabesi	111
Ek-20 Makbule Hanım'ın Cenazesindeki Alkış Olayına Dair Haber, Zafer Gazetesi, 21 Ocak 1956.....	112

Ek-21 Makbule Hanım'ın Amca Çocuklarının Varis Oldukları İddiası, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Ocak 1956.....	113
Ek-22 Atatürk'ten Makbule Hanım'a Kalmış Olan Cadillac Marka Otomobil....	114
Ek-23 Makbule Hanım'dan Varislerine İntikal Eden Cadillac Marka Otomobil'in Müzeye Bedelsiz Verildiğini Gösteren Belge (CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/10-8, Fihrist No: 6598).....	115
ÖZGEÇMİŞ	116

GİRİŞ

Makbule Hanım, Cumhuriyet Tarihinde ismi öne çıkmış bir şahsiyet olmasına rağmen hayatına dair bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır ve bu konuda herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Atatürk'ün kız kardeşi olması nedeniyle Atatürk'ün ve Devrimlerinin yakın şahidi olarak Makbule Hanım'ın hayatı Cumhuriyet Tarihi açısından önem arz etmektedir. Makbule Hanım, Selanik'te dünyaya gelmiş, çok küçük yaşta babasını kaybetmiş ve zor bir dönem içerisinde çocukluk dönemini geçirmiştir. Ağabeyi gibi okula gitmek istemiş ancak Selanik'in içinde bulunmuş olduğu zorlu süreçte annesi ve ağabeyi onun gitmesine izin vermeyerek özel olarak yetişmesini sağlamışlardır. Makbule Hanım özel olarak eğitim almış olsa da kendini yetiştirmiş bir kadın profiline sahiptir. Hayatının son dönemlerinde özellikle ağabeyi Atatürk'e dair birçok gazeteci ile röportaj yapmış ve bu röportajlarla Atatürk biyografisine büyük katkılar sağlamıştır. Bu röportajlardan dolayı olarak Makbule Hanım'a dair bilgiler de edinmekteyiz.

Makbule Hanım, Selanik'te çocukluk ve gençlik dönemini yaşamış ve orada ilk evliliğini Lütü Bey adında bir kimse ile gerçekleştirmiş bir kişi olarak Osmanlı'nın toprak kaybetme süreçlerinin çocukluğundan itibaren yakın tanığı olmuştur. Doğduğu ve büyüdüğü şehir Selanik, Balkan Savaşları ile Osmanlı hâkimiyetinden çıkarak Yunan hâkimiyetine geçmiştir. Bu süreçte birkaç yıl daha Selanik'te kalan Makbule Hanım, Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'na katılmasından bir süre sonra 1915 Baharı'nda İstanbul'a annesi ile birlikte gelmiştir. Bu sırada ağabeyi Mustafa Kemal ülkesi için mücadele ederken Makbule Hanım ile annesi İstanbul'da Akaretler semtinde kalmışlardır. Makbule Hanım hayatının İstanbul Dönemi olarak adlandıracağımız bu süre içerisinde Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan yenilgi ile ayrılmasına ve başkent İstanbul'un işgaline de tanıklık etmiştir. Ağabeyi Mustafa Kemal, yenilgi sonrası İstanbul'a gelerek arkadaşları ile ülkesinin geleceğine dair çok sık toplantılar yapmıştır. Mustafa Kemal, bu süreçte annesi ve kız kardeşi ile daha büyük bir ev olarak Şişli'deki bugünkü Atatürk Müzesi olan binayı kiralamıştır. Mustafa Kemal, Müfettişlik görevi neticesinde Samsun'a çıktığında geri de annesi ve kız kardeşi Makbule Hanım'ı bırakmıştır. Çok kısa bir

süre sonra Mustafa Kemal, artık İstanbul Hükümeti ve İtilaf Devletlerinin tepkilerini çeken bağımsızlık hareketini başlatması üzerine Makbule Hanım ve annesi için İstanbul'daki hayat zorlaşmaya başlamıştır. Makbule Hanım, böylesine sıkıntılı günler de ikinci bir evliliği Mustafa Mecdi Bey ile yapmıştır. Şişli'de yaşadıkları süreçte evlerine baskın dahi yapılan anne ve kızı Mustafa Kemal'in önderliğindeki Milli Mücadele'nin başarılı olması ile rahat etmeye başlamışlardır. İstanbul'daki süreçte Makbule Hanım Birinci Dünya Savaşı, Mütareke Dönemi, şehrin İtilaf Devletlerince işgaline ve Milli Mücadele süreçlerine tanıklık etmiştir. Mustafa Kemal'in başarıları sonrası Ankara'da yeni bir oluşum doğmuş ve böylece Makbule Hanım için de ağabeyinin orada olması nedeniyle Ankara günleri başlamıştır. Ankara Döneminde Makbule Hanım, Cumhuriyet'in ilanına ve Atatürk Devrimlerine çok yakın tanık olarak karşımıza çıkmaktadır. Mustafa Kemal'in evlenip boşanması sonrasında bekâr bir Cumhurbaşkanı olması sebebiyle Makbule Hanım devamlı ağabeyi ile yan yana olmuş ve törenlerde ve seyahatlerde protokolün içerisinde yer almıştır. Makbule Hanım, hayatının Ankara dönemi olarak adlandıracağımız bu dönemde oldukça ferah bir hayat yaşamıştır. Ağabeyinin şahsi hesabından aylık maaş alan Makbule Hanım, genellikle Ankara'da, bazı aralıklarla da Ankara'nın havasının ağır gelmesi sebebiyle İstanbul'da yaşamıştır. Makbule Hanım, Çankaya'da Atatürk'ün meşhur sofralarında hemen her akşam bulunmuş ve siyasetin dolaylı olarak içerisinde yer almıştır.

Zaman geçtikçe de fiilî olarak siyasete girmiştir. Bu süreç 1930 yazında İsmet Paşa ve Hükümeti'ni eleştirmesiyle başlamıştır. O sırada kurulacağı konuşulan Serbest Fırka'ya dâhil olan Makbule Hanım 98 gün sürecek olan siyasi yaşamına bu şekilde başlamıştır. Onun siyasete girmesi ile kadınlara öncü olmuş ve onlar da Serbest Cumhuriyet Fırkası'na üye olmaya başlamışlardır. Üyesi olduğu fırkanın seçim çalışmalarına da katılmıştır. Bu nedenle halktan oy isterken özellikle anti-laik sözler sarf ettiği iddia edilerek eleştirilmiştir. Makbule Hanım, kısa süren siyasi hayatının ardından daha çok ağabeyi ile törenlere ve seyahatlere katılmaya başlamıştır. Ağabeyi Atatürk'ün vefatına kadar yanında olan Makbule Hanım'ı, ağabeyi Atatürk de unutmamış, hayatta iken aylık verdiği maddi desteği vasiyetinde de devam ettirmiştir. Atatürk'ün vefatı sonrası Makbule Hanım, ekonomik zorluklar yaşamaya başlamış ve bu nedenle Atatürk'e sembolik olarak hediye edilen evler, köşkler, arazileri kanuni mirasçı sıfatıyla üzerine alarak satmıştır. Bu nedenle çok eleştirilmiş

ve hakkında olumsuz yorumlar yapılmıştır. Makbule Hanım, ikinci evliliğini 1946'da boşanma ile sonlandırmıştır. Bu süreçte ekonomik zorluklar yaşamaya devam etmiş ve ağabeyinin vasiyetinden aldığı aylığına ve miras olarak kalan malları satmasına rağmen zorluk yaşamıştır. Bu nedenle devletten yardım istemiş ve ağabeyi Atatürk'ün hizmetleri neticesinde Makbule Hanım'a vatani hizmet tertibinden maaş bağlanmıştır. Ağabeyinin vefatı sonrası daha çok İstanbul'da kalmaya başlayan Makbule Hanım, kiralık evlerde oturmuştur. Bu dönem de birçok gazeteci kendisi ile görüşmeler yaparak tekrar hatırlanmış ve Atatürk biyografisine birinci elden tanık olarak katkı sağlamıştır. Hayatının son döneminde dört kişiyi evlat edinmiştir. 1954 yılında kanser nedeniyle zor durumda kalmış ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın desteği ile Gülhane Askeri Tıp Akademisi Hastanesine yatırılarak tedavi görmüştür. 1955'te yine rahatsızlanmış ve 9 ay yine aynı hastanede yatılı tedavi görmüş, ancak kanser sebebiyle 18 Ocak 1956 tarihinde vefat etmiştir. Makbule Hanım vefatı sonrası ağabeyinin şehri olan Ankara'da defnedilmiştir. Oldukça sade bir mezarı olan Makbule Hanım hayatta iken çok değer görmediği gibi ölümünden sonra da aynı muameleyle karşılaşmıştır.

Bu çalışmada hakkında olumsuz yazılar haricinde bilgiler bulunmayan ve hayatı incelenmemiş olan Makbule Hanım yaşadığı üç şehir olan Selanik, İstanbul ve Ankara dönemleri çerçevesinde incelenmiştir. Makbule Hanım, bu üç şehirde birçok farklı siyasi döneme tanıklık etmesi, Atatürk'ün kız kardeşi olması ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında bir "Cumhuriyet Kadını" imajına sahip olması nedeniyle önemli bir model durumundadır.

1. BÖLÜM

MAKBULE HANIM'IN SELANİK DÖNEMİ

1.1. Doğum Tarihi Meselesi

Makbule 1885 yılında Selanik'teki Pembe Ev'de dünyaya gelmiştir. Ancak doğum tarihi konusunda farklı iddialar söz konusudur. Bazı kaynaklarda 1885, bazı kaynaklarda ise 1892 olarak ortaya atılmıştır. Makbule Hanım'ın Cebeci Asri Mezarlığı'ndaki mezar taşında ve evlat edindiği mahkeme kararında doğum tarihi olarak 1892 yılı yazmaktadır. Doğum tarihi konusunda yapılan karışıklıkların nedeni Makbule Hanım'ın babası Ali Rıza Efendi'nin vefat tarihinde yapılan yanlışlıklarla ilgili olabilir. Ali Rıza Efendi'nin vefat tarihi hakkında 1886, 1887, 1888, 1889, 1893 gibi farklı ihtimaller bulunmaktadır. İlk olarak Faik Reşit Unat yaptığı incelemeler ile Makbule Hanım'ın ilk eşinden ayrıldıktan sonra babasının üzerinden maaş bağlanmasını istediği belgeye ulaşmış ve buna istinaden Ali Rıza Efendi'nin 28 Kasım 1893 tarihinde vefat ettiğini iddia etmiştir.¹ Bu görüşü Mustafa Kemal'in Harbiye'den arkadaşı Ali Fuat Cebesoy da doğrulamıştır.² Ali Rıza Efendi'nin, 1893 yılının Kasım ayının ikinci yarısında vefat ettiğine Şevket Süreyya Aydemir³ ve Sadi Borak⁴ da eserlerinde yer vermişlerdir. Makbule Hanım ise babasının iki yıl boyunca ağabeyi Mustafa'yı okula getirip götürdükten sonra bir anda hastalandığını ve bağırsak veremi nedeniyle üç yıl hastalık çektiğini, bu süre içerisinde kendisinin ve kız kardeşinin dünyaya geldiğinden bahsederek 1889 yılını işaret etmiştir.⁵ Mustafa Kemal ise babasının vefatına dair Ahmet Emin Yalman'la yaptığı röportajda

---

¹ Faik Reşit Unat, "Atatürk'ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştirdiği Devrin Milli Eğitim Sistemi", **Atatürk Konferansları**, TTK Yayınları, Ankara, 1963, s. 82.

² Ali Fuat Cebesoy, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, Cumhuriyet Yayınları, C. I, İstanbul, 1997, s. 13.

³ Şevket Süreyya Aydemir, **Tek Adam, Mustafa Kemal (1881-1919)**, Remzi Kitabevi, C. I, Ankara, 1999, s. 46.

⁴ Sadi Borak, "Atatürk Biyografisinde Yapılan Yanlışlıklar", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. I, S. 1, Ankara, 1984, s. 284.

⁵ Şemsi Belli, **Ağabeyim Mustafa Kemal**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2005, s. 23.

“...Şemsi Efendi Mektebi'ne kaydedildim. Az zaman sonra babam vefat etti”⁶ diyerek 7 yaşındayken babasının vefat ettiğini belirtmiştir.

Tarihçi Vasilis Dimitriadis ise, Yunan Arşivi'nde yaptığı araştırmalar sonucu Ali Rıza Efendi'nin bırakmış olduğu mirasa ilişkin 13 Nisan 1887 (19 Recep 1304) tarihli Şer'î Mahkeme kaydını bulmuştur. Bu belgeye dayanarak, Ali Rıza Efendi'nin kesin vefat tarihine ulaşamayacağını ancak 1887 yılı başlarında vefat etmiş olabileceğini iddia etmiştir.⁷ Yukarıdakilere ilave olarak son dönemde Osmanlı Arşivi'nde bulunan belge ile Ali Rıza Efendi'nin görev süresi, emeklilik ve vefat tarihine dair bilgilere de kesin olarak ulaşılmıştır.⁸ Buna göre “Ali Rıza Efendi 23 Mayıs 1886” tarihinde vefat etmiştir.⁹ Dolayısıyla Makbule Hanım'ın 1885 yılında doğduğu anlaşılmaktadır. Ankara Cebeci Asri Mezarlığı'nda medfun bulunduğu başucu kitabesindeki 1892 tarihinin de 1885 olarak değiştirilmesi gerekmektedir.

1.2. Makbule Hanım'ın Çocukluk Dönemi

1.2.1. Selanik'te Ali Rıza Efendi Sonrası Ailenin Durumu

Ali Rıza Efendi'nin vefat etmesiyle Makbule çok küçük yaşta yetim kalmıştır. Aile, bu dönemde hem maddi hem de manevi olarak zorlanmıştır. Büyük bir ihtimalle Zübeyde Hanım Pembe evi birkaç yıl kiraya vermiş ve kira geliri ile de yaşantısını sürdürmüştür. Zübeyde Hanım üç çocukla dul kaldıktan sonra Pembe ev olarak bilinen büyük evin hemen bitişiğindeki Küçük ev olarak adlandırdıkları eve geçerek bir süre durumu idare etmiştir.¹⁰

1.2.2. Selanik'teki Ev Meselesi

Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım çiftinin Selanik'teki Koca Kasım Paşa Mahallesi'ndeki evlerine dair birçok farklı iddialar söz konusudur. Bu iddialar arasında; Ali Rıza Efendi'nin Pembe evi yaptırmış olduğu iddiası¹¹, evin asıl sahibinin aslında Zübeyde Hanım'ın ikinci eşi Ragıp Bey'in olduğu iddiası ve Ali

⁶ Ahmet Emin Yalman, “Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı”, **Vakit Gazetesi**, İstanbul, 10 Ocak 1922, s. 1.

⁷ Vasilis Dimitriadis, **Bir Evin Hikâyesi; Selanik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün Evi ve Ailesi Hakkında Türkçe ve Yunanca Belgeler**, Çev. Gülsün Aksoy Aivali, TTK Yayınları, Ankara, 2016, s.19.

⁸ BOA, Ş.D, Dosya No: 327, Gömlek Sıra No: 73, Sayfa Sayısı: 3, Belge Tarihi: 28-08-1311.

⁹ Mehmet Ali Öz, **Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Soy Kütüğü**, Dilek Ofset Yayınları, İstanbul, 2014, s. 57.

¹⁰ Dimitriadis, **a.g.e**, s. 22.

¹¹ Andrew Mango, **Atatürk; Modern Türkiye'nin Kurucusu**, Remzi Kitabevi, 17. Baskı, İstanbul, 2019, s. 49.

Rıza ve Zübeyde Hanım'ın bu evde kiracı olarak bulundukları¹² yer almıştır. Ancak Yunan Arşivi'ne Osmanlı döneminden kalan kayıtlarda yapılan araştırmalar ile evin 1875 yılından önce yapılmış olduğunu, ancak kesin yapılış tarihinin belli olmadığını, Ali Rıza Bey'in Aralık 1877'de bu evden hisse satın aldığını, Mart 1878'de kalan hisselerin Zübeyde Hanım tarafından satın alınmış olduğunu biliyoruz.¹³ Pembe eve bitişik olan bir de Küçük ev adıyla anılan bir ev daha vardır. Bu evi Ali Rıza Efendi'nin kereste tüccarlığı yaptığı dönemde durumunun iyi olduğu sırada yaptırdığı söylenir. Zübeyde Hanım daha sonra bu evi satmıştır. Zübeyde Hanım'a ayrıca annesi ve anneannesinden iki ev daha kalmıştır. Bu evlerden birini satmış diğerini İstanbul'da iken Makbule Hanım'a miras bırakmıştır. Ayrıca Mustafa Kemal'in, Manastır'a 3. Ordu Komutanlığı'ndaki görevine atandıktan sonra Selanik'e yakın olduğunu¹⁴ ve Mart 1908 yılında Pembe eve çok yakın bir konumda olan iki evin hisselerinin çoğunluğunu satın aldığı bilinmektedir.¹⁵ Pembe ev, Küçük ev, Zübeyde Hanım'ın annesi ve anneannesinden kalan evler, Mustafa Kemal'in aldığı iki ev olmak üzere 6 farklı ev söz konusudur. Bu evlere neler olduğu konusunda daha fazla bilgimiz yoktur. Ancak, Pembe ev, daha sonraları Mübadele'ye dâhil edilmiş ve bu evin yerine Mustafa Kemal'in ailesi adına Makbule Hanım'a İstanbul'da Kuruçeşme'de bir köşk verilmiştir. (Bkz. Ek- 1)

1.2.3. Çiftlik Hayatı

Zübeyde Hanım, Ali Rıza Efendi vefat ettikten sonra bir süre daha Selanik'te Pembe eve bitişik Küçük ev'de kalmaya devam etmiştir. Bu sıralarda Zübeyde Hanım'ın ağabeyi Hüseyin Efendi, kız kardeşi ve çocuklarını kâhyalık yapmakta olduğu Langaza'daki çiftliğe götürmüştür.¹⁶ Makbule dayısı ve çiftliğe gidiş hakkında *"Annemin babası, yani büyük babam üç defa evlenmiştir. İlk hanımından dayım Hüseyin Bey dünyaya gelmiştir. Annemle babamın evlenmelerine vasıta olan da, bu sevgili dayımız Hüseyin Bey'dir. Hiç evlenmemiştir. Bütün hayatını aileden kimsesiz kalanların yetişme ve yetiştirilmelerine adanmıştır. Babam Ali Rıza Bey ölüp de, biz öksüz kalınca imdadımıza yetişen de bu aziz dayımız Hüseyin Bey olmuştur. "Rapla" Çiftliği'ni tutuyordu. Derhal Selanik'e gelerek bizi, yani annemi, ağabeyim*

¹² Veysi Akın, "Selanik Atatürk Evi ve Müze Haline Getirilmesi", **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XVI, S. 48, Ankara, Kasım 2000, s. 712.

¹³ Dimitriadis, **a.g.e**, s. 15.

¹⁴ Utkan Kocatürk, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1988, s. 5-6.

¹⁵ Dimitriadis, **a.g.e**, s. 25, 28.

¹⁶ Makbule Atadan, **Büyük Kardeşim Atatürk**, Ka Kitap, İstanbul, 2016, s. 108-109.

Mustafa'yı, beni, hemşirem Naciye'yi ve dadımızı alarak çiftliğe götürdü"¹⁷ şeklinde anlatmıştır.

Çiftlik dönemi Faik Reşit Unat'a göre 6 aydan kısa sürmüştür. Çünkü küçük Mustafa'nın eğitimi yarıda kalmıştır. Faik Reşit Unat, Ali Rıza Efendi'nin Kasım 1893'te vefat ettiğini ve ailenin Nisan ayına kadar Langaza'daki çiftlikte kaldığını eğitim döneminin başı olan Hicri 1311 yılının Şevval'inin Nisan ayına denk geldiğini ve o ayda okulların açıldığından ailenin tekrar Selanik'e dönmüş olabileceklerini iddia etmiştir.¹⁸ Ancak Makbule'nin aktardıklarından bu dönemde aile çiftlikte kalsa da Mustafa, Selanik'te okula devam etmek için halasının yanında kalmıştır. Makbule'nin Büyük hala dediği babasının anne bir kardeşi olan Hatice Hanım, kardeşinin vefatı sonrası Zübeyde Hanım ve çocuklara ilgisi arttığından Mustafa'nın yanında kalması için annesine teklifte bulunmuştur. Halasının yanında bir süre okula devam eden küçük Mustafa onun yanında pek de kalmak istememiştir. Makbule, bu durum sonucunda annesinin kirada olan Pembe evin bitişiğindeki Küçük eve dönerek Mustafa'nın eğitimi için Selanik'te kalmaya başladığından bahsetmiştir. Kendisi ise bu sırada anneanesi ve dayısı ile çiftlikte kalmaya devam etmiştir.¹⁹ Makbule bu çiftlik hayatı içerisinde ağabeyi ile yaşadıklarına dair birçok anı aktarmıştır. Bunlar arasında ağabeyi ile kulübe inşa etmek, karga bekçiliği yapmak, çiçek yetiştirme de vardır.²⁰ Makbule her daim çiftlik günlerinde ağabeyinin yanında yer alıp onunla vakit geçirmiştir. Ağabeyinin silaha meraklı olması ve dayısının küçük Mustafa'ya silah hediye etmesi sonrası iki kardeş bu silah ile oynarken birden bir patlama olmuş ortalık duman altı olunca her ikisi de kardeşim öldü zannederek feryat etmiş, ancak kimseye bir şey olmamıştır.²¹ Makbule'ye göre çiftlikte kaldıkları dönemde annesi Zübeyde Hanım acılarını bir nebze olsun unutmuş, temiz hava ve çiftlik hayatının rahatlığı ağabeyi ile kendisine çok fayda sağlamıştır.²² Çiftlik hayatı küçük Mustafa'nın okul hayatı sebebiyle sona ermiş ve aile tekrar hep birlikte Selanik'teki küçük eve yerleşmiştir.

---

¹⁷ Selime Seden, "Bayan Makbule'nin Büyük Adam İçin Anlattıkları", **Akın Gazetesi**, İstanbul, 25 Aralık 1947, s. 2.

¹⁸ Unat, a.g.m, s. 82.

¹⁹ Atadan, **a.g.e**, s. 146-147.

²⁰ Atadan, **a.g.e**, s. 124-125.

²¹ Atadan, **a.g.e**, s. 114.

²² Atadan, **a.g.e**, s. 121.

1.2.4. Makbule Hanım'ın Eğitimi Meselesi

Osmanlı Devleti'nde kız çocuklarına eğitim verilmesi meselesi ilk olarak Tanzimat Dönemi ile başlamıştır. 1858 yılına kadar kız çocuklarının eğitimleri sadece ilkokul düzeyinde iken, 1859 yılında ilk defa İstanbul'da Cevri Kalfa İnas Rüştîyesi açılarak kız çocuklarına yönelik daha yüksek eğitim veren okul açılmıştır.²³ Selanik'te 20. yüzyıl başlarında 11 erkek, 1 kız okulu, 1 de askeri rüştiye bulunmakta ve Kız Rüştîyesi'nin yıllık ortalama 174 öğrencisi, 5 hocası bulunmaktadır. Yıllara göre; 1898'de 273, 1899'da 147, 1900'de 150, 1901'de 150, 1903'te ise 148 öğrencisi vardır. 1875'te yayımlanan bir talimatname ile ilkokul süresi İstanbul'da 3 yıl, taşra da ise 4 yıl olarak belirlenmiştir.²⁴ Makbule'nin doğum tarihini 1885 yılını varsaydığımızda, 1892 İlkokul'a başlangıç yılı, 1896 yılı ise Rüştîye'ye başlama yılı olması gerekmektedir. Makbule Hanım'ın okula gitme dönemlerinde Selanik'te kız çocuklarının okuma imkânlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Ancak dönemin getirdiği şartlar, kozmopolit bir şehir olan Selanik'in durumu nedeniyle Zübeyde Hanım ve Mustafa Kemal, Makbule'nin ev ortamında daha güvenli bir yerde eğitim almasını istemiş olmalıdırlar.

Makbule'nin İstanbul'da Akaretler'den komşusu da olan Milli Mücadele Dönemi'nde İstanbul'dan Anadolu'ya cephaneye göndermede çokça yardımları olmuş Alasonyalı Hacı Cemal Ögüt Efendi'nin²⁵ kızı Hikmet Hanım bir röportajda *"Makbule Hanımla annem, Mora'da iken okul arkadaşlarıymış. Birlikte okumuşlar"* şeklinde bir bahs açmıştır.²⁶ Bu bilginin doğruluğu bilinmiyor. Ancak Makbule ile ilgili kaynaklarda Mora'da okuduğuna dair herhangi bir bilgi yoktur. Bu konuda Şerafettin Turan'ın yazdıkları daha makul görünmektedir. Turan'a göre *"Mustafa Kemal, kız kardeşinin okula gitmesini istememişti. Bunda da kız çocuklarının okumasına karşı olması değil, Selanik'teki koşulları uygun bulmaması başlıca etken olmuştu. Makbule, kurmay subay çıkan ağabeyine "Ben de okusam, hiç olmazsa bir öğretmen olsam!" diye ısrar ettiğinde, "Maaşa mı ihtiyacın var Makbuş?" ya da, "Sen okursan mevkiimi elimden alırsın!" gibi şakacı yanıtlar vermekle yetinmişti. Bu nedenle Makbule özel ders alarak okuma-yazma öğrenmiş ve kendisini yetiştirmeye*

²³ Güray Kırpık, vd., **Türk Eğitim Tarihi**, Otorite Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014, s. 187.

²⁴ Uğur Ünal, **II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüştîyeleri (1897-1907)**, TTK Yayınları, Ankara, 2015, s. 146-147.

²⁵ Vehbi Vakkasoğlu, "Cemal Ögüt (1887-1966)", **TDVİA**, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 23.

²⁶ Şamil Kucur, "Atatürk Annemin Böreğine Bayılırdı", **Yenişafak Gazetesi**, 28 Şubat 2004, <https://www.yenisafak.com/gundem/ataturk-annemin-boregine-bayilirdi-2679831>, Et. 5 Haziran 2022.

*çalışmıştı. Tabanca kullanmada da oldukça başarı kazanmıştı”*²⁷ şeklinde Makbule’nin okula gidememesini anlatmıştır. Her ne kadar okula gidemese de, Makbule röportajlarda verdiği bilgilere göre dünyadaki ve ülkesindeki olaylara farklı bakış açılarıyla bakarak olayları analiz ve muhakeme etme yeteneğine sahiptir.

1.3. Üvey Baba Ragıp Bey ve Makbule Hanım

Zübeyde Hanım çok genç yaşta dul kalmıştır ki bu sırada yaşı 30 küsur olmalıdır. Bu genç yaşta iki çocuğu ile yaşam sürmesi Zübeyde Hanım açısından oldukça zor geçmiş olmalıdır. Makbule Hanım, annesinin genç ve dul bir kadın olması sebebiyle çevreden sık sık evlenme teklifleri aldığını ancak Zübeyde Hanım’ın çocukları için bu tekliflere sıcak bakmadığını söyler. Hüseyin dayısının aracı olması ile Teselya’lı Lalot oğlu Ragıp Bey’in birkaç defa Zübeyde Hanım ile evlenmek isteğini, oğlunun tepkisinden çekinerek kabul etmemiş, ancak Hüseyin dayının Zübeyde Hanım’a verdiği destek sonrası kabul etmiştir. Makbule Hanım, annesinin ikinci evliliğinin bahtiyarlık içinde geçtiğini, Ragıp Bey’in Zübeyde Hanım’ın çocuklarına karşı bir baba sevgisi içinde olduğunu anlatmaktadır.²⁸

Ragıp Bey, Teselya Yenişehir’den Selanik’e gelmiş ve Tütün tekeline elinde bulunduran Fransız Regie dairesinde kolculuk yapan bir kişidir. Süreyya ve Hakkı adlarında 2 oğlu ile birinin adı Rukiye olan 2 kızı vardır.²⁹ Mustafa Kemal’in, Selanik’ten tanıdığı çocukluk arkadaşı Mehmet Somer de Ragıp Bey için, “Larissa’dan (Yenişehir) Selanik’e muhacir olarak gelen ve Reji İdaresinde memur bulunan” biri olarak tarif etmiştir.³⁰ Zübeyde Hanım’ın Ragıp Bey’le evlenmesinden sonra Mustafa ve Makbule için psikolojik de olsa bir üvey baba ve üvey kardeşler sorunu baş göstermiştir. Makbule bu yeni hayata ayak uydurmakta gecikmemiş olabilir, ama Mustafa üvey babanın bulunduğu çatı altında oturmak istememiş ve evden ayrılarak Horhor Mahallesinde oturan halası Emine Hanım’ın yanına yerleşmiştir.³¹ Bu evliliğin Mustafa Kemal’in Askeri Rüstiye’den Manastır İdadisi’ne geçtiği 1896 yılında olması daha muhtemeldir.³² Mustafa Kemal, bu evliliğe önceleri

---

²⁷ Şerafettin Turan, **Mustafa Kemal Atatürk; Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2017, s.31.

²⁸ Atadan, **a.g.e.**, s.183-184.

²⁹ Ali Güler, **Benim Ailem; Atatürk’ün Saklanan Ailesi**, Yılmaz Kitabevi, İstanbul, 2015, s. 83.

³⁰ Oğuz Akay, **Beni İki Kadın Çok Sevdi; Mustafa Kemal’in Yaşamında İz Bırakan İki Kadın**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, s. 119.

³¹ Turan, **a.g.e.**, 2017, s. 24-25.

³² Atadan, **a.g.e.**, s. 183.

karşı çıkarak evi terk etmiş ve kısa süreliğine halasında kalmış ve ardından Manastır İdadisi'ndeki eğitimine devam etmiştir. Ancak bu küskünlük kısa sürmüş olmalı ki, ara tatillerde eve dönen Mustafa, üvey babasının da olduğu evde ailecek vakit geçirmiştir.³³ Makbule'nin bu evliliğe karşı olup olmadığına dair net bir bilgi olmasa da bu dönemi annesinin en bahtiyar günleri olarak ifade etmesi, en azından evden ayrılmayıp annesinin yanında kalması üvey baba Ragıp Efendi için olumlu tavır takındığını göstermektedir.

1.4. Makbule Hanım'ın İlk Evliliği

Makbule Hanım'ın Selanik'teki özel hayatına dair bilgilerimiz çok kısıtlıdır. Hayatında iki kez evlilik yapmış olan Makbule Hanım, vermiş olduğu röportajlar da ikinci evliliğine dair konuşmalar yapmış olsa da, ilk evliliğine dair hiçbir şey aktarmamıştır. Bu konu hakkındaki bilgileri dolaylı olarak Mustafa Kemal'den öğrenmekteyiz. Mustafa Kemal, Sofya'da askeri ateşe olarak bulunduğu dönemde Cemal Paşa'ya yazdığı 17 Ocak 1914 tarihli mektubunda, "...*Selanik'te valide ve hemşire çırpınıyor, İstanbul'da enişte sefil sürünüyor...*"³⁴ şeklindeki ifadelerinden eniştesinin varlığından haberdar oluyoruz. Mustafa Kemal'in Miladi 22 Mart 1915/ Rumi 9 Mart 1331 tarihli İbrahim Tali (Öngören), Fuat (Bulca), Salih (Bozok) beyefendilere göndermiş olduğu mektubunda eniştesinin Kuleli Hastanesi'nde kâtip olduğunu, ricada bulunarak eniştesinin adresini onun veya arkadaşlarının bildirmesini istemiştir.³⁵ Eniştesi'nden haberdar olduğumuz bir başka şahit ise İzzettin Çalışlar'dır. İzzettin Çalışlar, Çanakkale Savaşları devam ederken günlüğünde 22 Haziran 1331/ 5 Temmuz 1915 günü Kumandan Bey'in yani Mustafa Kemal'in eniştesinin karargâha misafir geldiğini yazmıştır.³⁶ Sonuç itibarıyla Makbule Hanım'ın hangi tarihte ilk evliliğini yaptığı hangi tarihte boşandığı veyahut eşinin vefat edip etmediği hakkında bilgi yoktur. Bilindiği kadarıyla bu evlilik Makbule Hanım'ın Selanik'ten İstanbul'a geldiği tarihlerde devam etmemektedir.

---

³³ Atadan, **a.g.e.**, s. 192-193.

³⁴ Murat Bardakçı, "Mustafa Kemal'in Mektuplarda Sözü Ettiği Meçhul Akıbalılar", **Hürriyet Gazetesi**, 7 Ağustos 2005, s. 28.

³⁵ Şule Perinçek, İsmet Ögütücü, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. I, İstanbul, 2003, s. 219.

³⁶ İzzettin Çalışlar, İsmet Görgülü, **On Yıllık Savaşın Günlüğü**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007, s. 131-132.

1.5. Makbule Hanım ve Annesinin Selanik’i Terk Etmeleri Meselesi

Selanik, Balkan Savaşları sonrasında 9 Kasım 1912’de Yunan ordusuna teslim edilmiş, 10 Ağustos 1913’te imzalanan Bükreş Antlaşması ile resmen Yunanistan’a bırakılmıştır.³⁷ Makbule Hanım ve annesinin şehri 1912³⁸, 1913³⁹ veya 1915⁴⁰ yıllarında terk ettikleri iddia edilmiştir. Makbule Hanım ve annesinin İstanbul Akaretler’den komşusu olan İbrahim Süreyya Yiğit’in oğlu Nuyan Yiğit’e göre aile Balkan Savaşları başlarken Mustafa Kemal annesi ve kız kardeşinin Selanik’te kalmalarını tehlikeli bularak onları İstanbul’a getirtmiştir.⁴¹ Şerafettin Turan ise “Mustafa Kemal Kuzey Afrika’da iken patlak veren Balkan Savaşı’nda Selanik Yunanistan’ın eline geçince Zübeyde Hanım ile kızı Makbule, Ragıp Bey’i Selanik’te bırakarak İstanbul’a gelmişler ve Beşiktaş Akaretler’deki 76 numaralı eve yerleştirilmişlerdi” şeklinde anlatır.⁴² Willy Sperco ise Mustafa Kemal’in Trablusgarp’ta olduğu sırada Balkan Savaşları ile Selanik’in düştüğünü ve ailenin İstanbul’a geldiğini ve hatta annesi Zübeyde Hanım’ı ve kız kardeşi Makbule’yi bir mülteci kampında bulduğunu iddia etmiştir.⁴³ Dagobert Von Mikusch ise “Mustafa Kemal İkinci Balkan Savaşı’nın 1913 Ağustosunda sona ermesinden beri annesi ve kız kardeşiyle birlikte İstanbul’da oturmaktaydı” şeklinde bir iddiada bulunarak ailenin savaş öncesinde İstanbul’a geldiğini belirtmiştir.⁴⁴ Benoit Mechin de Zübeyde ve Makbule’nin mülteci barakalarında kaldığını Mustafa Kemal’in araştırmalar sonrasında annesi ve kız kardeşini bulduğunu iddia etmiştir.⁴⁵ Hristos K. Hristodulu ise, geçici olarak mülteciler için İstanbul’daki geniş kamu binalarının önüne ve bütün açık alanlara kurulmuş olan derme çatma çadırlarından birine yerleştirildiklerinden bahsetmiştir.⁴⁶ Ancak mülteci kamplarında kaldıkları iddiası çok inandırıcı değildir. Bu iddialar daha çok Mustafa Kemal ve ailesini

³⁷ Haluk Ülman, **Birinci Dünya Savaşı’na Giden Yol ve Savaş**, AÜSBFY, Ankara, 1973, s. 202.

³⁸ Klaus Kreiser, **Atatürk**, Çev. Dilek Zaptçioğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010, s. 27.

³⁹ Dagobert Von Mikusch, **Avrupa ile Asya Arasındaki Adam; Gazi Mustafa Kemal**, Cumhuriyet Yayınları, C. II, İstanbul, 2000, s. 56.

⁴⁰ Derya Genç Acar, “Makbule Atadan’ın Atatürk’e İlişkin Anlattıkları Üzerine Bir Basın Taraması”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXI, S. 63, Ankara, Kasım 2005, s. 1091.

⁴¹ Nuyan Yiğit, **Atatürk’le 30 Yıl; İbrahim Süreyya Yiğit’in Öyküsü**, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 2006, s. 71.

⁴² Turan, **a.g.e.**, 2017, s. 25.

⁴³ Willy Sperco, **Mustafa Kemal Atatürk 1881-1938**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001, s. 27.

⁴⁴ Mikusch, **a.g.e.**, C. II, s. 56.

⁴⁵ Jacques Benoit Mechin, **Mustafa Kemal: Bir İmparatorluğun Ölümü**, Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 1999, s. 98.

⁴⁶ Hristos K. Hristodulu, **Mustafa Kemal ve Selanik Yaşamı**, Çev. Burcu Yamansavaşçılar, Telos Yayınları, İstanbul, 2008, s. 204.

itibarsızlaştırmaya yönelik ortaya atılmıştır. Aile'nin öncelik olarak Ragıp Bey'in kardeşi Albay Memduh Hayrettin Bey'in İstanbul'daki evine yerleşerek misafir olmaları daha muhtemeldir.

Makbule Hanım ve Zübeyde Hanım'ın Balkan Savaşları öncesinde İstanbul'da Akaretler'de oturdukları hakkında diğer bir iddia sahibi ise Abdürrahim Tuncak'tır. Mustafa Kemal, Diyarbakır'da görev esnasında yetim kalan Abdürrahim'i yanına almış ve Zübeyde Hanım'a emanet ederek onun yetişmesini sağlamıştır. Abdürrahim Bey, 1908 doğumlu olduğunu, 3 yaşında iken Zübeyde Hanım'ın Akaretler'deki evine gönderildiğini söylüyor.⁴⁷ Ancak Abdürrahim Bey'in anlatımına göre 1911 yılında Zübeyde Hanım'ın Akaretler'deki evde oturuyor olması lazımdır. Mustafa Kemal'in, 5 Ekim 1911 ve 25 Kasım 1911 tarihlerinde Selanik'te bulunan Salih (Bozok) Bey'e gönderdiği mektuplarından⁴⁸ Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım'ın Selanik'te olduklarını anlıyoruz. Ayrıca Mustafa Kemal'in 1916 yılı Mart ayında Diyarbakır'a görev için gitmiş olduğunu ve bu görev sırasında küçük Abdürrahim'i yanına almış olduğunu biliyoruz. Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım'ın Balkan Savaşları öncesinde veya hemen sonrasında da şehri terk etmediklerini, Mustafa Kemal'in Cemal Paşa'ya gönderdiği 17 Ocak 1914 tarihli mektuptan da anlıyoruz.⁴⁹

Makbule Hanım, *“Biz Beşiktaş'ta Akaretler'de otururken, o Çanakkale Harbine gitmişti bir aralık. Bulgaristan'dan getirdiği güzel bir köpeği vardı”* ifadesiyle 1915 öncesi İstanbul'da olduklarını anlatmıştır.⁵⁰ Makbule Hanım'ın bu anlatımı kronolojik olarak uyuşmamaktadır. Başka bir çalışma da Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım'ın İstanbul'a geliş tarihleri Mart 1915 olarak verilmiştir.⁵¹ Ayrıca Mustafa Kemal de Çanakkale'den Dedeoğlu'daki Osmanlı Konsolosluğu'na 23 Mart 1915 tarihli göndermiş olduğu telgraf ile annesi ve kız kardeşinin kendisine Dedeoğlu'dan bir mektup gönderdiklerini ve yolda olduklarını söylemektedir. Mustafa Kemal, Dedeoğlu'daki Osmanlı Konsolosluğu'na haber vererek annesi ve kız kardeşinin durumlarının araştırılmasını istemiştir.⁵² Buradan hareketle Zübeyde

---

⁴⁷ Feridun Kandemir, “Atatürk'ün de Makbule Hanım'ın da Manevi Evladım!”, **Dün ve Bugün Dergisi**, S. 18, İstanbul, 2 Mart 1956, s. 23.

⁴⁸ Perinçek, Ögütücü, **a.g.e.**, 2003, s. 126-129.

⁴⁹ Bardakçı, **a.g.m.**, s. 28.

⁵⁰ Belli, **a.g.e.**, s. 56.

⁵¹ Acar, **a.g.m.**, s. 1091.

⁵² Utkan Kocatürk, **Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe; Atatürk ve Yakın Tarihimize İlişkin Görüşmeler, Araştırmalar, Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005, s. 293.

Hanım ve Makbule Hanım'ın 1915 yılının Bahar aylarında İstanbul'a gelmiş olduklarını varsayabiliriz.

2. BÖLÜM

MAKBULE HANIM'IN İSTANBUL DÖNEMİ

2.1. İstanbul'a Yerleşme ve Ailenin Durumu

Makbule Hanım ve Zübeyde Hanım Selanik'ten yanlarında Ragıp Bey olmadan ayrılmışlardır. Zübeyde Hanım kendisi ile gelmek isteyen Ragıp Bey'in kızı Rukiye Hanım'ı da yanına alarak İstanbul'a gelmiştir. Zübeyde Hanım'ın Ragıp Bey ile boşanıp boşanmadığı konusu net değildir. Zübeyde Hanım, eşi Ragıp Bey'in evi boş bırakmak istemediği, Yunanların her şeyi yağma etmelerinden çekindiği için İstanbul'a gelmediğini belirtmiştir.⁵³ Makbule Hanım'ın üvey kardeşi olan Rukiye Hanım'ın torunu Ferhat Babür, bir röportaj da Selanik'ten zorunlu ayrılma sonrası *“Zübeyde Hanım, anneannem ve Makbule Hanım, Selanik'ten ayrıldıktan sonra önce İstanbul'a gelip buradan İzmir'e geçiyorlar. Yanlarında tapu da getirmedikleri için mübadelede hiçbir şey alamıyorlar. Zübeyde Hanım Karşıyaka'ya yerleşiyor. Makbule Hanım daha sonra İzmir'den tekrar İstanbul'a gelmiş”*⁵⁴ şeklinde çok farklı bir iddia ortaya atmıştır. Ancak, kaynaklar da Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım'ın İzmir'e gittikleri bahsi geçmemektedir. Dahası Mustafa Kemal bu sırada Çanakkale Savaşları bağlamında Tekirdağ Maydos'da (Eceabat) görevde olsa da, Harp Okulu'ndan ayrıldığından bu yana İstanbul'da kalmaktadır. Bu nedenle de İstanbul anne ve kız için Mustafa Kemal'den dolayı daha güvenilir bir yer olmuştur ki, burayı tercih etmek istemeleri daha muhtemeldir. Anne kız, daha önce İstanbul'a gelip yerleşmiş olan Ragıp Bey'in kardeşi Albay Memduh Hayrettin Bey'in Akbıyık'taki evine misafir olarak yerleşmişlerdir.⁵⁵ Burada kısa süre de olsa Makbule Hanım, Memduh Hayrettin Bey'in kızları Fikriye ve Vasfiye kardeşler ile kalmıştır. Makbule Hanım'ın üvey amcakızı Fikriye ile her daim anlaşmazlık yaşaması aile içinde bilindiğinden, ayrıca Zübeyde Hanım'ın Fikriye ile oğlu arasında yakınlık istememesinden dolayı oğlu Mustafa'dan bir ev bulmasını istemiş ve sonunda o da

⁵³ Fatih Bayhan, **Gölgesinde Mustafa Kemal'i Büyüten Kadın; Zübeyde Hanım**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2020, s. 114.

⁵⁴ Figen Yanık, “Anneannem Atatürk'ün Üvey Kardeşi”, **Sabah Gazetesi Aktüel Pazar Eki**, 17 Ekim 2004, s. 18.

⁵⁵ Turan, **a.g.e**, 2017, s. 27.

Akaretler’de 76 numaralı evi kiralamıştır.⁵⁶ Annesi ve kız kardeşi geldikten bir müddet sonra Mustafa Kemal, Çanakkale Cephesi’nde göstermiş olduğu başarılar neticesinde 1 Haziran 1915’te Albay rütbesine terfi ettirilmiştir.⁵⁷ Mustafa Kemal’in Albay olması ile ekonomik olarak daha rahat olacağı bir döneme geçtiğini düşünebiliriz. Muhtemelen evi kiraladığında Albay idi. Bu evin kirasının aylık 1 lira olduğunu biliyoruz.

Üvey Baba Ragıp Bey’in vefatı konusunda birçok iddialar ortaya atılmıştır. Çanakkale Savaşlarında ya da Balkan Savaşlarında şehit olduğu iddia edilmektedir.⁵⁸ Tarihçi Vasilis Dimitriadis, Yunan Arşivi’nde yaptığı incelemelerde Selanik’teki Pembe evin 1917’de Yunan devleti tarafından el konulmak istendiğini ve Ragıp Bey’in mahalle muhtarı ve imamı ile evin eşinden kendisine bırakılmış olduğunu ispatlamaya çalıştığına dair belgeye ulaşmıştır.⁵⁹ Buradan hareketle Ragıp Bey’in 1917 yılında hayatta olduğunu anlıyoruz. Ancak Ragıp Bey’in ne zaman ve nerede vefat ettiğine dair bilgimiz yoktur.

2.2. Akaretler Günleri

Akaretler’de oturdukları dönemde Makbule Hanım’ın komşuları ile arasında iyi bir bağa sahip olduğunu biliyoruz. Akaretler’den komşu Hacı Cemal Ögüt’ün kızı Hikmet Ögüt Hanım’ın ifadesiyle “*Annem elleriyle yaptığı börek ve tatlıları bana verip Makbule Hanımlara götürmemi isterdi. Atatürk annemin böreklerine bayılırdı. Mustafa Kemal’de aralıklı olarak Akaretler’e gelir ve Makbuş diye çağırdığı kardeşi ile aynı evde kalırdı. Annemin yaptığı börek ve tatlıları dadımla birlikte Makbuş Teyzeye götürürdüm*”⁶⁰ cümleleri Makbule Hanım’ın geleneksel komşuluk ilişkileri içerisinde olduğunu aktarmaktadır. Bir diğer komşusu ise İbrahim Süreyya Yiğit’in annesi Cenaniyar Hanım’dır. Torun Nuyan Yiğit’in aktardığına göre Akaretler’de yakın komşu olmuşlardır.⁶¹ Makbule Hanım Akaretler’de oturdukları dönemi; “*Biz Beşiktaş’ta Akaretler’de oturuyorduk... Annem, ağabeyim, bir de ben... On altı tane neferimiz, altı tane de evlatlığımız vardı...*” demektedir.⁶² Ayrıca Zübeyde Hanım’ın

⁵⁶ Erol Mütercimler, **Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, s. 934.

⁵⁷ Kocatürk, **a.g.e.**, 1988, s. 37.

⁵⁸ Ali Güler, **a.g.e.**, 2015, s. 85.

⁵⁹ Dimitriadis, **a.g.e.**, s. 35.

⁶⁰ Kucur, **a.g.m.**, Yenişafak Gazetesi.

⁶¹ Yiğit, **a.g.e.**, s. 71.

⁶² Belli, **a.g.e.**, s. 47.

Abdürrahim, Zehra, Afife ve İhsan adlarında dört manevi evladının daha olduğunu aktaran Makbule Hanım hepsi ile birlikte aynı evde yaşadıklarından bahsetmektedir.⁶³

Mustafa Kemal Çanakkale Cephesi'nden ayrıldıktan sonra kısa süreliğine Sofya'ya gitmiş ve orada iken 14 Ocak 1916'da Karargâhı Edirne'de bulunan 16. Kolordu Komutanlığı'na atanmıştır. 16 Ocak 1916'da İstanbul'a gelmiş 10 gün sonra Edirne'ye gitmek için yola çıkmış ve 27 Ocak 1916'da Edirne'ye ulaşmıştır. Bu görevini devam ettirirken 11 Mart 1916'da Edirne'den Karargâhı Diyarbakır'a nakletme emri üzerine tekrar İstanbul'a gelmiş 16 Mart 1916'da İstanbul'dan trenle ayrılmıştır. 26 Mart 1916'da Diyarbakır'a ulaşmış, görevinin başına geçmiş ve kısa bir süre sonra 1 Nisan 1916'da "Mirliva" rütbesine terfi ettirilerek artık "Paşa" unvanı ile anılmaya başlamıştır.⁶⁴ Aile bu dönemde Mustafa Kemal'den uzak kalmıştır. Ancak Mustafa Kemal, Selanik'te olduğu gibi her daim ailesini düşünerek onlara maddi ve manevi destek sağlamıştır. Mustafa Kemal Diyarbakır'daki görevi sırasında yetim çocuklardan Abdürrahim Tuncak'ı evlat edinerek İstanbul'a annesi ve kız kardeşinin yanına göndermiştir. Abdürrahim Tuncak, Akaretler'deki yaşamın en yakın tanığı haline gelmiştir. Zübeyde Hanım'a "anne", Makbule Hanım'a "abla" diyerek ailenin bir üyesi olmuştur.⁶⁵

Bu dönemde Mustafa Kemal Paşa, Temmuz 1917'de Halep merkezli 7. Ordu Komutanlığı'na atanmıştır. 1917 yazında çöl fırtınası ile geçici olarak gözleri görmez olmuş bu haberin İstanbul'da duyulması ile Zübeyde Hanım panik yapmış ve oğlunun yanına gitmek istemiştir. Yaver Cevat Abbas Bey'in Halep'e dönmeden evvel Zübeyde Hanım'a uğraması ile o da Halep'e gitmek istemiş ve Cevat Abbas Bey telgraf çekerek Mustafa Kemal'e sormuştur. Mustafa Kemal, annesi ile yanında küçük Abdürrahim'i de getirmesini istemiştir. Bu Halep ziyareti konusunda Makbule Hanım'ında oraya gittiği iddia edilmiştir. Ancak Halep ziyaretinin baş tanığı olan Abdürrahim Tuncak, bu seyahatin bir haftadan fazla süren bir tren yolculuğu

---

⁶³ Turan, **a.g.e**, 2017, s. 654.

⁶⁴ Kocatürk, **a.g.e**, 1988, s. 47-49.

⁶⁵ Sadi Borak, **Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları 1899-16 Mayıs 1919**, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2004, s. 216.

sonunda gerçekleştiğini anlatmaktadır.⁶⁶ Makbule Hanım bu seyahate katılmamış, büyük ihtimalle İstanbul'da kalmıştır.

Mustafa Kemal Paşa, 6 Ekim 1917'de Halep'teki Ordu Komutanlığı görevinden istifa etmiştir. Enver Paşa tarafından istifası kabul edilmiş ve dinlenmek üzere İstanbul'a gelmek isteyen Mustafa Kemal Paşa'ya izin verilmiştir. Ancak Paşa'nın, tren bileti alacak kadar dahi parası olmadığından elinde bulunan birkaç atını pazarda satmak istemiş, fakat savaş ortamında alacak kimse çıkmamıştır. Bu durum üzerine Mustafa Kemal Paşa, Cemal Paşa'ya konuyu anlatmış ve o da atları 2 bin liraya satın almıştır. Mustafa Kemal Paşa bu para ile İstanbul'a gelmiştir. Pera Palas'a yerleşerek, ülkesinin içine düştüğü durumdan kurtulması için görüşmelerde bulunmaya başlamıştır. Cemal Paşa, atları 5 bin liraya satmıştır. Kalan miktarı da Vasıf Paşa ile Mustafa Kemal Paşa'ya göndermiştir. Pera Palas'a yerleşen Mustafa Kemal Paşa'yı kısa bir süre sonra Enver Paşa davet etmiş, Almanya İmparatoru'nun V. Mehmed Reşad'ı daveti üzerine hasta olan Padişah yerine Veliaht Vahidettin'in Almanya seyahatine çıkacağını ve bu seyahatte onun yanında yaver olarak Mustafa Kemal'in yer alması gerektiğini bildirmiştir.⁶⁷ Mustafa Kemal Paşa bu görev için önce Veliaht ile tanışmak amacıyla 13 Aralık 1917'de Vaniköy'deki köşkte bir araya gelmiştir. Ardından 15 Aralık 1917'de tren ile İstanbul'dan ayrılarak Veliaht'ın yer aldığı bir grupla beraber Almanya'ya seyahate çıkmışlardır.⁶⁸ Mustafa Kemal Paşa'nın saray ile yakınlaştığı dönemde annesi ve kız kardeşini bir heyecan sarmıştır. Çünkü onlar Mustafa Kemal'in Paşa olarak saraya damat olmasını istemektedirler. Hatta Makbule Hanım bu konuda ciddi çalışmalar yaparak, saraya yakın olan hanımlarla yakın ilişkiler kurmuştur.⁶⁹ Ancak Mustafa Kemal'in bu konuda böyle bir düşüncesinin olup olmadığı bilinmemektedir.

2.3. Şişli Günleri

Mustafa Kemal Paşa'nın annesi ve kız kardeşi I. Dünya Savaşı devam ederken İstanbul'a gelmişler ve Akaretler 76 Numaralı eve taşınmışlardır. Paşa, ailesi Akaretler'de oturduğu sırada ülkesi için birçok görevde bulunmuştur. Bu görevlerden

---

⁶⁶ Mete Akyol, "Abdürrahim Tuncak Anlatıyor-6", **Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, 1 Haziran 2007, s. 31.

⁶⁷ Enver Behnan Şapolyo, **Mustafa Kemal Atatürk**, Düz. Yunus Emre Kaleli, Kopernik Yayınları, İstanbul, 2018, s. 162-163.

⁶⁸ Kocatürk, **a.g.e.**, 1988, s. 61.

⁶⁹ Hıfzı Topuz, **Gazi ve Fikriye**, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 2001, s. 83.

biri 7 Ağustos 1918'de atanmış olduğu 7. Ordu Komutanlığı'dır. Paşa Halep üzerinden Filistin Bölgesi'ndeki Nablus'a giderek Filistin Cephesi'nin başına geçmiştir. Burada üstün hizmetleri ile başarılar sağlasa da İngilizlerin yaptığı hamleler ile Osmanlı kuvvetleri Halep'e geri çekilmek zorunda kalmışlardır. 29 Eylül 1918'de Bulgaristan savaştan çekilmiş ve Almanya'nın da mütareke görüşmelerine başlaması üzerine, Talat Paşa Hükümeti istifa etmiş ve yeni hükümet 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi'ni imzalamıştır. Mondros Ateşkesi sonrası Yıldırım Orduları Komutanlığı görevini yürüten Alman Liman Von Sanders görevi Mustafa Kemal Paşa'ya devretmiştir. Mustafa Kemal Paşa, Yıldırım Orduları Komutanlığı görevini 7 Kasım 1918 tarihine kadar devam ettirmiş Padişah'ın emri ile bu komutanlık kaldırılmış ve Paşa İstanbul'a Harbiye Nezareti'ndeki görev için çağırılmıştır. Mustafa Kemal Paşa, 13 Kasım 1918 tarihinde İstanbul'a gelmiştir. Bu dönüş günü İtilaf donanmalarının İstanbul'a demirlediği gündür.⁷⁰ Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'a gelir gelmez Akaretler'deki eve değil, Pera Palas'a yerleşmiştir. Birkaç gün sonra annesi ve kız kardeşini görmek için Akaretler'e gitmiştir. Abdürrahim Tuncak, Mustafa Kemal Paşa'nın ülkesinin son haline çok üzüldüğü, bu durumdan kurtulmak için bazı kişilerle görüşmeler yapmak istediğini, Akaretler'deki evin dar olması nedeniyle Pera Palas'ta kalmak istediğini anlatır.⁷¹ Paşa, Pera Palas'ta birkaç gün kaldıktan sonra Şişli'de, bugünkü Halaskargazi Caddesi'nde Oseb Kasabyan'ın 1908 yapımı üç katlı evini kiralamıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın evi kiraladığı tarih olarak Temmuz 1917, 15 Kasım 1918, 2 Aralık 1918, 20 Aralık 1918, 21 Aralık 1918 tarihleri ortaya atılmıştır.⁷² Ancak 13 Kasım günü gelen Paşa, Pera Palas'ta kalmış ve ardından Şişli'deki evi tutarak 28 Kasım 1918 tarihinde bu evde oturmaya başladığı kronolojiye daha uygundur.⁷³ Daha sonra Akaretler'de oturan annesi Zübeyde Hanım'la kız kardeşi Makbule'yi de yanına alarak orta kata kendisi yerleşmiş, üst kata annesi ve kız kardeşini, alt kata ise yaverlerini yerleştirmiştir.⁷⁴ Bazı yazarların “Annesinin evindeki baskılardan dolayı Şişli'deki evi tuttuğu” iddiası annesi ve kız kardeşini de yanına alması ile geçersiz kalmıştır.⁷⁵

⁷⁰ Turgut Güner, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Güner; Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2021, s. 226.

⁷¹ Mete Akyol, “Abdürrahim Tuncak Anlatıyor-7”, **Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, 1 Temmuz 2007, s. 39.

⁷² Sadi Borak, **Ata ve İstanbul**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1983, s. 92.

⁷³ Sadi Borak, “Atatürk Biyografisinde Yapılan Yanlışlıklar”, s. 283.

⁷⁴ Bayhan, **a.g.e.**, s. 155.

⁷⁵ Lord Kinross, **Atatürk; Bir Milleti Yeniden Doğuşu**, Sander Yayınları, İstanbul, 1973, s. 229.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'un en bunalımlı günlerinde bu evde arkadaşlarıyla sık sık görüşmeler yapmış ve 16 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a göreve gidene kadar burada kalmıştır.⁷⁶

Makbule Hanım, Şişli'deki günlerini muhtemelen ağabeyinin hemen her gün eksik olmayan misafirlerini ağırlamakla geçirmiştir. Her ne kadar evde yardımcı olan kimseler bulunsa da Makbule Hanım bir nevi evin hanımı olarak misafir ağırlamaktadır. Diğer taraftan Mustafa Kemal, ülkesinin içine düştüğü ateşten kurtulması için arkadaşlarıyla yaptığı toplantılar sonrasında kendisine verilen müfettişlik görevi için Anadolu'ya geçme hazırlıklarına bu evde başlamıştır. Bu hazırlıklar sonrasında kız kardeşi ve annesi ile vedalaşır. Makbule Hanım, hıçkırıklarıyla ağabeyini uğurladığını anlatır.⁷⁷ O gün Abdürrahim Tuncak'ın anlatımına göre evde büyük bir sessizlik hâkim olur ve öğle yemeği de yenilmez.⁷⁸ Üç gün sonra Mustafa Kemal Paşa ailesine telgraf göndermiş, Samsun'a çıktığını ve iyi olduğunu yazmıştır. Paşa, Samsun'a çıktıktan sonra yaptığı faaliyetler ile İtilaf devletlerinin dikkatini çekmiş ve Saray'a baskı yapılması üzerine 8-9 Temmuz 1919'da istifa ederek Erzurum Kongresi öncesi Milli Mücadele için çalışmaya başlamıştır.⁷⁹ Bu dönemde İstanbul'da ailesi zor durumda kalmıştır. Çünkü İtilaf devletleri onu ve ailesinin evini bilmektedirler. Birçok kez evi aramaya gelerek baskınlar yapmışlardır. Bu baskınların resmi polisler veya askerler tarafından yapıldığı bilinmemektedir.

Şişli'de oturdukları dönemde Makbule Hanım, askerlikten istifa edip ticaretle uğraşan Mustafa Mecdi Bey ile evlenmiştir. Evliliğin kesin tarihi bilinmemektedir. Zübeyde Hanım'ın bu evlilikten dolayı zor günlerde biraz teselli bulduğu söylenmektedir.⁸⁰ Mecdi Bey, bu dönemde İstanbul'dan Ankara'ya kaçak teçhizat göndererek ticaret yapar ve Milli Mücadele'ye de destek olur.

---

⁷⁶ Ali Güler, **Sarı Paşa İnsan Atatürk**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007, s. 15.

⁷⁷ Bahadır Dülger, "Bayan Makbule Atatürk'ün Hayatını Anlatıyor", **Vakit-Yeni Gazete**, İstanbul, 10 Kasım 1947, s. 2; Bahadır Dülger, "Atatürk'ün Hemşiresi Makbule Atadan Anlatıyor; İki Ayrılış ve İki Zafer", **Tasvir Gazetesi**, 10 Kasım 1947, s. 5.

⁷⁸ Mete Akyol, "Abdürrahim Tuncak Anlatıyor-1", **Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, 1 Ocak 2007, s. 61-63.

⁷⁹ Kocatürk, **a.g.e.**, 1988, s. 94.

⁸⁰ Güler, **a.g.e.**, 2015, s. 27.

2.4. Ailenin Tekrar Akaretler'e Taşınması ve Eve Baskın Yapılması

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da Milli Mücadele'yi başlatırken, ailesi Şişli'deki evde idi. Şişli Gayrimüslimler ve Müslümanların bir arada yaşadığı kozmopolit bir yapıda idi. Anne ile kızı açısından yakınlarda eş-dost olmaması nedeniyle de güvenli değildi. Ayrıca Şişli'deki eve aylık on beş lira kira verilirken, Akaretler'deki evin kirası aylık 1 lira idi.⁸¹ Bu nedenlerden Makbule Hanım ve annesi Akaretler'e geri taşındılar. Abdürrahim Tuncak, Zübeyde Hanım'ın Akaretler'e taşındığında Selanik'ten getirdiği bir miktar parayı "ölüm parası" olarak ayırdığını kalan para ile de evde idare ettiklerini anlatmıştır.⁸²

Mustafa Kemal Paşa, Anadolu'da başlatmış olduğu bağımsızlık hareketi ile İtilafların ve Osmanlı Hükümeti'nin tepkisini çekmiştir. Bu nedenle Mustafa Kemal Paşa'nın, ailesinin başına bir şey gelme endişesini Salih (Bozok) Bey üzerinden annesine gönderdiği mektuplardan öğrenmekteyiz. 1 Ağustos 1919'da yazmış olduğu mektupta hem annesini hem de kız kardeşinin durumunu ve eve herhangi bir saldırı olup olmadığını sormuştur.⁸³ Abdürrahim Tuncak, Akaretler'deki eve İngilizlerin bir baskın yapacağı haberi üzerine Mustafa Kemal'in silahlarını evin alt katında kalan zemini tahta döşeli bir odanın tahtalarını sökerek saklandığını, ayrıca odaya saman ve inek koyarak eskiden beri ahır olarak kullanılıyormuş izlenimi verdiklerini anlatmaktadır. Makbule Hanım ve Zübeyde Hanım'ın İngilizlere göre sakıncalı sayılabilecek birkaç gazeteyi de yaktıklarını aktarmaktadır.⁸⁴

Makbule Hanım'ın eşi Mustafa Mecdi Bey de eve baskın yapılması konusunda devamlı tetikte olduğunu anlatmaktadır. Bir gün Akaretler'deki eve İngiliz üniformalı birisi gelir. Mustafa Kemal'in sütkardeşinin eşi olduğunu iddia eder. Harbiye dairesindeki telgraf merkezinde çalıştığını, eve baskın yapılacağını haber vermeye geldiğini söyler. Mustafa Mecdi Bey gelen kişiye güvenmez. Gelen kişiyi gönderir ve hemen Anadolu'ya geçmeye karar verir. Anadolu'ya geçeceği gün İngilizler eve baskın yaparlar. Mecdi Bey camdan bahçeye, oradan da yan bahçeye

⁸¹ İpek Çalışlar, **Mustafa Kemal Atatürk; Mücadelesi ve Özel Hayatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018, s. 255.

⁸² Mete Akyol, "Abdürrahim Tuncak Anlatıyor-2", **Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, 1 Şubat 2007, s. 34.

⁸³ Sadi Borak, **Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1980, s. 245. (Yazar burada mektubun yazıldığı tarihi 1 Ağustos 1920 şeklinde vermektedir. Oysa mektup 1 Ağustos 1919'da yazılmıştır.)

⁸⁴ Vamık D. Volkan, Norman Itzkowitz, **Ölümsüz Atatürk**, Bağlam Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2008, s. 162.

atlayarak kaçmıştır. Akşama doğru bir tanıdık aracılığıyla baskıncıların gittiğini haber alıp eve dönmüştür.⁸⁵ Eve baskın yapılacağı korkusu, Anadolu’da başlamış olan Milli Mücadele’nin başarılı olmasına kadar devam etmiştir.

2.5. Milli Mücadele Dönemi’nde Mustafa Kemal ve Ailesi

Mustafa Kemal Paşa Samsun’a çıktıktan sonra annesine ve kız kardeşine telgraf çektiğini Makbule Hanım’ın anlatımlarından öğrenmekteyiz. Mustafa Kemal, İstanbul’da onu merak eden anne ve kız kardeşine zaman zaman gizli mektuplar göndermiştir. Bunun haricinde daima ziyarete gelen ve Mustafa Kemal tarafından aile hakkında bilgi alan Harun Saffet Bey iletişimi sağlamıştır.⁸⁶ Mustafa Kemal açıktan mektup gönderemeyeceği için genellikle mektupları gizli olarak arkadaşları vasıtasıyla annesi ve kız kardeşine göndermiştir. Mustafa Kemal Paşa, Haziran 1919’da Amasya’da iken annesi ve kız kardeşine Amasya fotoğrafı bulunan bir kartpostal göndermiştir. Kartpostal üzerinde “*Amasya Vilayeti, Validem ve Hemşirem Hanımefendilere mahsus selam ve hürmet. Mustafa Kemal*” olarak yazmıştır.⁸⁷ 1 Ağustos 1919’da Mustafa Kemal Paşa, Salih (Bozok) Bey üzerinden annesine ve kız kardeşine mektup göndermiştir. Zübeyde Hanım’ın 27 Eylül 1921’de Mustafa Kemal’e gönderdiği mektupta, “*Milletin hakkınızdaki bu sevgi ve itimadı, benim kadar kimseyi duygulandıramaz. Kız kardeşinle beraber alnından öperek ve bağrımıza basarak seni tebrik ederiz*” diyerek Mustafa Kemal Paşa’ya Mareşal ve Gazi rütbesi verilmesini tebrik etmişlerdir.⁸⁸ Bu mektuba cevaben Mustafa Kemal Paşa, 29 Eylül 1921’de Kemal Saib Bey aracılığıyla bir mektup göndermiştir. “*Tam bir sükûn ve istirahatla haberimi beklemenizi ve memleketimizin kurtuluşuna yönelik dualara devam etmenizi rica ile ellerinizden ve Makbule’nin gözlerinden öperim*” demiştir.⁸⁹ Mustafa Kemal Paşa 5 Mart 1922’de, gelinimiz dediği Seher Hanım aracılığıyla annesine bir mektup göndermiştir. “*Benim mektup yazmak hususundaki tembelliğimi eskiden beri bilirsiniz. Sıhhat ve afiyetim çok iyidir. İşler elhamdülillah fevkalade memnuniyet verici bir halde cereyan ediyor. Buraya gelmekte aceleye*

⁸⁵ Feridun Kandemir, “Atatürk’ün Ana Sevgisi”, Ed. Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte ve Fıkralarla Atatürk**, Garanti Matbaası, C. II, İstanbul, 1967, s. 236-237.

⁸⁶ Kandemir, “Atatürk’ün Ana Sevgisi”, s. 236.

⁸⁷ Kocatürk, **a.g.e**, 2005, s. 319.

⁸⁸ Hüsnü Himmetoğlu, **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları**, Ülkü Matbaası, C. II, İstanbul, 1975, s. 416.

⁸⁹ Şule Perinçek, İsmet Öğütücü, **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. XI, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 429.

lüzum yoktur. İnşallah yakında ben oraya geleceğim. Makbule'nin, Mustafa Bey'in gözlerinden öperim. Bir arzu ve emriniz olursa bildirirsiniz. Hürmetle ellerinizden öperim, muhterem anacığım. M. Kemal" diyerek annesine durumunu iletmiştir.⁹⁰

Zübeyde Hanım, birkaç defa oğlundan rica da bulunarak sütkızının eşi Yusuf'a bir iş bulunmasını İstanbul'dan Ankara'ya mektupla bildirmiştir. Bir de, Şakir Zümre Bey'in amcazadesi Şevket Efendi'ye yardım edilmesini rica ettiği 3 Nisan 1921 tarihli mektubu vardır. Milli Mücadele Dönemi'nde Mustafa Kemal Paşa annesi ve kız kardeşi ile hemen her gün görüşme imkânı olmasa da ara ara eve gizli saklı kişiler vasıtasıyla mektuplar göndermiştir. 13 Haziran 1922'de İzmit'te annesi ve kız kardeşi ile buluştuktan sonra annesini 24 Haziran'da Ankara'ya götürürken, kız kardeşi İstanbul'a geri dönmüştür. Mustafa Kemal Paşa, yalnızca annesi ve kız kardeşine değil akrabalarına da yardımcı olmuştur. Sezai Ömer (Madra) Bey'e yazdığı 19 Haziran 1922 tarihli mektupta, *"Muhterem Sezai Beyefendi'ye; Validemle gönderdiğiniz mektubu ve ilişik hesap pusulasını aldım. Üç sene zarfında valideme gösterdiğiniz yüksek insaniyet ve yardımın tafsilatını öğrendim. Çok teşekkür ederim. Nezdiniz de mahfuz bulunan iki bin liradan, bir müddet daha İstanbul'da kalmak mecburiyetinde bulunan hemşirem Makbule Hanım'la halam vesair bazı akrabasının geçimlerine yardımcı olmak üzere Temmuz başından itibaren hemşirem Makbule Hanım'a aylık yüz lira vermenizi rica ederim. Selam ve ihtiramlarımı takdim ederim, Efendim. M. Kemal*" diyerek kız kardeşi ve akrabalarını maddi olarak da yalnız bırakmadığını göstermiştir.⁹¹

Mustafa Kemal Paşa, ailesine kavuşmak için Milli Mücadele Dönemi'nde uzun bir süre beklemiş ve sonunda 23 Ağustos-13 Eylül 1921 tarihleri arasında Sakarya Savaşı'nda Yunan ordusunun yenilmesi üzerine Türk ordusuna, daha büyük bir savaş olacak olan Başkomutanlık Meydan Savaşı'na hazırlık yapılması için emir vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya 19 Eylül 1921 tarihinde TBMM tarafından "Mareşal" rütbesi ile "Gazi" unvanı verilmiştir. Savaştan sonra ki süreçte geçici de olsa bir kısmi ferahlık söz konusudur. Tam bu günlerde Mustafa Kemal Paşa, uluslar arası toplumun dikkatini Milli Mücadele'ye çekmeye çalışmıştır. Bu nedenle Fransız yazar Claude Farrère ile bir toplantı yapmak için İzmit'e gideceği günlerde, eniştesi

⁹⁰ Şule Perinçek, İsmet Ögütücü, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Kaynak Yayınları, C. XII, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 306.

⁹¹ Şule Perinçek, İsmet Ögütücü, *Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Kaynak Yayınları, C. XIII, 1. Baskı, İstanbul, 2004, s. 105.

Mustafa Mecdi Bey'i Mersin'de bulunduğu sırada Ankara'ya çağırıştır. Mustafa Mecdi Bey'e artık annesi ve kız kardeşinin de Ankara'ya yanına gelmesi gerektiğini bu nedenle hemen İstanbul'a gidip onları İzmit'e getirmesini söylemiştir. Eniştesi ise Mustafa Kemal Paşa'ya, Sivas Kongresi sonrası Ankara'ya geçerken İstanbul'dan gizlice kaçıp gelen Fikriye Hanım'ın da Çankaya Köşkü'nde olması sebebiyle hem annesinin hem de özellikle Makbule Hanım'ın rahatsız olacağını ve aralarında devamlı huzursuzluk çıkabileceğini bu nedenle Makbule Hanım'ın en azından İstanbul'da kalmasını söylemiştir. Ertesi gün, Mustafa Kemal Paşa, eniştesine annesi ve kız kardeşini İzmit'e getirmesini, kendisinin de orada Claude Farrère ile görüşeceğini, sonra annesini yanına alıp Çankaya Köşkü'ne getireceğini, kız kardeşinin ise yine eniştesi ile birlikte İstanbul'a dönmesini kabul ettiğini söylemiştir. Mustafa Mecdi Bey, İstanbul'a döndükten sonra tam İzmit'e geçecekleri sırada bir kaçak malzeme işi çıkması sebebiyle Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım'ı Salih (Bozok) Bey'in eniştesi ve Milli Mücadele'de anne ve kız kardeşine maddi destek ulaştırmada aracı olan Ali Saib Bey'e emanet etmiştir. Eniştesi sonradan öğrendiğine göre, 13 Haziran 1922'de İzmit Adapazarı'na gelen anne ve kızı o dönem Askerlik Şubesi Reisi Binbaşı Baha Bey'in evinde kalmıştır.⁹² Mustafa Kemal Paşa'dan önce gelen heyetin içerisinde Fikriye Hanım'ı görünce anne ve kızı sinirlenmişler, özellikle Makbule Hanım, Fikriye Hanım ile tartışmıştır. Mustafa Kemal Paşa, Claude Farrère ile görüşmesi bittikten sonra annesini alarak 24 Haziran 1922'de Ankara'ya gitmek için yola çıkarken kız kardeşi Makbule Hanım ise Ali Saib Bey ile İstanbul'a geri dönmüştür.⁹³

---

⁹² Ali Güler, "Mustafa Kemal Atatürk'ün Soyunu", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, C. XV, S. 45, Ankara, 1 Kasım 1999, s. 999.

⁹³ Feridun Kandemir, "Atatürk'ü Son Derece Müteessir Eden Hadise; Fikriye Hanım'ın İntiharı", Ed. Niyazi Ahmet Banoğlu, *Nükte ve Fıkralarla Atatürk*, Garanti Matbaası, C. III, İstanbul, 1967, s. 15-16.

3. BÖLÜM

MAKBULE HANIM'IN ANKARA DÖNEMİ

3.1. Atatürk'ün Hayatta Olduğu Dönemde Makbule Hanım

3.1.1. Makbule Hanım'ın Ankara'ya Gelmesi ve Yaralanması Olayı

Makbule Hanım'ın Ankara'ya ilk kez hangi tarihte geldiğine dair bir bilgi yoktur. Ancak annesi ile 24 Haziran 1922 tarihinde Adapazarı'ndan ayrılmış ve İstanbul'a gelmiş olan Makbule Hanım, kısa bir süre sonra annesini özlemiş ve eşine Ankara'ya gitmek istediğini söylemiştir. Mustafa Mecdi Bey ise Ankara'da köşkte bulunan Fikriye Hanım ile kavga etmeyeceğine dair önce yemin etmesini istemiş eğer kavga ederse kendisini boşayacağını söyleyerek Ankara'ya gitmeye karar vermiştir. Ankara'ya geldiklerinde köşkte Fikriye Hanım onları karşılamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın cephede olduğunu söyleyerek onları misafir etmiştir. Köşkte yemek sırasında Cevat Abbas Bey'in hanımı, Fuat (Bulca) Bey'in hanımı da bulunmaktadır. Sofrada Fikriye Hanım ile Makbule Hanım arasında büyük bir tartışma çıkmıştır. Mustafa Mecdi Bey, hemen boş bir kâğıt çıkarıp boşayacağına dair yazmaya başlaması ile Makbule Hanım sofrayı terk etmiş ve tartışma sona ermiştir. Makbule Hanım köşkte kalmaya devam ederken, Mustafa Mecdi Bey ticari işleri için çeşitli illeri gezdiği sıra da Büyük Taarruz'un başladığını ve zaferin kazanıldığını duyarak Ankara'ya Mustafa Kemal Paşa'yı karşılamaya gitmiştir.⁹⁴ Makbule Hanım bu dönem öyle anlaşıyor ki Çankaya'da kalmaya devam etmiştir. Daha sonra Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Latife Hanım evlilikleri sonrası Ankara'ya dönünce Makbule Hanım ve eşi Mecdi Bey de evlerine İstanbul'a dönmüşlerdir.

Büyük Taarruz öncesinde Makbule Hanım'ın Ankara'ya sık gelip gittiğini biliyoruz. Yine Ankara'da olduğu bu zaman içerisinde Mustafa Kemal Paşa silahını temizlediği sırada ateş alan silah Makbule Hanım'ı yüzünden yaralamıştır. Paşa kız kardeşine bir şey olmaması ve yüzünde böyle bir iz kalmaması için gayret etmiştir. Ameliyat ile Makbule Hanım'ın yüzündeki yara izi kaybolmuştur.⁹⁵

⁹⁴ Kandemir, "Atatürk'ü Son Derece Müteessir Eden Hadise; Fikriye Hanım'ın İntiharı", s. 17-18.

⁹⁵ Mütercimler, **a.g.e.**, s. 20.

3.1.2. Zübeyde Hanım'ın Vefatı ile Ağabeyinin Evliliğine Makbule Hanım'ın Bakışı

Ankara'ya geldikten sonra Zübeyde Hanım'ın sağlığı daha da kötüleşmiş, kısmi felç ve romatizma ağrılarından şikâyetleri artmıştır. Başkomutanlık Meydan Muharebesi sonrası Gazi Mustafa Kemal, Ankara'ya geldiğinde annesi ona artık evlenmesi gerektiğini söylemiş, Mustafa Kemal de İzmir'de evlerinde misafir kaldığı Latife Hanım'dan bahsederek olumlu cevap vermiştir. Bunun üzerine Zübeyde Hanım hem müstakbel gelini görmek hem de havasının Selanik'e benzemesi nedeniyle bir süre orada dinlenmek amacıyla İzmir yolculuğuna çıkmıştır. Gazi Mustafa Kemal, bu yolculukta annesine eşlik etmesi için Salih (Bozok) Bey'i de göndermiştir. Zübeyde Hanım 13 Aralık 1922'de tren ile İzmir yolculuğuna çıkmıştır. Yola çıkmadan evvel Gazi Mustafa Kemal, Salih (Bozok) Bey'e annesinin rahatsızlığının çok arttığını korktuğu şeyin yani Zübeyde Hanım'ın vefat etmesi halinde Ankara'ya yakın iseler oraya geri dönmelerini, İzmir'e yakın iseler oraya annesinin cenazesini her zaman ziyaret edebileceği bir yere defnedilmesini söyler. 18 Aralık 1922'de İzmir'de büyük bir coşkuyla karşılanan Zübeyde Hanım yanında Doktoru Asım (Arar), evlatlıkları Abdürrahim ve Fatma, Ali Çavuş ve Mustafa, Yaver Salih (Bozok) ve eşi Pakize Hanım ile birlikte Latife Hanımlar'ın Karşıyaka'daki evinde misafir edilmiştir. Latife Hanım misafirine gerekli özeni göstermiş ve bizzat kendisi ilgilenmiştir. Zübeyde Hanım'ın İzmir'de kaldığı sürede hastalığı ilerlemiş ve 15 Ocak 1923 akşamında vefat etmiştir.⁹⁶ Zübeyde Hanım 16 Ocak 1923'te Karşıyaka'daki Ferik Hacı Osman Paşa Camii avlusuna defnedilmiştir. Vefat haberini Eskişehir'de haber alan Gazi Mustafa Kemal, İstanbul'da daha önce Milli Mücadele'yi destekleyen bazı gazete başyazarları ile bir toplantı yapmayı kararlaştırmış ve buna önem vererek toplantıyı iptal ettirmemiş ve tren ile İzmit'e 16 Ocak 1923'te ulaşmıştır.⁹⁷ 17 Ocak sabah 03.00'te biten toplantı sonrası İzmit'te kalmış ve askeri birlikleri denetlemiştir. Makbule Hanım, 19 Ocak 1923'te İstanbul'dan halası Emine Hanım ile İzmit'e gelerek ağabeyini ziyaret etmiş ve baş sağlığı dilemiştir. Makbule Hanım'ın ağabeyinin yanında olduğunu 19 Ocak 1923 tarihli telgraftan öğrenmekteyiz. Telgrafta Gazi kız kardeşi ile halasının ve ayrıca Halide Hanım'ın (Adivar) taziye için geldiğini Salih (Bozok) Bey'e yazmıştır.⁹⁸ Bu buluşma da iki kardeş birbirlerine

⁹⁶ İpek Çalışlar, **Latife Hanım**, Doğan Kitap, 10. Baskı, İstanbul, 2006, s. 101.

⁹⁷ Mehmet Önder, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975, s. 203.

⁹⁸ Kocatürk, **a.g.e.**, 2005, s. 373.

teselli de bulunarak destek olmuşlardır.⁹⁹ Makbule Hanım, annesinin vefatı esnasında yanında olamamıştır. Cenaze törenine de katılamamıştır. Bu nedenden dolayı vefatında ve törende en önde gelen isim olan Latife Hanım'a her daim minnet duymuştur.

Gazi Mustafa Kemal Paşa, 27 Ocak 1923'te Karşıyaka'ya tren ile gelmiş ve doğruca annesinin mezarı başına gitmiştir. Burada bir konuşma yaptıktan sonra Latife Hanımlar'ın köşküne geçmiştir. Aynı gün Latife Hanım'a evlilik teklifi yapmış, 29 Ocak 1923 tarihinde de nikâhları köşkte kıyılmıştır. Nikâh töreni esnasında Makbule Hanım'ın İzmir'de olduğuna dair bir bilgi yoktur. Ancak ağabeyinin evlenmesine her daim olumlu yaklaştığı ve Latife Hanım'ı her daim desteklediği bilinmektedir. Özellikle Zübeyde Hanım'ın son günlerinde yanında olması ve cenaze töreni ile ilgilenmesi sebebiyle Makbule Hanım'ın Latife Hanım'a karşı her zaman minnet ve şükran duyduğunu, bundan dolayı ağabeyi ile boşanmasına rağmen Latife Hanım ile ilişkisini kesmediğini bilmekteyiz.¹⁰⁰ Makbule Hanım, ağabeyinin evliliğine olumlu bakmıştır. Makbule Hanım'a göre ağabeyi bekâr hayatı içerisinde alkol ve sigara nedeniyle sağlığını ihmal ediyordu. Bu nedenle ağabeyinin evlenmesini hoş karşılamıştır. Latife Hanım, evlenip yerleştikten sonra köşkü protokol kuralları ile yönetilen bir mekâna çevirmiş ve eşi Mustafa Kemal'e katı kurallar dayatarak sağlığına önem vermesini istemiştir. Ancak Gazi bu katı kurallardan alkol ve sigara yasaklarından hoşlanmamıştır.¹⁰¹ Makbule Hanım'ın sık sık Ankara'ya geldiğinde Latife Hanım ile iyi geçindiği ve birbirleri ile muhabbet ettiklerini bilmekteyiz. Tam 920 gün evli kalan Gazi Mustafa Kemal ile Latife Hanım 5 Ağustos 1925'te ayrılmışlardır. Gazi Mustafa Kemal, o günlerde Medeni Kanun daha olmadığı için yürürlükte olan fıkıh esaslarına göre bir mektup ile Latife Hanım'ı boşamıştır.¹⁰²

Makbule Hanım ağabeyi ve Latife Hanım'ın boşanmalarını gazeteden öğrendikten sonra Gazi'ye tarihsiz bir mektup göndermiştir.¹⁰³ Boşanmaya dair resmi tebliğ 11 Ağustos 1925'te Hükümet tarafından yapılmıştır. Tebliğ sonrası gazeteler konuyu kamuoyuna aktarmış olmalı ki, Makbule Hanım da gazetelerden 12 veya 13

⁹⁹ Feridun Kandemir, "Hemşiresi Makbule Atadan Atatürk'ü Anlatıyor", *Tarih Dünyası Dergisi*, C. III, S. 28/29, İstanbul, 31 Ocak 1952, s. 1189.

¹⁰⁰ Fatih Bayhan, Mehmet Sadık Öke, *Teyzem Latife; Atatürk'le Geçen Bir Ömrün Saklı Kalmış Hikâyesi*, Pegasus Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011, s. 181.

¹⁰¹ İpek Çalışlar, *a.g.e.*, 2006, s. 27.

¹⁰² Murat Bardakçı, *Mustafa Kemal Paşa İle Latife Hanım'ın Boşanmalarının Belgeli Öyküsü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021, s. 31, 34.

¹⁰³ CBA, 01014896-16.

Ağustos'ta öğrenerek mektup yazmış olabilir. Yıllar sonra Serbest Cumhuriyet Fırkası kurucularından olarak Genel Başkanı'nın Büyükdere'deki evine gittiğinde orada Fethi Okyar'ın eşi Galibe Hanım'ın yanında Latife Hanım ile karşılaşan Makbule Hanım, onunla sohbet etmiştir.¹⁰⁴ Makbule Hanım'ın Ayaspaşa'da Latife Hanım'ın yaşadığı konağa sık sık gidip geldiğini de biliyoruz. Latife Hanım 18 Ocak 1926'daki Galibe Hanım'a yazdığı bir mektupta “*Makbule Hanımla senden uzun uzun bahsettik*” şeklinde yazmıştır.¹⁰⁵ Mustafa Kemal Paşa'nın Göksu'da yıllar sonra Latife Hanım ile karşılaşması sonrası Makbule Hanım, ağabeyi ile Latife Hanım'ın tekrar evlenebileceğini umut etmiştir. Bu nedenle Latife Hanım ile sık görüştüğü iddia edilmiştir. Ancak Mustafa Kemal Paşa'nın, Latife Hanım'dan boşandıktan sonra Göksu'daki karşılaşma dışında iletişimi olmamıştır. Latife Hanım'ın mektuplarına cevap vermemiştir.¹⁰⁶ Makbule Hanım, ağabeyinin boşanmasına üzölmüş olmalıdır. Hatta ikisinin arasını tekrar yapmak istemiş de olabilir. Ancak, bu konuda daha fazla bir bilgi yoktur.

3.1.3. Makbule Hanım'ın Evlilik Tecrübesi

Makbule Hanım ile Mustafa Mecdi Bey, 1929 yılında şiddetli geçimsizlik nedeniyle bir süre ayrı kalmışlardır. 30 Nisan 1929 tarihinde Cumhurbaşkanı Özel Kalem Müdürü Hasan Rıza Bey'in Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e gönderdiği bir yazıda Makbule Hanım'ın eşi Mustafa Mecdi Bey'le artık geçinemediğini ve mutlaka ayrılmak istediğine dair kendisine bir mektup gönderdiğini yazmıştır. Ayrıca Hasan Rıza Bey, Gazi'ye aralarındaki ihtilafa dair kendilerinin görüşmesini ve çiftin geçen yılda tartıştığını ancak aralarında boşanmaya dair bir konu geçmediğini söyleyerek bu tartışmanın da geçici olduğunu belirtmiştir.¹⁰⁷ Gazi Mustafa Kemal, 5 Mayıs 1929'da kız kardeşinin ayrılma isteğine onay vermiştir.¹⁰⁸ 15 Mayıs 1929'da Cumhurbaşkanı Özel Kalem Müdürü Hasan Rıza Bey, Cumhurbaşkanı Gazi Mustafa Kemal'e Makbule Hanım ve Mustafa Mecdi Bey'in aralarında görüşüklerini ve mahkemeye başvurmaya karar verdiklerini bu nedenle avukatla görüşmeye başlayacaklarını bildiren bir yazı göndermiştir.¹⁰⁹ Makbule Hanım ve Mustafa Mecdi Bey 1929 yılı Nisan ayı itibari ile ayrılmışlardır. Mustafa Mecdi Bey bu ayrılığa dair

¹⁰⁴ İpek Çalışlar, **a.g.e**, 2006, s. 97.

¹⁰⁵ İhsan Sabri Balkaya, “Atatürk'ün Eşi Latife Hanım'dan Ali Fethi Okyar'ın Eşi Galibe Hanım'a Mektuplar”, **A.Ü.T.İ.T.E Atatürk Yolu Dergisi**, C. XIV, S. 55, Ankara, 2014, s. 21.

¹⁰⁶ İpek Çalışlar, **a.g.e**, 2006, s. 99-100.

¹⁰⁷ CBA, 01014889-91; CBA, 01014889-92.

¹⁰⁸ CBA, 01014889-90.

¹⁰⁹ CBA, 01014889-86.

27 Kasım 1929 tarihli Gazi Mustafa Kemal'e iki mektup göndermiştir. Göndermiş olduğu ilk mektupta ayrılıkları hakkında çok detay vermeden açıklama yapmış ve sorunların kaynağının tek taraflı olmadığını belirtmiş, bu süreç içerisinde Gazi'nin tarafsız kalmasına teşekkür etmiştir.¹¹⁰ İkinci mektupta ise 12 yıllık geçmişi olan bir aile hayatının ayrılık sebebi ile sona ermesine kendisinin de üzüldüğünü, aralarındaki problemlerin her ailede olabilecek şeyler olduğunu söylemiş, aralarındaki uzlaşma meselesinde Gazi'den yardım istemiştir.¹¹¹

Makbule Hanım ile Mustafa Mecdi Bey'in mahkeme kararı ile boşanıp boşanmadıklarını bilmiyoruz. Belki bir süre ayrı kalmış olabilirler. Hangi tarihte barıştıklarını veya ikinci defa evlendiklerini bilmiyoruz. Ancak tekrar birlikte olduklarını 29 Ekim 1933 tarihinde Cumhuriyetin 10. Yılı için Gazi Mustafa Kemal'e çektikleri telgraftan anlamaktayız. Bu telgrafta *“Bir kardeşinizle, bir eniştenizin kusurlarını af ve ıslahamı kâfi gelemiyor ki, herkesin lütfünüzle güldüğü bir böyle günde, bizi ağlatırsınız Hürmet ve Minnetler ile Kardeşin, Makbule, Enişten, Mustafa Mecdi”* diyerek biraz sitem ettikleri görülmektedir.¹¹² Belki de Makbule Hanım'ın eşi ile tekrar barışmasından dolayı Gazi Mustafa Kemal ile kız kardeşinin arası bozulmuş olabilir. Konu hakkında daha fazla bir bilginiz yoktur.

3.1.4. Makbule Hanım'ın Siyasete Atılması

1929 Dünya Ekonomik Bunalımı, Türkiye'yi de etkisi altına almış ve Gazi Mustafa Kemal, bu krizi atlatma amacıyla hükümetin çeşitli tedbirler almasının yanı sıra bir muhalefet fırkası ile hükümetin denetim altına alınmasını istemiştir. Kurulacak olan muhalefet fırkasını aklından geçirdiği dönem de Paris Büyükelçiliği görevini yapmakta olan Ali Fethi (Okyar), Gazi'nin dikkatini çekmiştir. Ali Fethi Bey sürekli olarak göndermiş olduğu mektuplarda Başbakan İsmet Paşa'yı devamlı eleştirmiştir. 1930 yılının yaz tatilinde Paris'teki elçilik görevinden tatile gelen Fethi Bey Yalova'da Mustafa Kemal Paşa'nın huzurunda olduğu bir akşam yine hükümet aleyhine bir konuşma yapmış ve ardından Mustafa Kemal Paşa, Fethi Bey'e *“Memlekette muhalif bir fırka teşkil etmek lazımdır. Böyle bir fırka vücuda gelirse Meclis'te münakaşa daha serbest olur. Mesela, siz böyle bir fırkanın başına geçerseniz bildiklerinizi serbestçe Meclis'te söylerseniz; bu suretle tatbikatta görülen birçok hataların önü alınmış olur”* diyerek muhalif partinin başına geçmesini teklif

¹¹⁰ CBA, 01014889-7.

¹¹¹ CBA, 01014889-5; 01014889-6.

¹¹² CBA, 01014889-2.

etmiştir.¹¹³ Fethi Bey, “*Sen memlekette büyük bir inkılâp yapmış, muvaffak olmuşsun. Halk Fırkası’nı kurup başına geçmişsin. Ben senin karşına muhalif olarak nasıl çıkarım? Bundan dolayı korkarım*” diyerek hemen evet diyememiş ve çekincelerini anlatmıştır.¹¹⁴ Yalova’daki buluşmalarda Makbule Hanım ağabeyinin yanındadır. Bir akşam İsmet Paşa Hükümeti’ni eleştirir. Köylülerin vergiler yüzünden zor hallere düştüklerini kimsenin onları dinlemediğini söyler. Bunun üzerine Gazi, kardeşine partiye katılmasını ve eleştirilerini yapmasını söyler. Makbule Hanım da bu öneriyi kabul etmiştir.¹¹⁵

Gazi Mustafa Kemal, Yalova’da yaz tatilini geçirdiği sırada hem buradaki Köşk’ün taşınması işi hem de yeni kurulacak fırka işleri ile de ilgilenmiştir. 10 Ağustos 1930 tarihli Ali Fethi Bey’in beyanatına göre kurulacak olan fırkanın adının “Serbest Cumhuriyet Fırkası” olacağı, laik ve gerçekçi bir Cumhuriyetçilik anlayışına sahip bir fırka olacağını bildirmiştir.¹¹⁶ Gazi, daha önceden Ali Fethi Bey’e göndermiş olduğu bir mektupta “*Serbest münakaşa benim gençliğimden beri aşık ve taraftar olduğum bir sistemdir*” diyerek yeni fırkanın adının Serbest Cumhuriyet olmasını önermiştir.¹¹⁷ Bu isim Fethi Bey’in de hoşuna gitmiştir. Çünkü Fethi Bey liberal görüştedir ve Serbest adının Liberalizm’i çağrıştırdığını düşünmektedir. Bütün bu görüşmelerde Makbule Hanım da vardır. Fırka, 12 Ağustos 1930’da resmen kurulur. Parti programının kadınları kapsamasını bizzat Gazi istemiş ve ayrıca kız kardeşini de kurucular arasında olmasını isteyerek Türk Kadını’nın da siyasal alanda yer almasını istemiştir.¹¹⁸ Makbule Hanım, Türk Kadınına bir örnek olmuş ve bundan dolayı kadınlar da Serbest Cumhuriyet Fırkası’na ilgi göstermişler, üye olmalarının yanı sıra mitinglere de katılmışlardır. Makbule Hanım partiye katılma konusunda “*Benim bu işlere aklım ermez. Evli bir kadını*” diyerek itiraz etse de Gazi, kız kardeşine “*Ben emrediyorum*” demiş ve Makbule Hanım da onun emirlerini hiçbir

---

¹¹³ Ali Fethi Okyar, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?**, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2019, s. 17.

¹¹⁴ Hasan Pulur, **Muhafızı Atatürk’ü Anlatıyor: Emekli General İsmail Hakkı Tekçe’nin Anıları**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000, s. 52.

¹¹⁵ Ali Kılıç, **Atatürk’ün Sırdaşı; Kılıç Ali’nin Anıları**, Der. Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, 2021, s. 261.

¹¹⁶ Yunus Nadi, “Fethi Bey Sefareten İstifa Ederek Programını Hazırlamağa Başladı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Ağustos 1930, s. 6.

¹¹⁷ Gazi Mustafa Kemal, “Gazi Hazretlerinin Cevabı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Ağustos 1930, s. 1.

¹¹⁸ Çetin Yetkin, **Atatürk’ün “Vatana İhanet”le Suçlandığı S.C.F Olayı**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 165.

zaman reddetmediği için kabul etmiştir.¹¹⁹ Gazi, Fethi Bey'e kız kardeşinin bir mektup ile “*Fırkaya dâhil oluyorum*” şeklinde başvuracağını söylemesi üzerine Makbule Hanım, “*Hayır, ben kendim mi dâhil oluyorum. Ben kim oluyorum ki, böyle bir müracaatta bulunayım, ben rızamla değil, senin emrinle giriyorum*” diyerek cevap vermiştir. Makbule Hanım, böyle zamanlarda ağabeyinin kendisini konuşturmak istediğini ve çocukluktan almış olduğu terbiye ile çekinmeden cevap verdiğini ve ağabeyinin çok hoşuna gittiğini söyler. Makbule Hanım, verdiği cevaba ek olarak “*Bu kadarcık aklım olmasın mı, yarın ne olacağı belli mi? Bir de bakarsınız işler karışmış. Ben de, sonra kendi başıma kalayım, değil mi?*” şeklinde politik bir cevap vermiştir.¹²⁰ 13 Ağustos 1930 tarihli Cumhuriyet Gazetesi haberine göre Makbule Hanım yeni fırkanın kadın azası olarak fırkaya katılmıştır.¹²¹ Makbule Hanım'ın Serbest Fırka'nın kurucuları arasında olmasının sembolik olduğunu söyleyenler de vardır.¹²² Ancak, 18 Ağustos 1930'da Serbest Cumhuriyet Fırkası Genel Kurulu toplantısına Makbule Hanım da katılarak fırka içerisinde sembolik görevde olmadığını göstermiştir. Toplantıda alınan karar ile yerel seçimlere katılma kararı alınmış ve bunun için faaliyetlere başlanılmasına karar verilmiştir.¹²³ 23 Ağustos'ta Makbule Hanım gazetecilerle bir görüşme yaparak görüşlerini bildirmiştir. Bu beyanata göre; Serbest Cumhuriyet Fırkası ülkeye büyük hizmetler yapmak amacıyla kurulmuş, ülkenin ihtiyaçlarını düşünen ve refahını yükseltecek bir fırka olduğu için katıldığını bildirmiştir. Makbule Hanım, her iki fırkanın diğerinin düşmanı değil kardeşi olduğunu, birbirlerinin hatalarını görüp destek oldukları takdirde hedefe ulaşılacağını belirtmiştir. Ayrıca Makbule Hanım, bu işin kadın erkek meselesi değil vatan meselesi olduğunu da söyleyerek politika da söz sahibi olduğunu belli etmiştir.¹²⁴ (Bkz. Ek-2)

Ali Fethi Bey seçimlere yönelik, ilk mitingini İzmir'de yapmak istemiş ve nitekim fırka kurucuları ile İzmir'de 7 Eylül 1930'da büyük bir miting yapmışlardır. Kendisine kolaylık gösterilmesi için bizzat Gazi tarafından valiye talimat

¹¹⁹ Feridun Kandemir, “Ağabeyim Mustafa Kemal”, **Resimli 20. Asır Mecmuası**, C. I, S. 15, İstanbul, 22 Kasım 1952, s. 12.

¹²⁰ Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte ve Fıkralarla Atatürk**, Garanti Matbaası, C. II, İstanbul, 1967, s. 159.

¹²¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Yeni Fırkanın Kadın Azası”, 13 Ağustos 1930, s. 4.

¹²² Asaf İlbaý, **Çocukluk Arkadaşım Atatürk; Mustafa Kemal'le 45 Yıl**, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014, s. 128.

¹²³ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Yeni Fırka Şehir Meclisi İntihabatına İştirak Edecek”, 19 Ağustos 1930, s. 1.

¹²⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Makbule Hanımefendi, S. Fırkada İlk Kadın Azanın Beyanatı”, 24 Ağustos 1930, s. 1.

verilmiştir.¹²⁵ Fethi Bey'in de konuşma yaptığı mitingde büyük olaylar çıkmış, bir polis memuru ve kaza kurşunu ile bir çocuk ölmüştür. Serbest Cumhuriyet Fırkası taraftarları Anadolu matbaasını basarak baskı makinelerini, ayrıca Cumhuriyet Halk Fırkası'nın İzmir il merkezini de basarak eşyayı ve dosyaları parçalamışlardır.¹²⁶ İzmir mitinginde Ali Fethi Okyar'ın yaptığı konuşmalar ve halkın vermiş olduğu tepkiler ileride partiyi olumsuz etkileyecektir. Fethi Bey konuşmasında laikliğe bağlılık bildireceği esnada *"Bizim için şeriatı geri getireceğiz diyorlar"* cümlesiyle bir anda alkış tufanı kopmuş ve miting bir nevi anti-laik bir görünüme bürünerek olayların akışı çok farklı yerlere çekilmiştir. Bu olaylar nedeniyle Serbest Cumhuriyet Fırkası tepki çekmeye başlamıştır. İzmir mitingi öncesinde de Serbest Cumhuriyet Fırkası'na üye olan sarıklı kimseler haber yapılarak laiklik karşıtı bir parti olduğu ima edilmiştir.¹²⁷

Ali Fethi Bey'in, Balıkesir'de yeşil bayraklar ve tekbirlerle karşılanması, Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası gibi, bu partiye de birçok gerici ve devrim karşıtının sızdığı: vergilerin, yeni alfabenin ve şapkanın kaldırılacağı, medreselerin açılacağı, hatta halifenin geri getirileceğine dair propagandaların başladığı iddia edilmiştir.¹²⁸ Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın irtica hareketlerini barındırdığı ve hatta bizzat Makbule Hanım'ın da laiklik karşıtı konuşmalar yaptığı söylenmektedir.¹²⁹ Makbule Hanım'ın Yalova'da köylerde yapmış olduğu konuşmalar nedeniyle Atatürk'ün bir akşam sinirlendiği ve o gece kardeşini İstanbul'a gönderdiği de iddia edilmiştir.¹³⁰ Ancak parti yöneticilerinin böyle bir iddiası yoktur. Makbule Hanım'ın *"İsmet Paşa, daha fırka doğarken, ölümünü tacil edecek bütün tertibatı almış bulunuyormuş. Bunu nasıl aklıma getirebilirdim? Günün birinde baktık ki, İsmet Paşa'nın Serbest Fırka kılığına sokturmuş olduğu hamalları, şunları, bunları kamyonlara doldurarak, bizim tarafımızda nümayişlere sevk ediliyor. Bunlar Serbest Fırka lehinde ayaklanmış gibi gösterilerek, 'İşte Bakın, Bu fırka başımıza gailerler açacak' deniyordu. Bunu o anda hiç kimse hatta ağabeyim bile bilmiyordu"*¹³¹

¹²⁵ Kazım Özalp, Teoman Özalp, **Atatürk'ten Anılar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994, s. 44.

¹²⁶ Kemal Zeki Gençosman, "Serbest Cumhuriyet Partisi Nasıl Kuruldu?", **Atatürk Ansiklopedisi**, May Yayınları, C. X, İstanbul, 1981, s. 122.

¹²⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, "S. Fırkadan Haber", 28 Ağustos 1930, s. 1.

¹²⁸ Turgut Özakman, **1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999, s. 228.

¹²⁹ Falih Rıfkı Atay, **Çankaya**, Cumhuriyet Yayınları, C. V, İstanbul, 1999, s. 126.

¹³⁰ Süreyya İlmen, **Zavallı Serbest Fırka**, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul, 1951, s. 39.

¹³¹ Kandemir, "Ağabeyim Mustafa Kemal", S. 15, s. 12.

şeklindeki ifadeleri çerçevesinden Serbest Fırka'ya yapılmış olan yakıştırmaların aslında İsmet Paşa tarafından organize edilerek fırkanın kapatılmasını sağladığını iddia etmiştir. Olayların büyümesi sonrası Gazi Mustafa Kemal, Halk Fırkası'nın devrileceği ve yine memleketin tek parti ile kalacağını belirterek desteğini çekmiştir.¹³² Bunun üzerine Ali Fethi Bey, 16 Kasım 1930'da Parti Genel Kurulu'nu toplamış ve Mustafa Kemal Paşa'nın karşısında mücadele etme düşüncesinde olmadıklarını bildirerek fırkayı 17 Kasım 1930'da feshetmişlerdir. Makbule Hanım'ın siyasi hayatı da böylece sona ermiştir.¹³³

3.1.4.1. Hatay Meselesi'ne Makbule Hanım'ın Dâhil Olması

Hatay'ın Türkiye'ye dâhil olması meselesi Atatürk için oldukça önemli bir konu idi. Bu meseleye Atatürk gibi Makbule Hanım da önem vermiştir. Atatürk, Nöbet Defterlerine göre 7 defa Ankara'nın meşhur restoranı Karpiç'e gitmiştir. Bu gidişlerden önemli olanı 25 Aralık 1937 gecesidir.¹³⁴ 25 Aralık gecesini Atatürk önce Anteplilerin Halkevi'ndeki toplantısına katılmış oradan Karpiç'e geçmiştir.¹³⁵ Atatürk, daha önceden Sabiha Gökçen'i tembihlemiş ve Karpiç'e bilerek gitmiştir. Karpiç'te o gece Fransız Büyükelçisi'nin orada olacağını bilmektedir. Atatürk'ün yanında Kılıç Ali, Şükrü Kaya, Recep Zühtü, Kazım İnanç Paşa ve eşi Semiha Hanım ve Makbule Hanım yer almıştır. Restoran'ın giriş kısmında Fransız Büyükelçi ve elçilik çalışanları yemek yedikleri sırada, Atatürk'ün masasında konu Hatay'a gelmiş ve birden Sabiha Gökçen ayağa kalkarak uzun bir konuşma yapmıştır. Türk Gençliğinin Hatay konusunda gerekirse silahlı mücadele yapmaya hazır olduğunu söyleyerek salonda havaya silah sıkarak ateş açmıştır. Ardından polisler Sabiha Hanım'ı götürmüş. Kısa bir süre sonra Makbule Hanım da bir el silah atarak Hatay konusunda gerekirse silahlı mücadeleye hazırız mesajını vermiştir. Makbule Hanım'ın ardından Semiha İnanç Hanım da silah sıkınca Adliye'ye götürülmüşler. Sorgu sonrası Nöbetçi Mahkeme bir günlük hapis cezası vermiş bir gün boyunca tutuklu kaldıktan sonra serbest bırakılmışlardır.¹³⁶

---

¹³² Okyar, **a.g.e.**, s. 85.

¹³³ Okyar, **a.g.e.**, s. 96.

¹³⁴ Özel Şahingiray, **Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938**, TTK Yayınları, Ankara, 1955, s. 685.

¹³⁵ Mazhar Leventoğlu, **Son Yıllarında Atatürk Yürür Dururken**, Ajanstürk Tarih Yayınları, Ankara, 1971, s. 87.

¹³⁶ Sabiha Gökçen, **Atatürk'le Bir Ömür**, Haz. Oktay Verel, Altın Kitaplar Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 2007, s. 255-259.

3.1.4.2. Devlet İşlerine Ait Tören ve Seyahatlerde Makbule Hanım

Makbule Hanım, ağabeyi Atatürk'ün bekâr bir Cumhurbaşkanı olması dolayısıyla birçok gezide ve törende ağabeyinin yanında protokolde ona eşlik etmiştir. Ayrıca Makbule Hanım'ın devlet işlerine de müdahil olduğunu da gönderdiği bir mektuptan anlıyoruz. O mektupta Atatürk'e eski bir tanıdığının kendisine aktardığına göre Osmanlı'dan kalan borçlarla ilgili birtakım yanlışlıklar olduğunu ve bu durumu hükümete bildirmiş olan yakınının hiçbir sonuç alamadığını, bu konu ile ilgilenilmesi gerektiğini yazmıştır.¹³⁷ Buradan hareketle Makbule Hanım'ın gerektiğinde devlet işleri konusunda kendi fikri olmasa da akla uygun gelen fikri devletin en üst yöneticisi olan Atatürk'e bahsetmekten çekinmediği söylenebilir.

Makbule Hanım, Atatürk'ün yanında seyahatlere de katılmıştır. 17 Temmuz 1930 tarihinde Makbule Hanım, Gazi Mustafa Kemal Paşa ile Yalova'da yapılacak Tarih çalışmalarına katılmak üzere Yalova'ya gitmiştir. Yapılan tarih sohbetlerine Makbule Hanım'ın katılıp katılmadığına dair bilgimiz yok. Toplantı sonrası Gazi, kız kardeşini de yanına alarak 18 Temmuz gecesi Ertuğrul Yatı ile İstanbul'da Büyükaada Yat Kulübü'nde düzenlenen Maarif Cemiyeti balosuna katılmış, sabaha kadar kalarak, kız kardeşi ile tekrar Yalova'ya dönmüştür.¹³⁸ Bu seyahat sırasında Yalova'da biraz kaldıklarını Yürüyen Köşk'ten bilmekteyiz. Gazi Mustafa Kemal bu seyahat esnasında çalışanların köşkün yanındaki Çınar ağacını kesmeye çalıştıklarını görünce engel olmuş ve sebebini sormuştur. Ağacın köşke zarar verdiği için kesilmek istendiğini öğrenince, Gazi köşkün taşınmasını istemiştir. İstanbul'dan uzmanlar getirilerek, tramvay rayları ile köşk bulunduğu yerden 5 metre taşınmıştır. Makbule Hanım ve Gazi, köşkün taşınma işlemini yakından takip etmişlerdir.¹³⁹ (Bkz. Ek-3) Köşkün taşınma işleri 11 Ağustos 1930'da bitirilmiş bizzat Gazi tarafından da kontrol edilmiştir.¹⁴⁰ Makbule Hanım, 3 Aralık 1930 günü Gazi ile birlikte Elhamra Sinema Salonu'na bir Amerikan film şirketinin kaydetmiş olduğu Gazi'nin Amerikan halkına Atatürk Orman Çiftliği'nden yapmış olduğu konuşma ve çiftliğe eklenmiş olan yeniliklere dair kayda alınan filmi izlemek için gitmişlerdir.¹⁴¹

¹³⁷ CBA, 01014892-22.

¹³⁸ Ertuğrul Zekai Ökte, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri 1922-1938**, Tarihi Araştırmalar Vakfı Yayınları, C. I, İstanbul, 2000, s. 629.

¹³⁹ Mustafa Kemal Ulusu, **Atatürk'ün Yanı Başında; Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulusu'nun Hatıraları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008, s. 99.

¹⁴⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Millet Çiftliğindeki Köşkün Nakli”, 12 Ağustos 1930, s. 1.

¹⁴¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Gazi Hazretleri Dün Öğleden Sonra Elhamra Sinemasını Teşrif Ederek Muhtelif Filimler Temaşa Ettiler”, 4 Aralık 1930, s. 1.

(Bkz. Ek-4) Ertesi gün 4 Aralık 1930 günü Yalova'ya Makbule Hanım ağabeyi Gazi ile birlikte bataklık kurutma çalışmalarını, yol çalışmalarını denetlemek için gününbirlik gittiği bir ziyarete de dâhil olmuş ve Yalova'ya gitmiştir.¹⁴² Kısa süre sonra da Gazi'nin başlattığı gezilerde yine Makbule Hanım da yer alarak Edirne, Kırklareli, Tekirdağ gezilerine katılmıştır.¹⁴³

Atatürk, 1935 yılı Şubat ayında bir Akdeniz gezisine çıkmak istemiştir. Bir mektup ile Genel Sekreteri Hasan Rıza Bey'den Afet Hanım'ı davet etmesini ve onun da münasip görmesi ile Makbule Hanım ve Mecdi Bey'in de bu seyahate katılmasını istemiştir. Eğer Makbule Hanım ve eşi bu seyahati kabul etmek istemezlerse Afet Hanım'ın tek gelmesini istemiştir.¹⁴⁴ Seyahat 16 Şubat günü İstanbul'dan Ege Vapuru ile başlamış, Atatürk'e Makbule Hanım ile Afet Hanım, Nebile Hanım, Nuri Conker, Cevat Abbas Gürer, Fahrettin Altay, İsmail Hakkı Tekçe gibi isimlerde eşlik etmişlerdir. Atatürk'ün son Akdeniz gezisi olan bu gezide Ege sahillerinde iken Zafer Destroyerine geçmiş, Alanya ve Antalya'ya uğradıktan sonra tekrar Ege Vapuru ile Mersin'e oradan Marmaris'e geçmiştir. 9 gün süren bu seyahat sonrası İstanbul'a dönmüşlerdir.¹⁴⁵ Makbule Hanım, 8 Şubat 1935 tarihinde yapılan seçimler sonrası, ağabeyi Atatürk'ün tekrar Cumhurbaşkanı seçileceği, 1 Mart 1935 Cuma günü saat 14.00'teki Meclis toplantısına Atatürk'ün yanında gelerek locada Afet Hanım'la yerini almıştır. Meclis'teki törende ağabeyinin 4. defa Cumhurbaşkanı seçilmesine şahit olmuştur.¹⁴⁶ 1 Temmuz 1935'te Kabotaj Bayramı kutlamasında Atatürk, Makbule Hanım ve eşi Mustafa Mecdi Bey, Afet Hanım, Celal Bayar, Cevat Abbas, Kılıç Ali ile birlikte önce Ankara Vapuru ile boğaz turu yapmıştır.¹⁴⁷ 9 Temmuz günü Atatürk, vapur ile Moda Deniz Kulübüne yanındaki misafirleri ile geçmiş ve oradaki baloya katılmıştır. Moda Deniz Kulübünün açılış törenine Makbule Hanım ve eşinin katıldığına dair bir bilgi yoktur ancak kulüpteki kutlama töreni sonrası Atatürk, misafirleri ile Dolmabahçe'ye geçmiş ve misafirlerini yemek sofrasında ağırlamıştır. Sofrada Makbule Hanım ile Mustafa Mecdi Bey'de yer

---

¹⁴² Ökte, **a.g.e.**, s. 689.

¹⁴³ Önder, **a.g.e.**, 1975, s. 131.

¹⁴⁴ Şule Perinçek, İsmet Öğütücü, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. XXVII, İstanbul, 2010, s. 134.

¹⁴⁵ Önder, **a.g.e.**, 1975, s. 54-55.

¹⁴⁶ İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi V. Dönem 1935-1939**, TBMM Vakfı Yayınları, C. I, Ankara, 2001, s. 43.

¹⁴⁷ Perinçek, Öğütücü, **a.g.e.**, C. XXVII, s. 276.

almıştır.¹⁴⁸ 3 Ağustos 1936'da Atatürk yanında Makbule Hanım ile birlikte İstanbul'a gelmiştir. Vapurda kız kardeşi de yer almış ve bir boğaz turu yapmışlar, Büyükkada iskelesine uğradıktan sonra Florya Deniz Köşkü'ne geçmişlerdir.¹⁴⁹ (Bkz. Ek-5) 10 Ocak 1937 tarihinde Makbule Hanım, Atatürk ile beraber trenle Ankara'dan İstanbul'a yanlarında küçük Ülkü ile gelmişler ve Dolmabahçe Sarayına geçmişlerdir.¹⁵⁰ Atatürk, 16 Ocak 1937 tarihli mektubunda Cenevre'de bulunan Afet Hanım'a, Makbule Hanım'ın Ankara'nın havasını sert bulduğunu ve halen rahatsız olduğunu, bu nedenle dinlendiğini yazmıştır.¹⁵¹ Büyük ihtimalle Makbule Hanım bu rahatsızlık sebebiyle İstanbul'a gelmiş olmalıdır.

1 Mayıs 1937 tarihinde Atatürk Almanya'dan yeni alınmış 10 uçaklı filoyu teftişe gelmiştir.¹⁵² O gün ayrıca, Sabiha Gökçen'in Dersim Harekâtı için göreve çıkacağı gündür. Atatürk tören için Etimesgut'ta bulunan Türk Hava Kurumu'nun havalimanına Makbule Hanım ile gelmiş ve birlikte töreni izlemişlerdir.¹⁵³ (Bkz. Ek-6) Makbule Hanım, Sabiha Gökçen'in mezuniyet töreni yani pilotluk diplomasını aldığı tarih olan 30 Ağustos 1937'de Eskişehir'deki törene katılmış ve izlemiştir. Tören sonrası bir öğle ziyafeti verilmiştir.¹⁵⁴ Makbule Hanım, ağabeyinin manevi evladı ve bir nevi kendisinin de yeğeni olan Sabiha Gökçen'i böylesi önemli bir günde yalnız bırakmayarak yanında yer almıştır. 19 Eylül 1937'de Makbule Hanım, Atatürk'le birlikte Ankara'dan İstanbul'a trenle gelmiş ve Dolmabahçe Sarayına geçmişlerdir.¹⁵⁵ 20 Eylül 1937'de II. Türk Tarih Kurultayı burada yapılmıştır. Makbule Hanım ile Atatürk aynı gün Dolmabahçe Sarayı'nda açılmış olan Resim ve Heykel Sergisini gezmişlerdir.¹⁵⁶ (Bkz. Ek-7) 4 Şubat 1938'de Atatürk ve Makbule Hanım trenle tekrar İstanbul'a gelmişler ve Dolmabahçe Sarayına geçmişlerdir.¹⁵⁷ 6 Mayıs 1938'de Atatürk kız kardeşi Makbule Hanım, kızı Afet Hanım ve küçük Ülkü ile birlikte bir Ankara turu yapmıştır.¹⁵⁸ (Bkz. Ek-8).

¹⁴⁸ Hamid Sadi Selen, "Atatürk'ten Anılar", **Belleken**, C. XXXIII, S. 129, Ankara, Ocak 1969, s. 94.

¹⁴⁹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Atatürk Dün İstanbul'u Şereflendirdi", 4 Ağustos 1936, s. 1, 3.

¹⁵⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Atatürk Dün Saat 16 da Şehrimizi Teşrif Ettiler", 11 Ocak 1937, s. 1.

¹⁵¹ Afet İnan, **Atatürk'ten Mektuplar**, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1989, s. 36.

¹⁵² **Cumhuriyet Gazetesi**, "Büyük Şef Filoların Uçuşunu Tetkik Etti", 1 Mayıs 1937, s. 1.

¹⁵³ Ahmet Hidayet Reel, **Atatürk'e Ait Hatıralar**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1949, s. 72.

¹⁵⁴ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Eskişehir'deki Merasim", 31 Ağustos 1937, s. 1.

¹⁵⁵ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Atatürk'e Tekrar Kavuştuk", 20 Eylül 1937, s. 1.

¹⁵⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Tarih Sergisi De Açıldı", 21 Eylül 1937, s. 1.

¹⁵⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Büyük Şefin Teşrifleri", 5 Şubat 1938, s. 1.

¹⁵⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Atatürk'ün Tenezzühleri", 7 Mayıs 1938, s. 1.

Makbule Hanım, 1937 yılı içerisinde tam olarak gününü bilemediğimiz Dolmabahçe Sarayı'ndaki balo için Cemil Topuzlu ve ailesini davet etmiştir. Ayrıca balo gecesini Cemil Topuzlu ve ailesini kapıda karşılayan Makbule Hanım, misafirlerini Atatürk'e takdim ederek onlarla ilgilenmiştir. Cemil Topuzlu, o gece Atatürk'le yan yana gelmek istediğini, saatin gece yarısını geçmesi ile Makbule Hanım'dan müsaade isteyip ayrılmak istediklerini, tam bu sırada Atatürk'ün Makbule Hanım'a seslendiğini ve ardından Makbule Hanım'ın gelip Cemil Bey'i tekrar içeri davet etmesi ile Atatürk'le yan yana geldiğini anlatıyor.¹⁵⁹ Buradan hareketle Makbule Hanım'ın davetlilerle bir nevi ev sahibesi gibi ilgilenmiş olduğunu anlıyoruz. Makbule Hanım'ın törenlerde ve davetlerde Atatürk'ün yanında ve sofrasında olmasına rağmen Atatürk'ün birçok defa Makbule Hanım'ı devlet işlerine karıştığı ve diğer nedenlerle azarladığını iddia edenlerde vardır.¹⁶⁰ Ancak her ne olursa olsun Atatürk kız kardeşini yakınından ayırmaması ve birçok seyahatte yanında tutması ile ona değer verdiğini göstermiştir. Atatürk'ün meşhur akşam sofralarında gündelik siyasetin yanı sıra birçok farklı alanda farklı konular tartışılmıştır. Makbule Hanım da Atatürk'ün bazı akşamlarda müsaade etmesi ile fikirlerini dile getirmiş ve çekinmemiştir. Makbule Hanım, ağabeyinin vefatından sonra da törenlerde yer almaya devam etmiştir. 15 Mayıs 1951 tarihli bir mektup ile Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Nurullah Tolon tarafından Çankaya Köşkü önünde yapılan Atatürk büstünün 19 Mayıs'taki açılış törenine davet edilmiştir.¹⁶¹ O da, 19 Mayıs günü yapılan törende Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü'nün olduğu törende yer almış ve onun adına da çelenk bırakılmıştır.¹⁶²

3.1.5. Makbule Hanım'ın Ankara'ya Yerleşmesi ve Camlı Köşk'ün Yapılması

Makbule Hanım, annesi ve ağabeyinin Ankara'da birlikte yaşamaya başladığı Haziran 1922'den sonra sık sık İstanbul'dan gelerek Çankaya'da ağabeyi ve annesinin yanında kalmış olduğunu biliyoruz. Bu durum annesinin vefatından sonra da devam etmiştir. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın boşanması sonrası Makbule Hanım, Çankaya'da daha sık kalır olmuştur. Çünkü ağabeyini hem yalnız bırakmak istememiştir, hem de protokolde ağabeyinin yanında temsilen davetlere gitmiştir.

¹⁵⁹ Cemil Topuzlu, *İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım*, İ.Ü.C.T.F Yayınları, İstanbul, 1982, s. 211-212.

¹⁶⁰ Özalp, Özalp, *a.g.e.*, s. 75.

¹⁶¹ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35, Fihrist No: 2171.

¹⁶² *Ulus Gazetesi*, "Atatürk'ün Heykeli Dün Törenle Açıldı", 20 Mayıs 1951, s. 1.

Ankara’da uzun süreli kalmaya başlayan Makbule Hanım için Atatürk, Florya Deniz Köşkü’nün de mimarı Seyfi Arkan’a kız kardeşi için Çankaya Köşkü arazisinde bir köşk yapmasını istemiştir.¹⁶³ Köşke Makbule Hanım’ın isteği üzerine bol güneş alması amacıyla büyük pencereler konulmuştur.¹⁶⁴ Bu nedenle Camlı Köşk adını almıştır. Köşkün yapım ihalesi için Müteahhit Zühtü Bey tarafından 50.712 lira teklif edilmiş; kalorifer, sıcak su ve havagazı tesisatı için 14.556 lira; ışık, sinyal, telefon, radyo tesisatı için 1.686 lira 10 kuruş; mecra çukuru (kanalizasyon) ve kalorifer kanalları için 1.000 lira olmak üzere toplam 67 bin 954 lira 10 kuruş teklif yapılmıştır. Köşkün yapım ihalesi 24 Haziran 1935’de yapılmış¹⁶⁵ en iyi teklif vermiş olan Müteahhit Zühtü Bey’e 25 Haziran 1935 tarihinde elli bin yedi yüz on iki lira ile verilmiştir.¹⁶⁶ Köşkün sözleşmesini Mimar Seyfi Arkan en ince ayrıntısına kadar düşünerek müteahhit ile imzalanmasını sağlamıştır.¹⁶⁷ Köşkün projesini ve tasarımını Seyfi Arkan yapmıştır.¹⁶⁸ Projede birkaç defa değişiklik yapılmıştır.¹⁶⁹ Bu değişiklikleri mutlaka Atatürk istemiş olmalıdır. Çünkü Atatürk’ün Dolmabahçe’deki Hususi Dairesi’nin Büyük Salonu’nun, Marmara Köşkü’nün ve 1932’de yapılan Çankaya Köşkü ile hem de Camlı Köşkün tasarımlarına ve dekorasyonlarına kendi fikirleri ile müdahale ettiğini biliyoruz.¹⁷⁰ Köşte yapılan elektrik, su, hava gazı tesisatlarına ait işler de dâhil olmak üzere hemen her şey Mimar Seyfi Arkan tarafından takip edilmiştir. Köşk inşaatına 80 farklı işlem için toplam 59 bin 326 lira 18 kuruşluk harcama yapılmıştır.¹⁷¹ Köşk inşaatı için birçok farklı alanda birçok firmaya ödemeler yapılmıştır.

Köşkün inşaatının ne zaman bittiğine dair bilgi yoktur. Ancak, Çankaya Köşkü Nöbet Defterlerine göre Gazi Mustafa Kemal, kız kardeşinin köşküne tam 15 defa gitmiştir. Bu ziyaretlerden ilk 10’unda Gazi, köşkü kısa süreli ziyaret etmiş, bu sırada köşkün inşaatını kontrol etmiştir. İlk ziyaret 8 Kasım 1935 tarihinde gerçekleşmiş ve kısa süreli olmuştur. Son 5 ziyaretin ilki 27 Ekim 1936 tarihinde ilk kez orada yemek

---

¹⁶³ Tuğçe Eryılmaz, “Türkiye’de Modern İç Mekânın İçselleştirilmesi: Seyfi Arkan’ın Makbule Atadan Evi Örneği”, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s. 60.

¹⁶⁴ Turan, **a.g.e.**, 2017, s. 32.

¹⁶⁵ CBA 01020237-34.

¹⁶⁶ CBA 01020237-36.

¹⁶⁷ CBA, 01020237-21/31.

¹⁶⁸ CBA, 01020237-46/63.

¹⁶⁹ CBA, 01020237-38; 01020237-45.

¹⁷⁰ Uluşu, **a.g.e.**, s. 255.

¹⁷¹ CBA, 01020237-17; 01020237-18; 01020237-19; 01020237-20.

yediği tarihtir.¹⁷² Bu tarihe yakın bir zamanda köşkün inşaatı bitmiş olmalıdır. (Bkz. Ek-9) Makbule Hanım, Camlı Köşkte sık sık akşam yemeklerine misafir davet etmiştir. Makbule Hanım bir akşam Atatürk ve arkadaşlarını Zekeriya Sofrası olarak adlandıran bir yemeğe davet etmiştir. Bu davete Atatürk, Salih Bozok, Fuat Bulca, Cevat Abbas, Nuri Conker, Dinler Tarihi Profesörü Şemseddin Günaltay, Doktor Neşet Ömer İrdelp ile kardeşinin köşküne gelmiştir. Sofrada ayrıca Mareşal Fevzi Çakmak'ın eşi Fitnat Hanım, İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe Hanım, Celal Bayar'ın eşi Reşide Hanım ve daha birçok önemli kişilerin eşleri de vardır. Yemek olarak sadece çiğ sebzeler vardır.¹⁷³ Atatürk sofradakilere Zekeriya Sofrasının manasını sormuş ve cevapları dinledikten sonra *“Ramazan'da iftar ve sahurda bol bol unlu, tatlı, yağlı maddeler yenilir. Bedenin klorofile, vitamine ihtiyacı çoğalır. Zekeriya sofrasında hem beden ihtiyacı tatmin edilir, hem de hasretler ve ümitler dualaştırılır”*¹⁷⁴ şeklinde tarif etmiştir.

3.1.6. Atatürk'ün Son Günleri'nde ve Cenazesinde Makbule Hanım

Atatürk, 7 Şubat 1938 akşamı öksürük ve göğüs ağrısı şikâyeti nedeniyle Dr. Nihat Reşet Belger tarafından muayene edilmiş ve kendisine zatürre teşhisi konulmuştur.¹⁷⁵ Rahatsızlıkları devam eden ve yurtdışından doktor çağrılması ısrarlarını sonunda kabul eden Atatürk, 15 Mart 1938'de yabancı doktor çağrılmasını kabul etmiş ve 28 Mart 1938'de Henry Fissenger Ankara'ya gelmiştir.¹⁷⁶ Fissenger, 1,5 aylık bir istirahat tavsiye etmiş ve henüz endişe verici bir durum olmadığını beyan etmiştir. Atatürk, 20 Mayıs 1938'de bir Mersin gezisine çıkmış oradan Tarsus'a ve Adana'ya geçmiştir. Adana'dan tren ile Ankara'ya gelmiş, aynı gün 26 Mayıs 1938'de Ankara'dan ayrılarak İstanbul'a gitmiştir.¹⁷⁷ Bu Ankara'dan son ayrılığı olacaktır. 29 Mayıs 1938'de yapılan muayenede Atatürk'ün karnının su topladığı görülmüştür. 1 Haziran 1938'de Atatürk'ün rahatsızlığı sebebiyle deniz havasının iyi gelmesi ve yaz sıcağından daha az etkilenmesi amacıyla satın alınmış Savarona Yatı İstanbul'a gelmiştir.¹⁷⁸ 8 Haziran 1938'de Fissenger ikinci defa gelerek muayene etmiştir.¹⁷⁹

¹⁷² Şahingiray, a.g.e, 1955, ss. 438, 478, 484, 485, 486, 487, 489, 490, 492, 510,549, 561, 594, 605, 672.

¹⁷³ Cemal Kutay, *Atatürk Olmasaydı?*, Kazancı Kitap, İstanbul, 1994, s. 116-117.

¹⁷⁴ Kılıç, a.g.e, 2021, s. 592.

¹⁷⁵ Hasan Rıza Soyak, *Atatürk'ten Anılar*, Y.K.Y, 11. Baskı, İstanbul, 2022, s. 698.

¹⁷⁶ Soyak, a.g.e, s. 691.

¹⁷⁷ Şahingiray, a.g.e, 1955, s. 725-726.

¹⁷⁸ Soyak, a.g.e, s. 702-703.

¹⁷⁹ Ali Kılıç, *Atatürk'ün Son Günleri*, Sel Yayınları, 1955, s. 44.

Haziran 1938 boyunca Atatürk Savarona Yatı'nda kalmış, devlet ricalini yatta karşılamıştır. 10 Temmuz 1938'de Atatürk rahatsızlanmış ve zatürre sonucu yüksek ateş başlamıştır. 18 Temmuz'da kontrol altına alınan yüksek ateş Atatürk'ü daha da yormuştur. Bu yüksek ateş sebebiyle 16 Temmuz 1938'de Fissenger üçüncü defa çağırılmıştır. Ayrıca Doktor Bergmann ile Doktor Eppinger çağırılmış ve Atatürk'ü muayene etmişlerdir. Atatürk'ün karnında su birikmesinin giderek artması üzerine iğne ile karnından su alma operasyonu yapılması düşünülmüştür. Karnından su alma operasyonunun 7 Eylül'de yapılması kararlaştırılınca, Atatürk operasyonun zorluğu sebebiyle 5 Eylül'de vasiyetini yazmıştır. 6 Eylül 1938'de Fissenger dördüncü defa çağırılmış ve Atatürk'ü muayene etmiştir. 7 Eylül 1938'de Doktor Mim Kemal Öke, Atatürk'ün karnından su alma operasyonunu gerçekleştirmiş ve yanında Fissenger da hazır bulunmuştur.¹⁸⁰ Makbule Hanım bu su alma operasyonu öncesi Atatürk'ün kız kardeşine haber verilmesini emrettiğini ancak Hasan Rıza Soyak tarafından bunun engellendiğini iddia etmiştir.¹⁸¹ (Bkz. Ek-10) Ancak bu konuya dair Hasan Rıza Soyak'ın Hatıratı'nda böyle bir bilgi yer almamaktadır. 21 Eylül 1938'de ikinci defa Mim Kemal Öke tarafından karnından su alma operasyonu gerçekleştirilmiştir. 26/27 Eylül 1938 gecesi Atatürk kısa süreli koma atlatmıştır.¹⁸² 16 Ekim 1938'de ilk ağır komaya girmiş, 19 Ekim akşamına kadar uyanmamıştır. 20 Ekim'de durumu düzelmiş, kendine geldikten sonra 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı için Ankara'ya gitmek istemiştir. Doktorların seyahatin mümkün olabileceğini ancak yolda ani bir kalp krizi geçirme riskinin olduğunu söylemeleri üzerine Atatürk bu istekten vazgeçirilmiştir.¹⁸³ Bir süre iyi giden sağlık durumu 5 Kasım'da tekrar bozulmuş ve 7 Kasım'da Doktor Mehmet Kamil Berk tarafından üçüncü defa karnından su alımı operasyonu yapılmıştır. 8 Kasım günü Atatürk ikinci defa ağır komaya girmiş ve vefat edene kadar koma hali devam etmiştir.¹⁸⁴ 10 Kasım günü sabah saat dokuzu beş geçte vefat etmiştir.

Atatürk'ün son günlerinde Makbule Hanım da İstanbul'dadır. Ağabeyi ile izin verildiği müddetçe görüşmüştür. Bu görüşmelere Makbule Hanım'ın yanı sıra Afet İnan, Sabiha Gökçen hanımlar da eşlik etmişlerdir. İlk görüşme 3 Ekim 1938

---

¹⁸⁰ Kılıç, **a.g.e.**, 1955, s. 65.

¹⁸¹ Selime Seden, "Atatürk'ten Hatıralar", **Akın Gazetesi**, 13 Kasım 1947, s. 4.

¹⁸² Salih Bozok, **Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor**, Der. Can Dündar, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul, 2001, s. 157-158.

¹⁸³ Haluk Y. Şehsuvaroğlu, **Tarihi Odalar**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1954, s. 173.

¹⁸⁴ Soyak, **a.g.e.**, s. 721-729.

Pazartesi günü gerçekleşmiş, Makbule Hanım'a Afet ve Sabiha Hanımlar eşlik etmişlerdir. Bir ay içerisinde ağabeyi ile sekiz defa görüşen Makbule Hanım, Dokuzuncu ve son görüşmesini, 5 Kasım 1938 Cumartesi günü Afet, Sabiha hanımlarla birlikte yapmıştır.¹⁸⁵ Makbule Hanım, Nöbet Defterlerinde geçmese de Dolmabahçe Sarayı'nda kaldığını, izin verildikçe ağabeyi ile görüştüğünü söylemiştir.¹⁸⁶

Atatürk, 10 Kasım 1938 Perşembe sabahı gözlerini hayata yummuştur. Makbule Hanım ağabeyinin son günlerinde onu Saray'da birkaç kez ziyaret etmiştir. Üç günlük koma halinden hemen sonra da ziyaret etmiş ve ağabeyini ayakta görmüştür. Ancak vefat ettiği günde ağabeyinin yanına giren Makbule Hanım onun haline üzülmüş ve dua edip, '*Hakkını helal et! Büyük insan*' dedikten sonra ağabeyinin gözlerini kısa süre açıp kapadığını ve ardından doktorların müdahale de bulunurken o sırada içeriye Kılıç Ali'nin gelerek Makbule Hanım'ı dışarı çıkarmasından on üç dakika sonra Atatürk'ün vefat ettiğini anlatmıştır.¹⁸⁷ Mezarın nerede yapılacağı konusunda Atatürk daha önceden '*Milletim nereye isterse oraya gömsün*' demiştir. Hükümet, Atatürk'ün naaşını Ankara'ya getirip Anıt mezar yapılana kadar Etnografya Müzesi'ne konulmasını kararlaştırmıştır. Atatürk'ün naaşı önce İslami geleneklere göre yıkanmış ve ardından tahnit yapılmıştır. Tahnit yapılırken bir bölümü takma olan dişleri ağzından çıkarılmış ve sonra Hasan Rıza Soyak'a verilmiş, Soyak da dişleri daha sonra Makbule Hanım'a teslim etmiştir. 17 Kasım'dan itibaren Atatürk'ün naaşı Türk Bayrağı'na sarılı tabut ile halkın ziyaretine açılmıştır.¹⁸⁸ Makbule Hanım, ağabeyinin vefatına çok üzülmüştür. Üzülmesine neden olan bir başka konu, Atatürk'ün cenaze namazının kılınması meselesidir. Cenaze namazı meselesini ilk Fahrettin Altay Paşa'nın da öne sürdüğü söylenir. Fahrettin Altay, Hükümete cenaze namazını sormuş ancak cevap alamamıştır. Daha sonra gelen cevapta Celal Bayar'ın Dolmabahçe'ye geleceğini onunla ve Hasan Rıza Bey ile bu konuda konuşabileceği yazılıdır. Fahrettin Altay ertesi sabah cenaze namazını sorması üzerine namaz esnasında bir takım olaylar çıkabileceği ve laik hükümetin de bu nedenle çekindiği cevabını alır. Fahrettin Paşa, cenaze namazının

¹⁸⁵ Özel Şahingiray, *Atatürk'ün Son Nöbet Defteri*, Alaca Yayınları, İstanbul, 2018, s. 20, 22, 26, 28, 30, 32, 42, 70, 92.

¹⁸⁶ Seden, a.g.m, 13 Kasım 1947, s. 4.

¹⁸⁷ Altan Deliorman, *Atatürk'ün Hayatındaki Kadınlar*, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999, s. 132-133.

¹⁸⁸ Cemal Kutay, *Atatürk'ün Son Günleri*, İklim Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2006, s. 220.

dini bir vecibe ve gelenek olduğunu eğer bugün olmazsa kırk yıl geçse de bu milletin Atatürk'ü mezardan çıkarıp namazını kılacağını söylemiştir.¹⁸⁹ Ancak Makbule Hanım'ın üzüntüsüne Cemal Kutay, Celal Bayar, Münir Hayri Egelı gibi önemli isimler şahit olmuştur. Münir Hayri Egelı, *“Celal Bey rıhtıma çıktı. Rengi sapsarı idi. Bir hayal gibi yürüyordu. Sarayın merdivenlerinden inen Makbule Hanım koşup ona sarıldı. Çılgılı asırlar boyunca daima Dolmabahçe'nin tavanlarında aksedecektir.*

-Kardeşime namaz kıldırmak istemiyorlar. Kardeşim kâfir mi? Celal bey titreyen ve metin bir sesle cevap verdi:

*-Kim söylemiş onu. Elbette namazı kılınacaktır. Allah rahmet eylesin...”*¹⁹⁰ şeklinde Makbule Hanım'ın üzüntüsüne şahit olmuştur. Cemal Kutay; *“Atatürk'ün Cenaze Namazı Dolmabahçe Sarayı'nda Muayede Salonu olarak adlandırılan ve bilinen salonda kılınmıştır. Bu kadar kesinlikle söyleyebiliyorum: Çünkü orada idim”*¹⁹¹ ifadesiyle şahitliğini ifade etmiştir. Makbule Hanım, cenaze namazının nerede kılınacağını Hasan Rıza Soyak'a sormuştur. Bu konuda dinen camide kılınmasını zorunlu olup olmadığı önce Şerefettin Yaltkaya'ya sorulmuş, cevaben böyle bir zorunluluğun olmadığı öğrenilmiştir. Bu soru bir de Diyanet İşleri Başkanı Rıfat Börekçi'ye sorulmuş Börekçi; *‘Onun cenaze namazı tertemiz hale getirdiği bütün vatanda ve bu farızanın yerine getirilebileceği her yerde kılınabilir’* demiştir. Namaz, resmi tören başlamadan saat 8.10'da, Dolmabahçe Sarayı'nın Büyük Salonu'nun avizesinin altına iki masa üzerine tabut konularak kılınmıştır. Namazın imamlığını Şerefettin Yaltkaya yapmıştır.¹⁹² Saat 8.21'de Atatürk'ün tabutu Dolmabahçe Sarayı'ndan top arabasına konularak Saray Burnu rıhtımına, oradan da Zafer torpidosu aracılığıyla Yavuz zırhlısına konulmuştur. Yavuz zırhlısı ile İzmit'e getirilmiş ve yine Zafer torpidosu ile karaya çıkarılarak, saat 20.30'da tren ile İzmit'ten Ankara'ya hareket edilmiştir.¹⁹³ 20 Kasım'da yeni Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan dâhil hükümet ve meclis üyeleri naaşı Ankara Garı'nda karşılaşmışlardır. Meclis'e getirilen naaş burada katafalk'a konulmuştur. 21 Kasım 1938 Pazartesi günü Meclis önünden top arabasına konularak Ankara Tren Garı'na doğru, oradan Türk Ocağı Binası'nın yanındaki Etnografya Müzesi'ne doğru hareket

¹⁸⁹ Fahrettin Altay, **1912-1922 10 Yıl Savaş ve Sonrası**, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970, s. 502.

¹⁹⁰ Münir Hayri Egelı, **Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar**, Güven Basımevi, İstanbul, 1959, s. 127.

¹⁹¹ Kutay, **a.g.e.**, 1994, s. 92.

¹⁹² Kutay, **a.g.e.**, 1988, s. 194.

¹⁹³ Şerafettin Turan, “Mustafa Kemal Atatürk”, **TDVİA**, C. XXXI, Ankara, 2020, s. 329-330.

edilmiştir. Halk yol boyunca ağlamıştır. Tören sırasında top arabasının tam arkasında siyahlar içerisinde Makbule Hanım ve eşi Mustafa Mecdi Bey yer almış, onların arkasında Riyaseticumhur Başkâtibi Hasan Rıza, Başyaver ve diğer yaverler ve onların arkasında yeni Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ve Başbakan Celal Bayar yer almıştır. Daha arkada yabancı delegeler ve sefirler, öğrenciler, askerler yer almıştır. Makbule Hanım, ağabeyinin geçici olarak konulacağı mermer kaidenin önünde İsmet İnönü, Celal Bayar, Fevzi Çakmak, Abdülhalik Renda ile birlikte naaşın kabre konulmasını izlemiştir.¹⁹⁴ Atatürk'ün aziz naaşı 21 Kasım 1938'den, 10 Kasım 1953'e kadar Etnografya Müzesi'nde kalmış, Anıtkabir'in yapılması ile naaş ebedi istirahatgahına taşınmıştır.

3.2. Atatürk'ün Ölümünden Sonra Makbule Hanım

3.2.1. Atatürk'ün Mirası ve Makbule Hanım

Atatürk, daha önceden üzerine kayıtlı ne kadar mal varlığı var ise hepsini çeşitli kurumlara devredeceğini söylemiştir. Atatürk, üzerinde kayıtlı bütün mal varlıklarını Hasan Rıza Soyak'a listeletmiş ve ikiye ayırmıştır. Birinci kısımda para, hisse senetleri, Çankaya'daki Köşk ve eşyaları yer almış, ikinci kısımda evler, arsalar, çiftlikler olarak ayırmıştır. İlk kısım mallarını vasiyetine koymuştur. İkinci kısım malları ise Ankara'ya döndüğünde belediyelere ve ilgili kurumlara devrini yaptıracağını söylemiş,¹⁹⁵ ancak Atatürk'ün sağlık durumunun kötüye gitmesinden ve bir daha Ankara'ya dönemediğinden dolayı ikinci kısım mallar olan araziler, evler, çiftlikler devredilememiştir. 5 Eylül 1938'de Dolmabahçe'de yazdığı vasiyete göre; “*Malik olduğum bütün nukut ve hisse senetleriyle Çankaya'daki menkul ve gayrimenkul emvalimi Cumhuriyet Halk Partisi'ne âtideki şartlarla, terk ve vasiyet ediyorum:*

1. *Nukut ve Hisse senetleri, şimdiki gibi, İş Bankası tarafından nemalandırılacaktır.*
2. *Her seneki nemadan, bana nispetleri şerefi mahfuz kaldıkça, yaşadıkları müddetçe, Makbule'ye ayda bin, Afet'e 800, Sabiha Gökçen'e 600, Ülkü'ye 200 lira ve Rukiye ile Nebile'ye şimdiki (şimdiki gibi) (şimdiki halde) (şimdilik) yüzer lira verilecektir.*
3. *Sabiha Gökçen'e bir evde alınabilecek ayrıca para verilecektir.*

¹⁹⁴ Şapolyo, a.g.e, s. 457-458.

¹⁹⁵ Soyak, a.g.e, s. 712-714.

4. *Makbule'nin yaşadığı müddetçe Çankaya'da oturduğu evde emrinde kalacaktır.*
5. *İsmet İnönü'nün çocuklarına yüksek tahsillerini ikmal için muhtaç oldukları yardım yapılacaktır.*
6. *Her sene nemadan mütebaki miktar yarı yarıya, Türk Tarih ve Dil Kurumlarına tahsis edilecektir.*

K. Atatürk”¹⁹⁶.

Atatürk, ilk yazdığı vasiyetini daha sonra sadeleştirerek son haline getirmiştir. İlk vasiyette “Vefatlarına kadar” yazarken, bu kelimedden hoşlanmayarak “Yaşadıkları müddetçe” şeklinde değiştirmiştir. Makbule Hanım’a Camlı Köşk’te “İkametine müsaade edilecektir” yazmış daha sonra “Emrinde kalacaktır” şeklinde değiştirerek köşkün kullanım hakkını kardeşine bırakmıştır.¹⁹⁷ Medeni Kanuna göre Atatürk’ün yasal mirasçısı soy bağı itibarıyla tek kalan kişi Makbule Hanım idi. Bu nedenle Atatürk bütün mal varlığını kız kardeşine değil de milletine bağışlamaktan çekinmemiştir. Makbule Hanım, Atatürk’ün bir gün ona “*Ne senin ve ne benim paramız olacak. Her şeyimiz, yalnız ve yalnız bize bunları veren milletin olacaktır*”¹⁹⁸ (Bkz Ek-11) dediğini anlatmıştır. Vefatından bir yıl önce de aralarında bir başka konuşma geçtiğini ve bu konuşmada Atatürk’ün müsaade isteyerek “malımı millete bağışlayayım” dediğini, kendisinin tereddütsüz “derhal ver, derhal hiç durma” dediğini anlatmıştır. Akşam sofrada Atatürk, İsmet Paşa’ya “*Hemşire’ye sordum, Bana derhal vermemi tavsiye etti*” demesi üzerine İsmet Paşa bu işin bir kanun çıkarmakla hallolunacağını söylemiştir.¹⁹⁹ Atatürk, bütün mal varlığını millete vermekten çekinmediği gibi, Makbule Hanım da itiraz etmemiştir. Vasiyetname 28 Kasım 1938’de Ankara 3. Sulh Hukuk Mahkemesi’nde açılmıştır. O gün Adliye Vekili Hilmi Uran, Dâhiliye Vekili Refik Saydam, Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu ve Mebus Mehmet Somer de katılmıştır. Makbule Hanım mahkemeye 15.30’da Hariciye Vekili Şükrü Saraçoğlu ile gelmiştir.²⁰⁰ Vasiyetname hâkim tarafından okunmuş ve zabıt tutulması gerektiğinde Makbule Hanım zaptı imzalamamış ve

¹⁹⁶ Mazhar Leventoglu, Samim Üstün, **1938'den 2011'e Atatürk'ün Vasiyeti**, Köprü Yayınları, İstanbul, 2011, s. 55.

¹⁹⁷ Soyak, **a.g.e.**, s. 716.

¹⁹⁸ Yaşar Yula, “Kardeş Gözü İle En Büyük Türk Atatürk”, **Zafer Gazetesi**, 10 Kasım 1950, s. 6.

¹⁹⁹ Feridun Kandemir, “Ağabeyim Mustafa Kemal”, **Resimli 20. Asır Mecmuası**, C. I, S. 13, İstanbul, 8 Kasım 1952, s. 18.

²⁰⁰ Şule Perinçek, İsmet Öğütücü, **Atatürk'ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. XXX, İstanbul, 2011, s. 269.

“Avukatıma danışayım” demiştir. Bu nedenle Şükrü Saraçoğlu Makbule Hanım’a tavrı yapmış ve evinden alıp getirdiği Makbule Hanım’ı tekrar eve götürmekten vazgeçmiştir.²⁰¹ Ayrıca bu nedenle Makbule Hanım’ın vasiyete açıkça itiraz ettiğini iddia edenler olmuştur. Makbule Hanım’ın itirazı ise şu şekildedir; Ağabeyinin kendisine her zaman “Hemşire” diye hitap ettiğini, başkalarına takdim ederken de “Hanımefendi” diyerek takdim ettiğini, ancak vasiyetnamede “Makbule” şeklinde yazılması nedeniyle vasiyetnameye inanmadığını söylemiştir. Ayrıca Makbule Hanım, ağabeyi ile daha önceden mallarını millete bağışlaması meselesini görüştüğünü, kendisinin bunu kabul ettiğini, ağabeyinin de kendisinin aylık masrafının on katı kadar para bırakacağını, Köşk’te iken bir kasa göstererek içindekilerin ölümünden sonra kendisine kalacağını iddia etmiştir.²⁰² Ancak Makbule Hanım’ın ilk duruşma esnasında vasiyeti açıkça reddettiğine dair bir bilgi yoktur. Hâkim Osman Selçuk vasiyeti açmış ve okumuştur. Ardından Duruşma 16 Ocak 1939 tarihine ertelenmiş ve kanuni varislerin mirası kabul ve reddetmelerine dair mahkeme tebligat göndermiştir. 16 Ocak 1939’da Makbule Hanım, Ankara Üçüncü Sulh Hukuk Mahkemesi’ne bir dilekçe ile başvurmuş ve vasiyetnameye itirazı olmadığını bildirerek vasiyetnameyi onaylamıştır.²⁰³

Atatürk rahatsızlığı sebebiyle İstanbul’dan Ankara’ya dönememiş ve vefatına kadar İstanbul’da kalmıştır. Bu nedenle iki kısma ayırdığı malların ikinci kısmında kalanlar arasında çoğunlukla Atatürk’e halktan kimselerin veya belediyeler tarafından sembolik olarak hediye edilmiş olan evler, köşkler, araziler yer almaktadır. Bu malların devri ile ilgili işlemler Atatürk’ün rahatsızlığı sebebiyle gerçekleştirilememiştir. Kanuni olarak Atatürk’ün tek varisi olan kız kardeşi Makbule Hanım, ağabeyinden sonra ekonomik zorluklar yaşamaya başlamış ve kalan malları kendi üzerine mahkeme yolu ile almak istemiştir. Bunlardan birisi Erzurum’daki Atatürk Evi’dir. Bu ev, 7 Aralık 1938 tarihli Ankara Birinci Hukuk Dairesi’nin 1627 karar sayılı veraset ilamı gereği, Makbule Hanım adına 5 Ağustos 1939’da tapuya tescil edilerek verilmiştir. Makbule Hanım, evi on bin lira karşılığında Çocuk Esirgeme Kurumu’na, Erzurum Çocuk Yuvası olarak kullanılmak

²⁰¹ Hilmi Uran, **Hatıralarım**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1959, s. 332.

²⁰² Kandemir, “Makbule Atadan’ın Mirası Meselesi”, **Dün ve Bugün Dergisi**, S. 13, İstanbul, 27 Ocak 1956, s. 18.

²⁰³ Leventoğlu, Üstün, **a.g.e.**, s. 60.

üzere satmıştır.²⁰⁴ Bir başka Atatürk Evi olan Trabzon'daki Atatürk Köşkü Ankara Asliye Hukuk Hâkimliği'nin 7 Aralık 1938 tarihli 938/2509 esas ve 1627 karar sayılı veraset ilamı gereği 31 Temmuz 1939'da Makbule Hanım adına tapuya tescil edilmiştir. Makbule Hanım ile Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği arasında karşılıklı gönderilmiş mektuplardan, Makbule Hanım'ın, Trabzon Köşkünü aylık 600 liraya kiraya verdiğini anlıyoruz.²⁰⁵ 1940 yılında Mustafa Mecdi Bey Trabzon'a giderek Köşkü satma girişiminde bulunmuştur. Bunun üzerine Cumhuriyet Halk Partisi Giresun Müfettişi, böyle bir durum olmadan Köşk'ün satın alınması gerektiğini öncelikle Valiliğe haber vermiş ve ricada bulunmuştur. Ancak Valilik onaylamamıştır. Ardından belediyenin araya girmesi ile Köşk satın alınmak istenmiştir. Belediye tarafından Makbule Hanım'a 5.500 lira teklif edilmiştir. Makbule Hanım, bu teklifi az bularak avukatı aracılığıyla itiraz etmiş, konu mahkemeye taşınmıştır. Mahkeme 18 Temmuz 1942 tarihinde Köşk'e 10.000 lira değer biçmiştir. Makbule Hanım bu değere itiraz etmemiş ve sonunda 6 Ağustos 1942'de Trabzon Atatürk Köşkü'nü Trabzon Belediyesi'ne satmıştır.²⁰⁶ Yine Makbule Hanım ile Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği arasında karşılıklı gönderilmiş mektuplardan, Samsun'daki Atatürk Evi'nin de Makbule Hanım tarafından kiraya verilmiş olduğunu anlıyoruz.²⁰⁷

Makbule Hanım'a ayrıca, Dört Yol'da bulunan 20 dönümlük bir portakal bahçesi kalmıştır. Ocak 1925'te Adana seyahati sonrası Dört Yol'a gelen Atatürk'e Dört Yol halkı adına bu portakal bahçesi hediye edilmiştir. Bu bahçe, Atatürk'ün vefatı sonrası Devlet Üretme Çiftliklerine Ekim 1950'de devredilmesine rağmen Makbule Hanım tarafından uzun yıllar kullanılmıştır. Portakal bahçesinin içerisinde bir köşk ve müştemilat olduğunu ve bir yangın ile köşkün yandığını öğrenmekteyiz. Makbule Hanım, bu yangın nedeniyle Devlet Üretme Çiftlikleri Genel Müdürlüğü'ne dava açmış ve tazminat talep etmiştir.²⁰⁸ Makbule Hanım'ın, her yıl bu bahçeyi ziyaret ettiği ve burada kaldığını biliyoruz. Bu ziyaretlere tanıklık edenlerden birisi Albay Halil Nuri Yurdakul'un oğlu Yurdakul Yurdakul çocukluğunda Makbule Hanım'ın

²⁰⁴ Gültekin Kamil Birlik, "Atatürk'ün Erzurum'daki Evi", **Atatürk Araştırma Merkezi**, C. XXIX, S. 86, Ankara, 1 Temmuz 2013, s. 45.

²⁰⁵ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 86-87.

²⁰⁶ Gültekin Kamil Birlik, "Trabzon'daki Atatürk Köşkü", **Atatürk Yolu Dergisi**, C. XV, S. 59, Ankara, 28 Mart 2016, s. 63-66.

²⁰⁷ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-01, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 87-88.

²⁰⁸ BCA, Fon Kodu: 30-11-1-1, Kutu No: 246, Dosya No: 27, Sıra No: 2, Sayfa No: 1-7.

geldiğini arada evlerinde onu misafir ettiklerini anlatmıştır.²⁰⁹ Makbule Hanım, bu bahçenin idaresini Hasan dayısının oğlu olan Abdurrahman Aldırma'ya vermiş, bahçe ile o ilgilenmiştir. Makbule Hanım her yıl 10 Kasım'da Dört Yol Büyük Camii'nde mevlit okutup, yoksullara yiyecek yardımında bulunmuştur.²¹⁰ Bu bahçe ile ilgili olarak Hatay Valisi Rebii Karatekin, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği mektupta; 1937-1946 arası Tarım Bakanlığı tarafından Portakal bahçesine yapılan masrafların, Makbule Hanım'dan alınması için dava açılmasına Cumhurbaşkanı'nın izin vermesini istemiştir. Devlet Üretim Çiftlikleri Genel Müdürlüğü tarafından daha önceden açılmış dava sonucuna göre, Atatürk'ten Makbule Hanım'a intikal eden 9.800 metrekarelik bahçe için 1947'de yapılmış masraflara 2.845 lira 93 kuruşun Makbule Hanım tarafından ilgili kuruma ödenmesini mahkeme istemiştir. Makbule Hanım, Devlet Üretim Çiftlikleri aleyhine dava açmış ve bahçenin 8 yıllık ecrimisil bedeli ile 375 adet greyfurt ve mandalina ağacının 18.750 liralık bedelini, bir ev ve dükkânın ecrimisil bedeli olan 1.920 liranın, yanan binanın sigorta bedeli olan 2.250 liranın ve 10 adet halı bedeli olarak 5.000 liranın ödenmesini istemiştir. Ancak mahkeme çok uzamış ve neticelenmemiştir.²¹¹ 2 Mayıs 1952 tarihli Tarım Bakanlığı'na bağlı Devlet Üretim Çiftlikleri Kurumu'ndan Cumhurbaşkanlığına gönderilen bir mektup ile Makbule Hanım ve Kurum arasında 4 dava olduğunu öğreniyoruz. Mektupta 4 davanın 2'si sonuçlanmış, 2'si devam etmekte denilmektedir. Makbule Hanım, Kuruma açtığı davada 67.920 liralık tazminat istemiş, bu dava Makbule Hanım'ın takip edememesi nedeniyle 30 Ocak 1952 tarihine müracaata kalmıştır. 67.920 liralık davanın içeriği; 40 bin lira ecrimisil, 375 ağacın bedeli 18.750 lira, bir ev ve mağazanın ecrimisil olarak 1.920 lira, yanan binanın sigorta bedeli 2.250 lira, 10 adet halı bedeli 500 lira olarak Devlet Üretim Çiftlikleri'nden istenmiştir. Ancak mahkeme Makbule Hanım aleyhinde karar vermiş ve onun 2.843 lira 93 kuruşluk para ödemesini istemiştir. Bu paranın verilmesinin nedeni de adı geçen bahçeye Kurum tarafından yapılan masraflardır. Bir diğer dava ise 7 dekar 352 metrekarelik bahçe için açılmıştır. Makbule Hanım bahçeye müdahale edilmemesini ve 1946 yılının hasat gelirini istemiş ve mahkeme kararı lehte olarak Kurum tarafından Makbule Hanım'a 1946 yılı hasat geliri 3.500 lira ödenmesini istemiştir. Bir diğer dava, Devlet Üretim

²⁰⁹ Yurdakul Yurdakul, *Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar*, Truva Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2006, s. 15.

²¹⁰ Ali Güler, *Atatürk'ün Saklanan Şeceresi*, Yeditepe Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 2021, s. 48.

²¹¹ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35, Fihrist No: 2172/2172-1.

Çiftlikleri tarafından Makbule Hanım'a tapuda devri yapılmış olan Portakal Bahçesi'nin iptali istemi ile açılmıştır. Kurum, Makbule Hanım ile sulh yoluna gitmek istediğini Cumhurbaşkanına iletmiştir. Ayrıca Makbule Hanım'a 1947 yılının hasat geliri olan 3.500 liranın da ödendiği söz konusu mektupta geçmektedir.²¹²

Makbule Hanım, sonraki yıllarda Atatürk'ten kalan Çankaya Ayrancı'daki Kavaklıbağ adı ile anılan bağı satmıştır.²¹³ Ankara Kızılcahamam Soğuksu adındaki bölgede yer alan bir gayrimenkulü 1.500 liraya belediye'ye satmıştır. Antalya'da Atatürk'e hediye edilmiş olan ev Makbule Hanım tarafından Özel Saymanlığa satılmıştır. Atatürk'e Eğirdir Belediyesi tarafından hediye edilen 7 dönümlük Can Adası ve Un Adasını Makbule Hanım 1.500 lira karşılığında Raşit Taner'e satmıştır. Samsun'daki, Atatürk'ün kaldığı ve o dönem Cumhuriyet Halk Partisi İl Binası olarak kullanılan Mıntıka Otel Binası, önce Makbule Hanım tarafından partiye kiraya verilmiş ardından da 24 Mayıs 1945 tarihinde 15.313 liraya satılmıştır. Konya'da bir bahçe ve içerisindeki ev Makbule Hanım'a intikal etmiş ve o da Özel Saymanlığa satmıştır. İzmir'de Atatürk Caddesi 4 numaralı konak müze yapılmak amacıyla İzmir Belediyesi tarafından 25 Eylül 1940 tarihinde 30.000 liraya satılmıştır.²¹⁴ Makbule Hanım'ın ayrıca hayatta olduğu müddetçe kullanım hakkına sahip olduğu Camlı Köşkü kiraya vermek istediği iddia edilmiştir. Bunun üzerine Atatürk'ün vasiyeti gereği Çankaya Köşkü ve arazisinin sahibi olan Cumhuriyet Halk Partisi, Cumhurbaşkanlığı'na bu kadar yakın bir yerde bir kiracı olması ihtimalini ortadan kaldırmak için Camlı Köşkü'nün kullanım hakkını Makbule Hanım'dan satın almıştır.²¹⁵ Camlı Köşk, daha sonra 1949'da Cumhuriyet Halk Partisi tarafından hazineye satılmıştır.²¹⁶ Ayrıca Makbule Hanım'a Atatürk'ten bir som altından sigaralık kalmıştır. Üzerinde Atatürk'ün isminin baş harflerinin yazılı olduğu bu sigaralık Makbule Hanım tarafından bir kuyumcuya satılmış, kuyumcuda böylesi bir eşyanın maddi olduğu kadar manevi değerinin olması sebebiyle Yeni İstanbul Gazetesi sahibi Habip Edip Törehan'a satmış. Habip Bey de Atatürk'ün en yakın arkadaşı olması sebebiyle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye hediye etmiş. İsmet İnönü, bu sigaralığın Halk Partisi'nde kalmasını ve saklanmasını istemiştir. Bu sigaralık daha sonra Demokrat Parti iktidarında mahkeme kararı ile el konulan Halk Partisi

²¹² CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35 Fihrist No: 2176/ 2176-1.

²¹³ Güler, **a.g.e.**, 2015, s. 138.

²¹⁴ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, C. III, Birleşim 19, 15 Aralık 1950, s. 241-242.

²¹⁵ Uran, **a.g.e.**, s. 333.

²¹⁶ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Kutu No: 87, Dosya No: 549, Sıra No: 11, Sayfa No: 1-17.

malları arasından muhtemelen devlete intikal etmiştir.²¹⁷ Makbule Hanım, bu kadar mal varlığını satması nedeniyle çok eleştirilmiştir. Malları oldukça yüksek fiyatlara satmasına rağmen geçim sıkıntısı yaşamaya devam etmiştir.

3.2.2. Makbule Hanım'ın Mal Varlığı

Makbule Hanım'ın 1934 yılı vergi kaydına göre üzerine kayıtlı binalara ait vergi borcu çıkmıştır. Karagömrük'te bir menkul için 1934 yılına ait 8 lira 71 kuruş,²¹⁸ Arnavutköy Kuruçeşme Caddesi'ndeki Köşk için 1934 yılında 33 lira 60 kuruş vergi borcu ödemiştir.²¹⁹ Makbule Hanım'ın Kuruçeşme Caddesi üzerindeki Köşk olarak geçen ev aslında yalıdır. Bu yalı Selanik'teki eve karşılık verilmiştir. Zübeyde Hanım ve Makbule Hanım Mübadele'den çok önce gelmiş olsalar da mübadil sayılmışlar ve Selanik'teki eve karşılık olarak da İstanbul Arnavutköy, Kuruçeşme Caddesi üzerindeki yalı Gazi Mustafa Kemal'in ailesi adına Makbule Hanım'a verilmiştir.²²⁰ Zübeyde Hanım'ın 25 Kânun-ı Sanî 1338 (25 Şubat 1922) günü yazdırdığı vasiyetinde yer alan “*Selanik'te Mithat Paşa Sanayi Mektebi karşısındaki selamlığı ile birlikte büyük evim ile aynı evin köşesinde bulunan teyzemden alınmış iki tane evimi Mustafa Kemal Paşa'ya ve gene büyük evimin köşesinde Ayşe Molla'dan alınan bir ev ile Ahmet Subaşı Mahallesi'nde bulunan bir ev ki toplam iki evimi kızım Makbule Hanım'a ayırarak tahsis eyledim*”²²¹ ifadesi Makbule Hanım'a toplam iki evin miras bırakıldığını göstermektedir. Kuruçeşme'deki Köşkün 19 Aralık 1928 tarihindeki yangında kullanılamaz hale geldiği anlaşılmaktadır.²²² Gazi Mustafa Kemal Paşa, 18 Aralık 1928 tarihli mektubunda muhtemelen bu yangın sebebiyle İş Bankası İstanbul Şubesi'ne kız kardeşi Makbule Hanım için 1.000 liralık bir kredi açılmasını ve ekleme yapıldıkça kendisine bildirilmesini istemiştir.²²³ Köşkün tamirinin uzun sürdüğü ve 1929 Ağustos ayı itibari ile inşaat işlerinin tamamlandığı anlaşılmaktadır. Köşkün tamirat ve eşyalarının alınmasına ait masrafları

---

²¹⁷ Uran, **a.g.e.**, s. 497-498.

²¹⁸ CBA, 01020229-4.

²¹⁹ CBA, 01020229-5.

²²⁰ Mehmet Önder, **Atatürk Evleri ve Atatürk Müzeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1988, s. 8.

²²¹ Cemil Sönmez, **Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1998, s. 126.

²²² CBA, 01014891-51.

²²³ CBA, 01020120.

Cumhurbaşkanı Özel Kalem Müdürü Hasan Rıza Soyak takibiyle Gazi Mustafa Kemal'in şahsi hesabından yapılmıştır.²²⁴

Makbule Hanım'ın Alibeyköy'ün kuzeyinde bir çiftlik aldığı da bilinmektedir. Ancak bu çiftlik anılarda Makbule Hanım'ın adı ile geçse de vergi ödemelerinde Mustafa Mecdi Bey'in adına kayıtlıdır.²²⁵ Atatürk, bu çiftliği 25 Haziran 1936'da ziyaret etmiştir.²²⁶ Bu çiftliğin adının "İntepe" olduğunu biliyoruz.²²⁷ Bu çiftlikte ayrıca Köy Enstitülerinde görev yapmış öğretmenlerden Hakkı Tanberk'in de müdür olarak çalıştığını da bilmekteyiz.²²⁸

Makbule Hanım'ın ayrıca Galata'da Merzifonlu Kara Mustafa Paşa Caddesi üzerinde dükkânlara sahip olduğunu biliyoruz.²²⁹ Ayrıca 1949 yılında %7 faizli Üçüncü Tertip Milli Müdafaa Tahvillerinden 100 adet satın aldığını da biliyoruz. Hatta ödemelerini unutmaması üzerine hakkında dava açılmış ve bu dava nedeniyle İstanbul Ticaret Mahkemesi Yüksek Başkanlığı'na başvurarak, tahvilleri zayi ettiğini ispatlayacağını ve tahvillerin iptal edilmesini istemiştir.²³⁰ Makbule Hanım, Atatürk hayatta iken oldukça iyi bir mal varlığına sahiptir. Ağabeyinin vefatı sonrası ekonomik olarak zorluklar yaşamaya başlamıştır. Bu ekonomik zorlukların nedenlerine dair bir bilğimiz yoktur. Bütün üzerine kayıtlı olan mal varlıklarını hangi tarihte elinden çıkarmış olduğuna dair de bilğimiz yoktur. Ancak boşanma sonrası Makbule Hanım'ın mal varlığı olmadığını, zorda kaldığı için ilgili kurumlardan yardım istediğini biliyoruz.

3.2.3. Makbule Hanım'ın Atatürk Hayattayken ve Ölümünden Sonra Almış Olduğu Maddi Destek

Atatürk, Cumhuriyet Tarihi'nin en yüksek maaş alan Cumhurbaşkanı olmuş ve 1924'ten itibaren maaşı 1 milyon 200 bin kuruş yani yaklaşık 12 bin lira iken sonradan eklenen birçok vergi kesintileri ile maaşı vefatına kadar daha azalarak 8 bin 961 lira 42 kuruşa inmiştir.²³¹ 1930'larda yılına göre öğretmenler 40 ila 70 lira aylık maaş alırken Atatürk'ün maaşı oldukça yüksektir. Atatürk, maaşı ile yalnızca kız

²²⁴ CBA, 01020121-38/45; 01020146-1/12.

²²⁵ CBA, 01020229-2.

²²⁶ Şahingiray, **a.g.e.**, 1955, s. 510.

²²⁷ CBA, 01019686-208.

²²⁸ Karabey Aydoğan, **Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019, s. 477.

²²⁹ CBA, 01020179-4.

²³⁰ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35, Fihrist No: 2173-2.

²³¹ Murat Bardakçı, **Atatürk'ün Mutfağı**, Turkuvaaz Kitap, İstanbul, 2022, s. 177-179.

kardeşine değil hemen her kesimden vatandaş ile yakın çevresinde ihtiyaç sahibi kimselere de maddi olarak yardımda bulunmuştur. Bu yardımlar içerisinde en uzun süreli devam edeni Makbule Hanım olmuştur. Makbule Hanım, eşinin maddi olarak durumunun iyi olmasına rağmen 1926-1938 yılları arasında her ay 200 lirayı ağabeyinin şahsi hesabından maaş olarak almıştır. Ayrıca Makbule Hanım'ın ihtiyacı olduğu durumlarda para miktarı artırılmıştır. Makbule Hanım'a İş Bankası'ndan 5 Numaralı akreditif hesabı açılmış, bu hesaba Atatürk'ün 4 Numaralı kişisel hesabından para aktarılmıştır. Arşiv kayıtlarına göre Makbule Hanım'a Ekim 1926'dan Şubat 1932'ye kadar 200 lira aylık verildiği görülmektedir. Bu miktar bazı aylarda 100 lira, bazı aylarda 600 lira ve 1000 lira eklenerek verilmiştir.²³² Atatürk tarafından kız kardeşine verilen ilk maddi yardım 25 Ekim 1926 tarihlidir. Buna göre Makbule Hanım için 1000 lira ayrılmıştır.²³³ Ayrıca Camlı Köşk'ün inşaat sürecinde Atatürk tarafından birçok kez ödeme yapılmıştır. Köşk'ün inşasından sonra da Makbule Hanım'ın ev eşyası için Atatürk tarafından para ayrılmıştır. Makbule Hanım'ın eşi Mustafa Mecdi ve kayın biraderi Ahmet Hafi Bey ile yurtdışına yapacağı seyahat için 12 Ağustos 1934'te siyasi pasaport çıkartılmış²³⁴ bunun yanı sıra 29 Ağustos 1934 tarihinde 1.865 lira verilerek²³⁵ seyahatlerinde kolaylıklar sağlanmıştır. Makbule Hanım, her ay düzenli olarak 200 lirayı İş Bankası üzerinden almıştır. Bu ödemeler Atatürk hayattayken devam etmiştir. Atatürk, hayatta iken düşündüğü kardeşini vefatı sonrasında unutmamış ve vasiyetinde 1.000 lira aylık maaş bırakarak desteğini sürdürmüştür.

Makbule Hanım'ın 1927 yılına ait çok sayıda elbise, eldiven, terlik, gece elbisesi vs. alışverişine dair birçok belge vardır. Makbule Hanım bu alışverişleri dönemin ünlü Beyoğlu Pera ve Kapalı Çarşı mağazalarından yapmıştır. Bu alışverişlerde 1.825 lira, 3.500 lira, 8.055 lira, 110.625 lira, 8.625 lira olmak üzere toplam 132.630 lira harcama yapılmıştır. Alışverişlerin ödemeleri Gazi Mustafa Kemal'in hesabından karşılanmıştır.²³⁶ Makbule Hanım'ın Arnavutköy'deki evine 12 Eylül 1932 tarihli

---

²³² CBA, 01020078; 01020120-28; 01020120; 01020120-10; 01020120-8; 01020120-4; 01020120-3; 01020120-2; 01020120-1; 01020152-1/12; 01020163; 01020163-2/13; 01020155; 01020155-1; 01020172-1; 01020172-10.

²³³ CBA, 01020078.

²³⁴ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 47, Dosya No: 56, Sıra No: 18, Sayfa No:1.

²³⁵ CBA, 01020212; 01020212-1; 01020212-2.

²³⁶ CBA, 01020082; 01020082-1; 01020082-2; 01020082-3; 01020082-4; 01020082-5; 01020082-6; 01020082-7.

mektup ile telefon bağlandığını öğrenmekteyiz.²³⁷ Ayrıca Kuruçeşme'deki Köşk'ün radyosunun tamirine dair fatura da Atatürk'ün hesabından karşılanmıştır.²³⁸ (Bkz. Ek-12)

Makbule Hanım 1934 ve 1935 yıllarında birçok mağazadan giyim eşyası almıştır.²³⁹ 1934'te bir adet gözlük,²⁴⁰ farklı tarihlerde de elbiseler satın alınmıştır.²⁴¹ 1935'te de ayrı ayrı aldığı giyim eşyaları vardır.²⁴² 12 Eylül 1936'da Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtibi Hasan Rıza Soyak, Berlin Büyükelçisi Hamdi Arpağ'a önceki yıl Bayan Afet ve Makbule Hanım'a alınan kürklerden Makbule Hanım için tekrar alınmasını ve faturası ile gönderilmesini rica etmiştir.²⁴³ Aralık 1936'da Atatürk için verilen siparişlerin yanı sıra Makbule Hanım'a da bir takım eşyalar sipariş edilmiştir.²⁴⁴ Makbule Hanım, 1936 yılı içerisinde farklı mağazalardan birçok giyim eşyası²⁴⁵ ve bir de gözlük²⁴⁶ satın almıştır. Makbule Hanım için Cumhurbaşkanlığı Genel Kâtipliği, 29 Temmuz 1937 tarihli mektup ile Paris Büyükelçisi Suat Davaz'dan geçen yıl Makbule Hanım için alınmış kumaştan 4 metre daha alınıp faturası ile gönderilmesini rica etmiştir.²⁴⁷ 3 Ağustos 1937 tarihinde Paris Büyükelçisi Suat Davaz'dan Makbule Hanım için istenilen kumaşlara dair, Büyükelçi tarafından cevap verilmiş ve kumaşların istenilen mağazalarda bulunduğunu ancak hemen tükendiğini bu nedenle eğer isterlerse başka kumaşı alabileceklerini yazmıştır.²⁴⁸ Makbule Hanım, Beyoğlu Akşam Kız Sanat Okulu öğrencilerine elbise ve örtü siparişi vermiştir. Ücretin bir kısmı peşin verilmiş geriye kalan ücret Dolmabahçe Sarayına mektup ile fatura edilmiştir.²⁴⁹ Makbule Hanım'a Kasım 1936'da Berlin'den kürk sipariş edilmiş, bu kürkün küçük gelmesi üzerine, küçük gelen kürkün satılması ve yeni bir kürk siparişi yapılması Berlin Büyükelçiliği'nden istenmiştir.²⁵⁰ Aralık 1937'de Makbule Hanım için Paris Büyükelçisi Suat Davaz'dan çatal bıçak takımı

---

²³⁷ CBA, 01020173; 01020173-1.

²³⁸ CBA, 01020166.

²³⁹ CBA, 01020249; 01020249-1/4.

²⁴⁰ CBA, 01020196.

²⁴¹ CBA, 01020226; 01020226-1/6.

²⁴² CBA, 01020248; 01020232; 01020232-1.

²⁴³ CBA, 01014891-8.

²⁴⁴ CBA, 01024576-1.

²⁴⁵ CBA, 01020257; 01020270; 01020488.

²⁴⁶ CBA, 01020255.

²⁴⁷ CBA, 01019740-56.

²⁴⁸ CBA, 01014892-6.

²⁴⁹ CBA, 01020280; 01020280-1/6.

²⁵⁰ CBA, 01020289; 01020289-1/8.

sipariş edilmiştir.²⁵¹ Atatürk, kız kardeşinin özel harcamalarına destek olduğu gibi, kız kardeşinin evinin hizmetinde çalışanların maaşlarını da ödemiştir.²⁵² Hatta 1937 yılı Cumhuriyet Bayramı'nda Makbule Hanım'ın evinde çalışanlar da Atatürk'ün hizmetinde çalışanlar ile bir sayılarak Bayram bahşişinden yararlanmışlardır.²⁵³ 1938 yılında Cumhuriyetin 15. yıl dönümü sebebiyle Atatürk bahşiş dağıtmış ve yine Makbule Hanım'ın çalışanları da liste yer almıştır.²⁵⁴ Bütün bu harcamalar Atatürk'ün şahsi hesabından yapılmıştır. Bu nedenle Atatürk'ün vefatı sonrası Makbule Hanım maddi destekten yoksun kaldığından daha önceki refahını yitirmiştir.

Makbule Hanım, ağabeyinin vefatından sonra onun vasiyeti gereği 1.000 lira aylığını İş Bankası üzerinden almıştır. Bu ödemelerin 1939'dan 1951'e kadarki kayıtları Cumhuriyet Arşivi'nde bulunmaktadır.²⁵⁵ Atatürk'ün vasiyeti gereği ödenen bu 1.000 lira Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin denetimi ile verilmiştir. Öyle ki 9 Kasım 1939 tarihli bir mektupta “*Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreteri Makbule Hanım'a her ay ödenecek para için Genel Sekreterliğe yazı ile müracaat etmeniz icab eder*”²⁵⁶ şeklinde ifade ederek, Makbule Hanım'ın her ay alacağı maaş için başvuru niteliğinde mektup göndermesini istemiştir. Bu nedenle Makbule Hanım ile Genel Sekreterlik ve Genel Sekreterlik ile İş Bankası Genel Müdürlüğü arasında mektuplaşmalar olmuştur. Genel Sekreterlik her ay alınan 1.000 liranın dekontunu İş Bankası'ndan istemiştir. Ayrıca Makbule Hanım'ın aldığı 1.000 liradan veraset vergisi kesintisi ile İş Bankası'nın Genel Sekreterliğe gönderdiği mektuplar için önce her ay 5 kuruşluk ardından da 8 kuruşluk pul masrafları da bu paradan kesilerek işlem yapılmıştır. Makbule Hanım, vasiyet gereği vefatına kadar her ay 1.000 lira maaş almıştır.

3.2.4. Atatürk ve Makbule Hanım'ın Kardeşlik Bağı

Atatürk, kız kardeşi ile hiçbir zaman ayrılmamış her daim onu yakınında tutmuştur. Cumhurbaşkanı olduğu dönemlerde Makbule Hanım, Atatürk'ün yanında davetlere ve seyahatlere katılmıştır. Atatürk bir konuşmasında, annesi ve kız kardeşinin inkılâp

---

²⁵¹ CBA, 01024591-4.

²⁵² CBA, 01020295.

²⁵³ CBA, 01022039; 01022039-1/2.

²⁵⁴ CBA, 01022068; 01022068-1/2.

²⁵⁵ BCA, Fon Kodu; 490-1-0-0, Kutu No; 1598, Dosya No; 523, Sıra No; 3, Sayfa No; 1-136.

²⁵⁶ BCA, Fon Kodu; 490-1-0-0, Kutu No; 1598, Dosya No; 523, Sıra No; 3, Sayfa No; 47.

işlerinde her daim kendisine inandıklarını ve destek olduklarını söylemiştir.²⁵⁷ Bu nedenle, her daim ağabeyine destek olmuş ve onun fikirlerinden de istifade etmiş olması muhtemeldir. Atatürk, bir gün Fuat Bulca'ya Selanik'te iken vefat etmiş olan küçük kardeşi Naciye için *“Kardeşlerim arasında en sevdiğim Naciye'ydi. Çocuk yaşının üstünde hisli, duygulu ve öğrenmeye meraklıydı. Ben Harbiye'ye giderken kitaplarımı istemişti. Annemden onu okutmasını istemiştin. Ne ablam Fatma'yı, ne ağabeylerim Ahmet ve Ömer'i hatırlayamıyorum. Son ikisi aynı yıl, 1883'te ben iki yaşında iken ölmüşler. Naciye, annem gibi sarışın, mavi gözlü, duru beyaz tenli idi. Tipik bir Yörük kızıydı. Makbule'ye hiç benzemezdi”*²⁵⁸ şeklinde bahsetmesi nedeniyle Makbule Hanım'ı sevmediğini iddia edenler olmuştur. Atatürk'ün Makbule Hanım'a karşı bir sevgi içerisinde olmadığına dair onun yakın korumalığını da yapmış olan Nazım Canca bir anısını anlatmıştır. Nazım Canca, Atatürk'ün yanında göreve 1935'te başladığını kısa sürede Rusça, Fransızca, İngilizce dillerini bildiği için Atatürk'ün özel kütüphanesinde görevlendirildiğini anlatır. Bir gün Atatürk ona *“Benim bir kız kardeşim olduğunu bilir misin?”* diye sorar, Nazım Canca bildiğini ancak tanımadığını söyler. Atatürk ona *“Evet tanımazsın, kimse tanımaz; çünkü kimseye tanıtmadım. Sebebi de şudur: Kocasını Bolu Mebusu Mustafa Mecdi Bey hiç medeni değildir. Kardeşimle kocasını teraziye koysak aynı çekerler. Bunlar Beşiktaş Akaretler'de otururlar, içtimai ve adabımuaşeret, misafir ağırlamak ve teşyi etmek gibi bilgilerden mahrumdurlar. Soframda kız kardeşime ait bir sandalye var ve boş. İşte bu nedenlerden dolayı onları yanıma alıp yetiştirip soframa almak istiyorum. Ve karşıdaki Küçük Köşk'ü onlar için yaptırdım. Onlar orada oturacaklar ve onları eğiteceğiz. Eğitmek için seni tayin ediyorum”* der. Nazım Canca, Makbule Hanım ve eşi Mustafa Mecdi Bey'e Camlı Köşkte dersler verdiğini de anlatmıştır.²⁵⁹ Nazım Canca'nın anlattıklarının aksine Mustafa Mecdi Bey, Bolu değil Edirne milletvekilidir. Makbule Hanım, birçok defa Atatürk'le seyahatlere, davetlere ve yemeklere katılmıştır. Özellikle Atatürk'ün çevresi tarafından bilinen bir kimsedir. Bu nedenle Atatürk'ün kız kardeşini adabımuaşeret kurallarını bilmemesi nedeniyle ön plana çıkarmadığı bilgisi pek akla yatmamaktadır. Nazım Canca'nın anlattığının aksine Atatürk'ün her daim kız kardeşinin yanında olarak onun maddi ve manevi bakımdan arkasında durduğu anlaşılmaktadır.

²⁵⁷ Falih Rıfkı Atay, **Atatürk'ün Hatıraları**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2022, s. 39.

²⁵⁸ Kutay, **a.g.e.**, 1994, s. 3.

²⁵⁹ Damla Asena Daloglu, **Hayatım ve Hatıralarımda Atatürk**, Opus Kitap, İstanbul, 2016, s. 95-96.

Atatürk, kız kardeşinin okula gitmesine izin vermemiştir. Bunun sebebi ise kız çocuklarına eğitim verilmesini istemediğinden değil, o dönem Selanik'in içinde bulunduğu kargaşadan kaynaklanmaktadır. Makbule Hanım'ın evde eğitim aldığı ve kendisini yetiştirdiği aşikârdır. Bu nedenle olacak ki, Atatürk bir defasında kız kardeşinin “*Ağabey, dedim, beni niçin okutmadınız? Ben de sizin gibi mektebe devam etsem, hiç olmazsa bir muallim olsam, ne olurdu?*” demesi üzerine, “*Maaşa mı ihtiyacın var Makbuş!*” diyerek cevap vermiş ve henüz yeni aldığı maaşından istediği kadar alması için kız kardeşine kesesini uzatmış ve Makbule Hanım da bir meci diye almıştır. Makbule Hanım, “*Güldüm. Utandım. Kaçtım yanından. O, benim latife olarak yaptığım bu hareketi ciddiye almıştı. Hâlbuki ben, parayı ne yapacaktım? Annemin koltuğunda yaşıyorum. Kardeşimin bütün kazancı bizim. Her ay maaşını getirir, kendi eliyle annemin avucuna koyar. Paraya ne ihtiyacım olacak benim*” şeklinde anlatmıştır. Aynı günün akşamında Atatürk, Mehmet (Somer) Bey'i çağırılmış ve daha önceden satın almış olduğu Selanik'teki iki evini kız kardeşine bağışlamıştır.²⁶⁰ Aslında Atatürk, kız kardeşinin elinde bir mesleği veya bir güvencesi olmamasından dolayı böyle bir şey yapmış olabilir. Atatürk, annesinin vefatından sonra bir onu gece rüyasında görmüş ve sabah kız kardeşine “*Kardeşim, ne olur, biraz konuş, sen söylerken annemle görüşüyormuşum gibi oluyorum*”²⁶¹ diyerek kardeşi ile annesine olan hasretini bastırmaya çalışmıştır.

Makbule Hanım, ne zaman ağabeyinin yanına gitse her zaman ayakta karşıladığını, bu nedenle ağabeyine “*Atatürk! Ben geliyorum. Başka kimse yok. Niçin rahatsız oluyorsun derdim. Şu cevabı verirdi: Senin gelmen kâfi değil mi kardeşim, seni karşılıyorum!*”²⁶² şeklinde kardeşine olan hürmetini göstermiştir. Atatürk, vefatından önce kız kardeşine üzerinde kayıtlı olan mallarını milletine bağışlayacağını bundan dolayı bu mallardan kız kardeşine bir şey kalmayacağını belirtmiştir. Ancak yine de kız kardeşini unutmamış ve onun kendisinden sonra da zorluk çekmemesi için Hasan Rıza'dan kız kardeşinin aylık masraflarını öğrenmiştir. Atatürk, kız kardeşine aylık ihtiyacının on katı kadar bir maaş bırakacağını söyleyerek “*Yemeği bil, giymeği bil, gezmeyi bil, yaşamayı bil*” şeklinde nasihatte bulunmuştur.²⁶³

---

²⁶⁰ Belli, a.g.e, s. 75-76.

²⁶¹ Yula, a.g.m, *Zafer Gazetesi*, s. 5.

²⁶² Belli, a.g.e, s. 62.

²⁶³ Kandemir, “Makbule Atadan'ın Mirası Meselesi”, s. 18.

Makbule Hanım, ağabeyi ile olan ilişkilerine dair “Çok sertti Ağabeyim! Ben itaatkâr olduğum için benimle pek kavga etmezdi çocukluğunda. Ne dese boyun eğerek kabul ederdim... Evin esiri ben. Ne söylerse peki. Fakat Naciye öyle değildi. Acar bir kızdı. Onunla kavga ederdi”²⁶⁴ şeklinde Atatürk’ün Naciye hakkında anlatmış olduğunun tersine, aslında kendisi ile ağabeyi arasında her daim iyi bir bağ olduğunu anlatmıştır. Bu bağın, iki kardeşin daha çok küçük yaşta babalarını kaybetmelerinin acısı sonrasında çiftlikte kaldıkları dönem de birlikte zaman geçirmeleri, oyunlar, şakalar ile oluşmaya başlamış olabileceğini düşünebiliriz.²⁶⁵ Makbule Hanım, Atatürk’ün çocukken sürekli bir şeyler ile uğraştığını ve her daim kendisinin de ona eşlik ettiğini anlatmıştır.²⁶⁶

Makbule Hanım, okula gidememesi nedeniyle ağabeyi ile sık sık şakalaştığını anlatır. “Gene bir başka gündü. Evde oturmuş sohbet ediyorduk. Ben gene ağabeyime; beni mektebe göndertmediği için serzenişte bulunuyordum. Saçlarımı çekti:

-Makbuş, Makbuş! Dedi. Sen okursan mevkiimi elimden alırsın. Okumadığın halde bu kadar zekisin, hele bir de mekteplere, darülfünunlara gitseydin, neler yapmazdın!” şeklinde ağabeyinden cevap almıştır. Makbule Hanım, ağabeyinin okul dönemi zamanında bayramlarda eve geldiğinde o zamanlar her anne oğluna 5 Mecidiye harçlık verirse, annesinin ağabeyine 15 veya 20 Mecidiye verdiğini anlatmıştır. Hatta annesinin bir gün kendisine maddi olarak “Sana çeyiz mi yapayım, kardeşine mi göndereyim?” şeklinde sorduğunda “Ona gönder anne, ne isterse canı alsın, her arzusunu yerine getirsin, üzülmesin, sıkıntı çekmesin, akran ve emsali arasında küçük düşmesin” cevabını vererek ağabeyinin okul yıllarında zorda kalmamasını istemiştir.²⁶⁷

Atatürk’ün Makbule Hanım’ı yanından ayırmaması gibi Makbule Hanım da ağabeyinin yanından ayrılmamıştır. Ağabeyinin isteği ile kalabalık misafirleri ağırlamıştır. Makbule Hanım, ağabeyinin son günlerinde yanına girip göremese de Dolmabahçe’de olduğunu ve ondan gelecek iyi haberleri beklemiştir. Ağabeyi Atatürk’ü, hayatta olduğunda yanında olduğu gibi vefatı sonrasında da unutmamıştır. Makbule Hanım ayrıca ağabeyinin ruhu için her 10 Kasım yıl dönümlerinde mevlit

---

²⁶⁴ Belli, a.g.e, s. 26.

²⁶⁵ Cebesoy, a.g.e, s. 13-14.

²⁶⁶ Belli, a.g.e, s. 27.

²⁶⁷ Kandemir, a.g.m, Tarih Dünyası, s. 1189.

okutturarak ona karşı son vazifesini yerine getirmiştir.²⁶⁸ Makbule Hanım, bu vecibeyi annesi içinde her yıl yapmıştır.

3.2.5. Makbule Hanım'ın Boşanması ve Mustafa Mecdi Bey'in Durumu

Makbule Hanım, Mustafa Mecdi ile Milli Mücadele Dönemi'nde evlenmiştir. Mustafa Mecdi Bey, kaçakçılık yaparak Milli Mücadele'ye destek olan eski bir ordu mensubudur. Evlendikleri tarihi tam olarak bilemiyoruz. Ancak, Mustafa Mecdi Bey Atatürk'ün Samsun'a çıkışı sonrasında Şişli'deki evden Akaretler'deki eve taşındıklarını²⁶⁹ söylese de Atatürk'ün mektup veya telgraflarında ve Abdürrahim Tuncak'ın anlatımlarında, bu dönem içerisinde Mustafa Mecdi Bey'in adı geçmemektedir. Mustafa Mecdi Bey, 1950 yılında Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a gönderdiği bir mektupta 26 yıldır Atatürk'ün eniştesi olduğunu bildirmektedir.²⁷⁰ Buradan hareketle 1946'da boşanmış çiftin 1920 yılında evlenmiş olduğunu tahmin edebiliriz.

Makbule Hanım'ın eşi ile dönem dönem kavgalı olduğunu biliyoruz. 1929'da tam olarak süresini bilemediğimiz bir ayrılık da yaşamışlardır. Atatürk'ün huzurunda dahi tartışmışlardır.²⁷¹ Mustafa Mecdi Bey'in iflası sonrasında evlilikleri daha kötüleşmiş ve sonunda boşanmaya gitmiştir. Mustafa Mecdi Bey'in, boşanma davası sırasında Makbule Hanım ile mal kavgası yaşadığı ve bu nedenle boşanmanın uzadığı iddia edilmiştir. Makbule Hanım, 1945 Haziran'ında Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderdiği mektupta eşinin evine ve eşyalarına el koyduğundan yakınmıştır. Boşanma davasında bazı tanıklar Mecdi Boysan'ı, bazıları da Makbule Hanım'ı suçlamışlardır. Dava 1946'da boşanma ile sonuçlanmış ve Makbule Hanım, İsmet İnönü'ye gönderdiği mektubunda kararın Yargıtay'ca da onaylandığını ve böylece huzura kavuştuğunu yazmıştır.²⁷² Makbule Hanım'ın üzerine kayıtlı mal varlıkların Mustafa Mecdi Bey'in iflası nedeniyle mi elden çıktığını, bu nedenle mi çiftin arasının açıldığını bilemiyoruz. Ancak bildiğimiz Makbule Hanım'ın boşanma sonrası ekonomik olarak zorluk çektiği ve devletten yardım istemiş olduğudur. Makbule Hanım boşandıktan sonra "Atadan" soyadını almıştır.²⁷³ Ancak Eylül

²⁶⁸ Selime Seden, "Atatürk'ün Mevlûdu", *Akın Gazetesi*, 13 Kasım 1947, s. 3.

²⁶⁹ Kandemir, *a.g.m*, *Nükte ve Fıkralarla Atatürk*, C. II, s. 235-236.

²⁷⁰ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/1-10, Fihrist No:13-173/174.

²⁷¹ Haldun Derin, *Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken*, Haz. Cemil Koçak, Doğan Kitap, İstanbul, 2017, s. 106.

²⁷² Turan, *a.g.e*, 2017, s. 33-34.

²⁷³ Mango, *a.g.e*, s. 571.

1946'da Makbule Hanım'ın otomobiline plaka verilmesine dair Hükümetin yayınladığı kararda Makbule Hanım'ın soyadı henüz Boysan olarak gözükmektedir.²⁷⁴ Şubat 1948'de Makbule Hanım'a vatani hizmet tertibinden aylık bağlanması için Büyük Millet Meclisi'nde yapılan toplantı sonrası maaş bağlanmıştır. Bunun için yayınlanan kararda, "Makbule Boysan" yazmakta ve soyadı "Atadan" olarak kanun maddesi değiştirilerek düzeltilmiştir.

Mustafa Mecdi Boysan'ın hayatına dair bilgilerimiz oldukça kısıtlıdır. Milletvekili olması hasebiyle kısmi olarak hayatına dair bilgiler mevcuttur. 1886 yılında Gümülcine'de, Ömer Hamdi Nizami Bey ve Nazmiye Hanım'ın oğulları olarak dünyaya gelmiştir. Babasının adı münasebetiyle bazı kaynaklarda adı Mustafa Hamdi veya Mustafa Nizami Bey olarak geçmektedir. Özgeçmişinde Mustafa Bey'in Rumca, Fransızca, Almanca ve Arapça bildiği yazmaktadır. Mustafa Mecdi Bey, ticaret, taahhüt, tarım ve sanayi ile uğraştığı, ordunun ihtiyacı olan malzemeleri zamanında teslim ettiği, akaryakıt ticareti yaptığı, 1924'te fenni arıcılık, tavşancılık, sebzecilik, sütçülük, fidancılık ve meyvecilik gibi uğraşlarda bulunduğu Kemerburgaz'da Alibey Köyü'nde bir çiftlik kurmuş olduğu özgeçmişinde yazmaktadır. V. Dönem'de TBMM'ye 360 oy alarak Edirne'den milletvekili olarak giren Mustafa Mecdi Bey, 17 Şubat 1935 tarihli seçim tutanağı ile 1 Mart 1935'te Meclis'e katılmış, 7 Mart 1935'te tutanağı onaylamıştır. Mecliste köylerin ve hükmi şahsiyetlerin ihtiyaçları için dışarıdan getirilecek radyolarla, yedek parçalarının vergiden muaf tutulmaları için kanun teklifi vermiştir. Tek dönem olarak Edirne Milletvekilliği yapmıştır.²⁷⁵ TBMM'de oylama ile yapılan seçimlerde Mustafa Mecdi Boysan 5 defa şu tarihlerde; 7 Mart 1935'te²⁷⁶, 6 Kasım 1935'te²⁷⁷, 9 Kasım 1936'da²⁷⁸, 5 Kasım 1937'de²⁷⁹, 7 Kasım 1938'de²⁸⁰ olmak üzere İktisat Encümeni olarak seçilmiştir. Ayrıca, 1936'ta Türkiye İş Bankası İdare Meclisi üyeliğine Nuri Conker'in istifası sonrası seçilmiştir.²⁸¹ Mustafa Mecdi Bey'in ticari hayatına dair bir takım iddialar söz konusudur. İstanbul'da cam üretim atölyesi açtığı ve bu atölye de usta ve malzeme bulmak için o dönem devlet tekelinde bulunan Paşabahçe Cam

²⁷⁴ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No:111, Dosya No:58, Sıra No:12, Sayfa No:1.

²⁷⁵ İhsan Güneş, **Türk Parlamento Tarihi V. Dönem 1935-1939**, TBMM Vakfı Yayınları, C. II, Ankara, 2001, s. 235.

²⁷⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem V, C. I, Birleşim 2, 7 Mart 1935, s. 25.

²⁷⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem V, C. VI, Birleşim 2, 6 Kasım 1935, s. 9.

²⁷⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem V, C. XIII, Birleşim 2, 9 Kasım 1936, s. 12.

²⁷⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem V, C. XX, Birleşim 2, 5 Kasım 1937, s. 15.

²⁸⁰ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem V, C. XXVII, Birleşim 2, 7 Kasım 1938, s. 13.

²⁸¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "İş Bankası'nın 12. Yılı", 26 Mart 1936, s. 10.

Fabrikalarından hem malzeme hem de iş bilen ustaları kendi atölyesine götürerek çalıştırmak suretiyle suç işlediği ve bu nedenle ceza aldığı bu iddialar arasındadır.²⁸²

Mustafa Mecdi Bey, Soyadı Kanunu sonrası “Boysan” soyadını almıştır. Makbule Hanım ile olan evliliğinden çocuğu olmamıştır. Makbule Hanım ile evliliği 1946’da boşanma ile sona ermiştir. Mustafa Mecdi Boysan, Makbule Hanım ile evli iken mali olarak sıkıntılar yaşadığı için iflas etmiş olabilir. Bu iflası hasebiyle de Makbule Hanım ile arası açılmış olabilir. Çünkü Makbule Hanım, eşinin mal varlığına el koydurduğunu iddia etmiştir. Boşanma davası 1946’da sona ermiş ve Makbule Hanım, Yargıtay tarafından onaylanan boşanma sonrası huzura kavuştuğunu söylemiştir.²⁸³

Mustafa Mecdi Bey’in boşanma sonrası sağlığı sebebiyle ekonomik olarak daha zora girmiştir. Mustafa Mecdi Bey, 22 Nisan 1948 tarihli Başbakanlık Özel Kalem Müdürüne gönderdiği mektupta, Başbakan Hasan Saka’dan yardım istemiştir. Şeker hastalığına bağlı olarak ayak parmaklarının kangren olması sebebiyle yardım istemiştir. Mektupta Makbule Hanım için “*Merhum Atatürk Hemşiresi Bayan Makbule*” şeklinde hitap etmektedir.²⁸⁴ Yaşadığı rahatsızlığı sebebiyle zor durumda kalması nedeniyle 29 Eylül 1950 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar’dan yardım istemiştir.²⁸⁵ Bu yardım isteğine cevap gelmediğinden 29 Kasım 1950 tarihinde Cumhurbaşkanı’na bir mektup daha göndererek yeniden yardım istemiştir.²⁸⁶ Kendisine yardım yapıp yapılmadığını bilmiyoruz. Ancak, sağlık sorunları ve ekonomik yönden perişan halde olduğu anlaşılmaktadır. Mustafa Mecdi Boysan, 25 Aralık 1956’da İstanbul’da vefat etmiştir. Vefat haberi gazetelere yansımamıştır.

3.2.6. Makbule Hanım’ın Geçim Sıkıntısı Nedeniyle Yardım İstemesi

Makbule Hanım 7 Eylül 1947 tarihinde Cumhuriyet Halk Partisi’ne gönderdiği mektubunda, rahatsızlığı nedeniyle aldığı tedavinin masrafları için maaşının yetersiz olduğunu, ağabeyinin vasiyetinde bıraktığı 1.000 lira’dan veraset vergisi ve diğer ücretler çıkarıldıktan sonra kendisine 840 lira kaldığını, bu para ile geçinmekte zorlandığını anlatmaktadır. Yakınının olmadığını ve kocasından da boşandığını belirterek Cumhuriyet Halk Partisi’nden ödeneğinin artırılmasını, şayet vasiyetname

²⁸² Reşad D. Tesal, *Selanik'ten İstanbul'a Bir Ömrün Hikâyesi*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998, s. 178.

²⁸³ Turan, **a.g.e**, 2017, s. 33.

²⁸⁴ BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Kutu No: 77, Dosya No: 482, Sıra No: 13, Sayfa No: 3-4.

²⁸⁵ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:13-176.

²⁸⁶ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/1-10, Fihrist No:13-173/174.

hükümlerine göre bir artırım yapılamasa da alınacak başka tedbirlerle kendisine yardım edilmesini istemiştir.²⁸⁷ Bu mektuba karşılık Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği, 12 Eylül 1947 tarihinde bir mektupla cevap vermiştir. Mektupta, her ay verilen 1.000 liranın vasiyet gereği olduğunu bu paranın artırılması yetkisinin Cumhuriyet Halk Partisi'nin elinde olmadığından dolayı yardım edemeyeceklerini Sekreterlik belirtmiştir.²⁸⁸ Ayrıca 4 Aralık 1947'de Akın Gazetesinde yer alan habere göre Makbule Hanım yaşamış olduğu ekonomik zorluk nedeniyle ağabeyinden kalmış olan otomobili satılığa çıkaracağını söylemiştir.²⁸⁹ Makbule Hanım daha sonra 8 Aralık 1947 tarihinde bir mektup daha göndermiştir. Bu mektubunu Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin yanı sıra ayrıca Cumhurbaşkanlığı'na, Meclis Başkanlığı'na, Başbakanlığa, Demokrat Parti Başkanlığı'na da göndermiştir. Mektupta 1.000 lira aylıktan kesintiler sonrası kalan para ile aylık 200 lira kira verdiğini, otomobil ve şoför masraflarına maaşının yetmediğini belirterek Atatürk'ün vatana yaptığı hizmetler itibara alınarak kendisine vatana hizmet tertibinden bir maaş bağlanmasını talep etmiştir.²⁹⁰ (Bkz. Ek-13)

Makbule Hanım'ın bu isteği 16 Şubat 1948'de Meclis'te milletvekillerinin oylamasına sunulmuştur. Makbule Hanım'a vatani hizmet tertibinden maaş bağlanması konusuna hem Cumhuriyet Halk Partisi'nden hem de Demokrat Parti'den birçok milletvekili karşı çıkmıştır. Bir milletvekili bu paranın Atatürk'ün İş Bankası'ndaki hesabından karşılanmasını teklif ederken, bir diğer milletvekili ise aylık olarak 300 liranın bağlanmasını teklif etmiştir. Bir milletvekili Atatürk'ten Makbule Hanım'a intikal eden mal varlıklarının durumunu sormuştur. Oylamada, 465 üyeden 197'si oylamaya katılmış, 260 milletvekili oylamaya katılmamıştır. Kanunu 173 milletvekili kabul etmiş, 20 milletvekili reddetmiştir. 4 milletvekili çekimser kalmıştır. Yeterli sayı olmadığından kanun tasarısı bir sonraki görüşmeye bırakılmıştır.²⁹¹ Sonraki meclis toplantısı 18 Şubat 1948 tarihinde toplanmıştır. Geçmiş toplantıda yeter sayı sağlanamadığından Makbule Atadan'a vatana hizmet tertibinden maaş verilmesi için çıkarılacak kanun bir kez daha oylamaya sunulmuştur. İkinci oylamada 465 üyeden 227'si oylamaya katılmıştır. Kanunu 197 milletvekili kabul ederken, 26 milletvekili reddetmiş, 4 milletvekili çekimser

²⁸⁷ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 6.

²⁸⁸ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 4-5.

²⁸⁹ **Akın Gazetesi**, "Başımıza Bu Da Mı Gelecekti?", 4 Aralık 1947, s. 1, 4.

²⁹⁰ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 2.

²⁹¹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem VIII, C. X, Birleşim 43, 16 Şubat 1948, s. 156-159, 218.

kalmıştır. 229 milletvekili oylamaya katılmamıştır. Kanun kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.²⁹² Ancak Makbule Hanım'a 1.000 lira maaş hayatta olduğu müddetçe ve bir daha zam yapılmamak koşuluyla verilmiştir. Makbule Hanım, böylece toplamda 2.000 lira aylık almaya başlamıştır.

Makbule Hanım'ın yaşadığı devirde almış olduğu aylıkların ne kadar yüksek olduğunu dönemin milletvekilleri maaşı üzerinden anlayabiliriz. Milletvekilleri 1924'ten 1929'a kadar aylık 308 lira, 1931'den 1936 yılına kadar aylık 360 lira, 1937'den 1942 yılına kadar 433 lira, 1942'den 1947 yılına kadar aylık 475 lira, 1948'de yapılan yüksek zam ile 1954'e kadar 1.400 lira, 1955'den 1958'e kadar da 2.250 lira aylık maaş almışlardır.²⁹³ Makbule Hanım 1926'dan 1938'e kadar ve milletvekili maaşına yakın, öğretmen maaşlarından da oldukça yüksek bir aylığa denk gelen 200 lira aylık almıştır. 1938'den 1948'e kadar 1.000 lira aylık ile milletvekillerinin iki katı kadar maaş almış ancak yine de ekonomik olarak zorluklar yaşamış ve devletten yardım isteyerek Şubat 1948'de ikinci maaş Meclis kararı ile ağabeyinin vatana yapmış olduğu hizmetlere karşılık 1.000 lira bağlanmış yine milletvekillerinden yüksek maaş almaya devam etmiştir. 1955'de milletvekilleri maaşları 2.250 lira yapılmış ve Makbule Hanım'ın aylığını geçmiştir. Dönemin şartlarında özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği ekonomik zorluklar içerisinde oldukça yüksek maaş almasına rağmen Makbule Hanım, daha üst kesimin oturduğu semtlerde oturması, şahsi otomobilinin bulunması ve ağabeyinin hayatta iken sağlamış olduğu o eski refah hayatını devam ettirmek istemesi nedeniyle ekonomik olarak zorluklar yaşamasına neden olmuştur. İkinci maaş bağlanması sonrası Makbule Hanım ekonomik olarak daha rahat bir döneme girmiş olduğunu biliyoruz.

3.2.7. Atatürk'ün Naaşının Anıtkabire Nakledilmesi ve Makbule Hanım

Atatürk'ün naaşı 21 Kasım 1938'de geçici olarak Etnografya Müzesi'ne defnedilmiş ve 10 Kasım 1953'e kadar orada kalmıştır.²⁹⁴ Atatürk için yapılacak olan Anıtkabir'in temel atma töreni 9 Ekim 1944'te yapılmıştır.²⁹⁵ İkinci Dünya Savaşı ve ekonomik nedenlerden inşaat uzamıştır. Dünya'daki ve ülkemizdeki ekonomik gelişmeler sonrası Anıtkabir inşaatı hızlanmış ve 26 Ekim 1953'te tamamlanmak

²⁹² TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. X, Birleşim 44, 18 Şubat 1948, s. 224-225, 239.

²⁹³ Fahir Bakırcı, "Meclis Üyelerinin Aylık ve Diğer Ödenekleri", *Yasama Dergisi*, C. I, S. 3, Ankara, 1 Aralık 2006, s. 40, 46.

²⁹⁴ Turan, a.g.m, s. 329.

²⁹⁵ *Cumhuriyet Gazetesi*, "Anıtkabir İnşaatına Dün Törenle Başlandı", 10 Ekim 1944, s. 1, 3.

üzere olduğu ilan edilmiştir.²⁹⁶ Bu tarihten sonra Atatürk'ün naaşının geçici kabirden ebedi kabrine nakli için hazırlıklara başlanmıştır. 4 Kasım 1953'te Etnografya Müzesi'nin Büyük Salonu'nun tam ortasında bulunan geçici kabir açılmıştır. Mezar açılırken Makbule Hanım da mezarın başında beklemiştir. İki gün Celal Bayar'ın misafiri olarak Çankaya Köşkü'nde kalan Makbule Hanım, ağabeyinin mezarının açılmasını izlerken ağlamış ve bir iskemleye oturtulmuş, bu sırada vinç ile çıkartılan tabut katafalka konmuş ve Makbule Hanım, dayanamayarak yerinden kalkıp tabuta başını dayamış ve uzun uzun ağlamıştır. (Bkz. Ek-14) Kız Teknik Öğretmen Okulu öğrencilerinin hazırladığı Türk Bayrağı katafalkın üzerindeki tabuta örtülmüştür. Başbakan Adnan Menderes bu sırada Makbule Hanım'ın elini öpmüş, Meclis Başkanı Refik Koraltan'da Makbule Hanım'a "*Millet bahtiyardır, Ebedileşen insan da bahtiyardır, Siz de bahtiyar olun*" diyerek teselli de bulunmuştur. Nakil töreninin ilk aşaması gerçekleşmiştir. Tabut, nakledileceği 10 Kasım gününe kadar katafalk üzerinde kalmış, naaş'ın başında hem yüksek öğretim öğrencileri, üniversiteliler, subaylar ve de generaller sıra ile nöbet tutmuşlardır.²⁹⁷

Atatürk'ün naaşı 11 Kasım 1938'te Prof. Dr. Lütfi Aksu tarafından tahnit edilmiştir. Atatürk'ün naaşı, Makbule Hanım'ın da istediği gibi geleneklere uygun olarak toprağa defnedileceği için tahnitin bozulması gerekmekteydi. Bu nedenle Ankara Valisi Kemal Aygün, 8 Kasım gecesi Ankara Tıp Fakültesi Histoloji Öğretim Üyesi Patolog Prof. Dr. Kamile Şevki Mutlu'ya telefon ederek bu görev için davet etmiştir. Bu sırada ağır bir grip dolayısıyla Prof. Dr. Kamile Şevki Mutlu önce kabul etmek istememiş ardından kabul etmiştir. 9 Kasım 1953 sabahı Etnografya Müzesi'nde emniyet memurları, sivil ve askeri görevliler ve Meclis Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes, Eski Meclis Başkanı Abdülhalik Halik Renda, Genelkurmay Başkanı Nuri Yamut, bakanlardan bazıları, Ankara Valisi Kemal Aygün ve Ankara Belediye Başkanı Atıf Benderlioğlu'ndan oluşan Nakil Komitesi'nin üyeleri de hazır bulunmuşlardır. Prof. Dr. Kamile Mutlu eşi Dr. Nusret Mutlu ile gelmiş yanında asistanı Dr. Şeref Yazgan ve Numune Hastanesi otopsi teknisyeni Salih Kebapçı da yer almıştır. Ankara Sanat Okulu'ndan öğretmenler ve ustalar da gelmişlerdir. Prof. Dr. Kamile Şevki Mutlu akşam yardımcı olması için Adli Tıp Uzmanı Cahit Özen'i de davet etmiştir. Prof. Dr. Kamile Şevki Mutlu'nun emri ile tabut açılmıştır. İlk olarak ahşap tabut açılmış ve içindeki madeni tabuta

²⁹⁶ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Günün Resimleri", 26 Ekim 1953, s. 6.

²⁹⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Atatürk'ün Kabri Dün Sabah Açıldı", 5 Kasım 1953, s. 1, 6.

ulaşılmıştır. Madeni tabut da herhangi bir gaz sıkışması ihtimali üzerine bir burgu ile delinmiş, gaz ve koku olmadığı anlaşılnca madeni tabut da açılmıştır. Madeni tabut içerisinde naaş tahta talaşı ile muhafaza edilmiş olduğundan bu talaşlar kenara çekilmiş ve Atatürk'ün naaşının sarılı olduğu kahverengi muşamba ve beyaz kefen göğsüne kadar açılarak ve Atatürk'ün aziz naaşına bakılmıştır. Naaş açıldıktan sonra orada bulunanların naaşı görmek arzusuyla tabuta yaklaştıklarını, Abdülhalik Renda'nın bayıldığını, Adnan Menderes'in ise bakmaya dayanamayarak kapıya doğru uzaklaştığını Kamile Hanım aktarır. Naaşın derisinin hafif kahverengi bir hal aldığını, ancak gayet iyi ve bozulmadığını aktaran Kamile Hanım, tahnitin bozulma işleminin 10 Kasım sabahı yapılmasını ve naaşın tekrar tabuta konulmasını istemiştir.²⁹⁸ 10 Kasım sabahı Kamile Hanım rahatsızlığı arttığı için gelememiştir. Onun yerine tahniti bozma işlemini Cahit Özen yapacaktır. 10 Kasım sabahı Nakil Komitesi üyeleri ve birçok askeri ve sivil görevliler Etnografya'da yerlerini almışlardır. Cahit Özen, Atatürk'ün naaşına yapılan tahniti bozma işlemini uygulamış ve naaş kahverengi muşamba, sargılar ve eski kefenden çıkarılarak İslami geleneğe göre yeni kefenle sarılma işlemi sırasında yanına bir polisin geldiğini ve bir kâğıt uzattığını, Makbule Hanım tarafından gönderilen bu kâğıdın Atatürk'ün göğsüne yerleştirilmesini istediğini iletmiştir. Cahit Özen, eski harflerle yazılı olan kâğıdı okuduğunu ve böyle bir kâğıdın Atatürk tarafından kabul edilemeyeceğini söyleyerek kâğıdı geri verdiğini aktarır.²⁹⁹

Ardından tabutun etrafında bütün protokol yerini alırken, Makbule Hanım da ağabeyinin tabutunun başucunda beklemiştir. 18 numaralı top arabası Etnografya Müzesi önüne getirilmiş, saat 09.05'te borazanın dikkat işareti ve top atışlarının ardından beş dakikalık saygı duruşunda bulunulmuştur. Saygı duruşu sonrası tabut katafalk üzerinden 12 er tarafından alınarak top arabasına konulmuş ve Harp Okulu öğrencileri tarafından çekilmiştir. Top arabasının her iki yanında on iki general eşlik etmiştir. Top arabasının hemen arkasında siyah bir yastık üzerinde Atatürk'ün İstiklal Madalyası bir Tuğamiral Şerafettin Karapınar tarafından taşınmıştır. (Bkz. Ek-15) Amiralin hemen arkasında Makbule Atadan Hanımefendi, TBMM Başkanı Refik Koraltan'ın kızı Ayhan Timurtaş Hanımefendi ile top arabasını takip ederken, arkalarında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, onların arkasında Başbakan Adnan

²⁹⁸ Kamile Şevki Mutlu, "Atatürk'ün Anıtkabire Naklinden Bir Hatıra", **Bilim ve Teknik Dergisi**, S. 329, Ankara, Nisan 1995, s. 65.

²⁹⁹ Bedi Şehsuvaroğlu, **Atatürk'ün Sağlık Hayatı**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1981, s. 50-51.

Menderes ve sol tarafında Eski Cumhurbaşkanı ve Cumhuriyet Halk Partisi Genel Başkanı İsmet İnönü, TBMM Başkanı ve bakanlar yürümüşlerdir. Onların arkasında elçiler, milletvekilleri, askeri ve sivil vatandaşların yanı sıra öğrenciler de yer almıştır. Anıtkabir'e gelindiğinde Aslanlı Yol'un başında tabut top arabasından alınmış ve 262 metre boyunca mozole önündeki katafalka kadar on iki general tarafından taşınmıştır.³⁰⁰ (Bkz. Ek-16) Tabut '*Hâkimiyet Kayıtsız Şartsız Milletindir*' yazılı katafalka konulduktan sonra, Cumhurbaşkanı Celal Bayar uzun bir konuşma yapmış ve ardından protokol ile birlikte mozolede içeri girerek sağ taraftaki merdivenlerden aşağıya inerek, galerili koridoru takip etmişler ve sola dönerek mezar odasına girmişlerdir. Tabut, on iki er tarafından mezar odasına getirilmiş, üzerindeki atlas Türk Bayrağı subay ve erler tarafından özenle katlanarak alınmıştır.³⁰¹ Gül ağacından yapılma dış tabutun vidaları sökülerek açılmıştır. İçerisindeki diğer tabutun üzerindeki Türk Bayrağı da özenle alındıktan sonra, Atatürk'ün naaşı İslami geleneğe uyularak baş kısmı kibleye gelecek şekilde yerleştirilmiş ve bir Diyanet görevlisi inerek Atatürk'ün bağlı olan kefenini çözmüştür. Ardından Cumhurbaşkanı Celal Bayar, mezara ilk toprağı atmış sıra ile protokolden Meclis Başkanı Refik Koraltan, İsmet İnönü, Başbakan Adnan Menderes, Abdülhalik Renda toprak atmıştır. Makbule Hanım, yürümekte zorluk çekerek mezara yaklaşmış toprak atmış ve ardından su dökmüştür. Ardından bir zabıt tutularak protokol tarafından imzalanmıştır. Makbule Hanım, töreni ağlayarak izlemiştir. Defin sonrasında protokolün dışarı çıkması ile mezardan ayrılık vakti geldiğinde sarsıla sarsıla ağlamış ve o sırada mezar odasında bulunan on kişiden birisi olan Yekta Güngör Özden, Makbule Hanım'ın sol koluna girerek dışarıya çıkmasına yardım etmiştir.³⁰²

3.2.8. Makbule Hanım'ın Yardımseverliği

Makbule Hanım, Atatürk'ün kız kardeşi olması hasebiyle Cumhuriyet tarihinde ön plana çıkan önemli bir kadın sima olmuştur. Bu nedenle birçok kişi Makbule Hanım'dan yardım istemiştir. Bu yardımlardan bir tanesi, 6 Haziran 1931 tarihli mektup ile Makbule Hanım, Gazi Mustafa Kemal'den annesinin eski arkadaşı Timur Ağa'nın kızı için istediği yardımdır. Zübeyde Hanım'ın eski arkadaşlarından olan

³⁰⁰ **Milliyet Gazetesi** "Atatürk'ün Aziz Naaşı Dün Muhteşem Bir Törenle Toprağa Tevdi Edildi" 11 Kasım 1953, s. 1, 7; **Ulus Gazetesi**, "Atatürk Vatan Topraklarında" 11 Kasım 1953, s. 1; **Zafer Gazetesi**, "Atatürk Vatan Toprağında" 11 Kasım 1953, s. 1, 7.

³⁰¹ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Atatürk'ü Dün Ebedi İstirahatgahına Bıraktık", 10 Kasım 1953, s. 1, 10.

³⁰² Yekta Güngör Özden, "Atatürk Gerçeğine Küçük Bir Katkı", **Anıtkabir Dergisi**, S. 2, Ankara, Nisan 2000, s. 23.

Timur Ağa'nın kızı Melek Hanım, çok sayıda çocuğu olması ve maddi imkânsızlıklar nedeniyle Makbule Hanım'dan yardım istemiştir. Makbule Hanım, ağabeyinden yardım isteyerek yapılacak iyilikle annesi Zübeyde Hanım'ın ruhunun da şad olacağını yazmıştır.³⁰³ İkinci yardım, Afet Özgen adlı Makbule Hanım'ın da arkadaşı olduğunu anladığımız bir hanımefendinin damadı içindir. Afet Özgen, temiz ve başarılı hizmetlerde bulunan damadının terfi alması için Makbule Hanım'dan devlet büyüklerine duyurması için 29 Haziran 1950 tarihli bir mektup ile yardım istemiştir.³⁰⁴ Makbule Hanım, Afet Özgen'in yardım talebine, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın eşi Reşide Hanımefendi'ye yazdığı mektup ile destek olmuştur.³⁰⁵ Üçüncüsü, Haziran 1951 tarihli bir mektupta Makbule Hanım Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan Atatürk'ün amcasının oğlu Necati (Erbatur) Bey'i evlendirdiğini söylediği Züleyha (Zeliha) Hanım'ın Hocası İhsan Bey için istediği yardımdır. İhsan Bey'in hükümet işlerinden ayrılıp ticarete atıldığını ve müşkül durumda olduğunu bu nedenle Muharipler Bankası'nda bir Meclis İdare Üyeliği görevinin verilmesini, Bankanın Müdürü Beyefendi'nin de İhsan Bey'i göreve uygun bulduğunu ancak tayin yetkisinin olmaması sebebiyle Makbule Hanım Cumhurbaşkanı'ndan bu konuda yardımcı olunmasını rica etmiştir.³⁰⁶

Dördüncü olarak, 27 Mart 1952 tarihli bir mektupta Makbule Hanım, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan merhum Şevki Paşa'nın oğlu Mehmet Mukbil Arık Beyefendi için yardımcı olunmasını rica etmiştir.³⁰⁷ Beşinci olarak, 24 Haziran 1953 tarihli bir mektupta Atatürk'ün ilk neferi olarak takdim ettiği Şakir'in (Şakir Çavuş) hemşirezadesi bir çocuğun muhafız alayında er olarak askerlik yaptığını, birtakım sıkıntıları bulunduğu bahisle çocuğun mümkün olursa başka bir birliğe verilmesini veya askerlikten ihracını rica etmiştir.³⁰⁸ Son olarak, 25 Ekim 1953 tarihli bir mektupta Makbule Hanım, Cumhurbaşkanı Celal Bayar'dan annesinin ahababı olduğunu söylediği Rasih Ünlüsoy için yardım istemiştir. Rasih Ünlüsoy'un Beykoz Hâkimliğinde görev yaptığını, yıllardır biriken dosyaların ıslah görevine atandığını ve bu nedenle yorgun ve takatsiz kalarak hayatının tehlikeye girdiğini, böylesi çalışkan bir Hâkimin heba edilmemesi için Deniz Bank Hukuk Müşavirliği

³⁰³ CBA, 01016522-85; 01016522-86.

³⁰⁴ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/1-10, Fihrist No:12-4/5.

³⁰⁵ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/1-10, Fihrist No: 12-3.

³⁰⁶ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35, Fihrist No: 2170.

³⁰⁷ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35, Fihrist No: 2174.

³⁰⁸ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35, Fihrist No: 2177.

kadrosuna nakledilmesini rica etmiştir.³⁰⁹ Makbule Hanım'ın rica ettiği konuların nasıl neticelendiğine dair elimizde bir bilgi yoktur. Ancak, onun çevresi ve toplum önünde hatırı sayılır bir büyük olduğu ve kendisinden yardım istendiği aşikârdır.

3.2.9. Makbule Hanım'ın Yurtdışı Seyahatleri

Makbule Hanım, birçok defa yurtdışına sağlık vs. amaçlı seyahatlere çıkmıştır. Ağustos 1934'te eşi Mustafa Mecdi Bey ile yurtdışına tedavi amaçlı seyahat etmiştir. Bu seyahat için Makbule Hanım ile eşi Mustafa Mecdi ve yakın biraderi Ahmet Hafi Bey'e 12 Ağustos 1934'te Diplomatik Pasaport çıkartılmıştır.³¹⁰ Ayrıca 29 Ağustos 1934 tarihinde tren biletleri ve 1.865 Fransız Frangı verilerek³¹¹ seyahatlerinde kolaylıklar sağlanmıştır. Makbule Hanım ve eşi Mustafa Mecdi Bey'in bu seyahati tren ile yaptıklarını yemekli vagon harcamalarına ait makbuzlardan anlıyoruz. İlk olarak seyahat İstanbul Sirkeci'den başlamış Edirne'ye uzanmıştır. Vagon Li adlı şirketin işlettiği Şark Ekspresi treni ile yolculuk etmişlerdir.³¹² Edirne'den Bulgaristan'a,³¹³ Bulgaristan'dan o dönem ki Yugoslavya Krallığı'na geçmişlerdir.³¹⁴ Yugoslavya'dan Macaristan'a,³¹⁵ Budapeşte'den de o dönem ki Çekoslovakya'ya bugün ise Slovakya'ya bağlı olan "Piestany" adlı kasabaya bir tren yolculuğu yapmışlardır. Piestany adlı kasabada bulunan termal otelde hem tedavi hem tatil amacı ile gitmiş olmalı. Mustafa Mecdi Bey'e yapılan tedaviye dair³¹⁶ ve Makbule Hanım'a yapılan tedaviye dair makbuzlar mevcuttur.³¹⁷ Ayrıca eczane makbuzları da kayıt altına alınmıştır.³¹⁸ Makbule Hanım'ın, masrafları Gazi Mustafa Kemal'in şahsi hesabından karşılanmıştır.

15 Haziran 1937'de Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Hasan Rıza Soyak, o sıralar da Almanya'da bulunan Mustafa Mecdi Bey'e gönderdiği mektup ile Makbule Hanım'ın da Berlin'e gitmek üzere bir seyahate çıkacağını, yolda kendilerine yardımcı olunması için elçiliklere haber verildiğini bildirmiştir.³¹⁹ Makbule Hanım, Edirne üzerinden ilk durak olarak Bulgaristan Filibe'ye gitmiştir. Filibe

³⁰⁹ CBA, Celal Bayar, Yer No: 3/4-35, Fihrist No: 2178.

³¹⁰ BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 47, Dosya No: 56, Sıra No: 18, Sayfa No: 1.

³¹¹ CBA, 01020212; 01020212-1; 01020212-2.

³¹² CBA, 01020214-61; 01020214-62.

³¹³ CBA, 01020214-32; 01020214-52; 01020214-53; 01020214-63; 01020214-64; 01020214-65; 01020214-66.

³¹⁴ CBA, 01020214-51; 01020214-67; 01020214-68.

³¹⁵ CBA, 01020214-33; 01020214-34; 01020214-35; 01020214-49.

³¹⁶ CBA, 01020214-28.

³¹⁷ CBA, 01020214-26; 01020214-27; 01020214-29; 01020214-30.

³¹⁸ CBA, 01020214-46; 01020214-47.

³¹⁹ CBA, 01016477-15.

Konsoloslugu 21 Haziran 1937’de Cumhurbaşkanlığı’na gönderdiği mektupta Makbule Hanım’ın Filibe’yi ziyareti esnasında Filibe matbuatında çıkan haberleri göndermiştir.³²⁰ “Volya” gazetesi 19 Haziran 1937 tarihli ve 631 sayılı nüshasında *“Atatürk’ün Hemşireleri Filibe’de; Türkiye Cumhuriyeti Reisi Atatürk’ün hemşireleri Bayan Makbule, otomobille Edirne’den şehrimize gelmişlerdir. Yüksek misafirimize, Bursa mebusu Fatin (Güvendiren) Bey’in kerimesi Bayan Kamran refakat etmektedir. Bayan Makbule Türk Konsolosu Ali Ramazanoğlu’nun misafiri olarak geceyi Konsoloslukta geçirmiştir. Filibe’nin görülecek yerlerini gezdikten sonra dün sabah otomobille Sofya’ya hareket etmiştir”* şeklinde neşredilmiştir. “Borba” adlı gazetede 19 Haziran 1937 tarihli 4843 sayılı nüshasında *“Türkiye Reisi Cumhuriyet’in hemşireleri Bayan Makbule, refakatinde Bursa mebusu Fatin (Güvendiren) Bey’in kerimesi Kamran Hanım olduğu halde otomobille İstanbul’dan şehrimize gelmişler ve Türkiye Konsoloslugu’nda misafir kalmışlardır. Şehrimizin görülecek yerlerini ziyaret ettikten sonra dün Filibe’mizin misafiri otomobille İstanbul’a avdet etmişlerdir”* denilmektedir.³²¹ İki farklı gazetede haberlere çıkan Makbule Hanım Bulgaristan seyahatine Sofya’ya giderek devam mı etti, yoksa diğer gazetede habere göre İstanbul’a geri mi döndü veyahut Almanya’ya mı gitti bu konuda bilgimiz yoktur.

24 Eylül 1950’de Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreterliği’ne İzmir’den yazdığı mektupta, romatizma tedavisi için doktorların seyahat önerdiklerini belirtmiştir. Bu nedenle Atatürk’ten miras kalan 1.000 lira ile ayrıca vatani hizmet tertibinden bağlanan 1.000 liralık aylıklarının döviz olarak verilmesini ve otomobil ile seyahat edeceği için pasaportunun Diplomatik Pasaport olarak değiştirilmesini rica etmiştir.³²² Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri Cemal Yeşil, 3 Ekim 1950 tarihli mektup ile Makbule Hanım’ın isteğini Maliye Bakanlığı’na bildirmiştir.³²³ Maliye Bakanlığı 10 Ekim 1950 tarihinde olumlu cevap vererek, Makbule Hanım’ın 2.000 lira karşılığı dövizini İzmir Kambiyo Müdürlüğü’nden alabileceğini iletmiştir.³²⁴ Ancak Makbule Hanım’ın bu seyahatine dair başka bir bilgimiz yoktur.

---

³²⁰ CBA, 01014893-8.

³²¹ CBA, 01014893-9.

³²² CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:12-1.

³²³ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:12-2.

³²⁴ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:12.

3.2.10. Makbule Hanım'ın Evlatlıkları

Makbule Hanım, hayatta iken her daim çevresine ve yardım isteyen herkese yardımcı olmaya çalışmış bir kadındır. Bu nedenle son bir vefa örneği olarak da vefat etmeden 1 yıl 2 ay 18 gün öncesinde dört kişiyi evlat edinmiştir. Mahkemeye evlat edinmek için başvuran Makbule Hanım, İstanbul 12. Asliye Hukuk Hâkimliği'nin 954/1028 Esas ve 954/917 Karar sayılı, 1 Kasım 1954 tarihli kararı ile dört kişiyi evlat edinmek istediğini belirtmiş, davalılarda bulundukları illerde mahkemeye başvurarak bu isteği kabul etmişlerdir. Makbule Hanım'ın evlat edildiği dört kişiden ilki Atatürk'ün manevi evlatlarından olan Makbule Hanım'ın yanında yetişmiş ve ona "abla" şeklinde hitap eden Abdürrahim Tuncak olacakken, bu durum bazı nedenlerden olamamış ve Makbule Hanım da Abdürrahim Tuncak Bey'in eşi Hatice Mualla Tuncak'ı evlat edinmiştir. Abdürrahim Tuncak Bey, İstanbul'da mahkemeye giderek eşinin evlat olmasına rızası olduğunu beyan etmiştir. Makbule Hanım, ikinci olarak yine Atatürk'ün manevi evlatlarından "Sığırtmaç Mustafa" olarak bilinen Mustafa Demir'i evlat edinmiştir. Mustafa Demir'in eşi Rıfıye Hanım mahkemeye giderek eşinin evlat olmasına rızası olduğunu beyan etmiştir.³²⁵ Mustafa Bey evlat edinildiği dönemde yüzbaşı olarak Sivas'ta görevde bulunmaktadır. Makbule Hanım'ın evlat edildiği bir diğer kişi o sıralarda 25-30 yaşlarında PTT İdaresinde memur olarak çalışmakta olan Fikret Avcı'dır. Fikret Avcı'nın Ankara Haymana nüfusuna kayıtlı olduğunu ve çok küçük yaşta iken evlatlık olarak istenmiş ancak sonradan resmiyete dökülmüştür. Son olarak Makbule Hanım'ın evlat edildiği isim Hatay Dört Yol nüfusuna kayıtlı ve evlat edinildiği dönemde askerliğini Ankara'da yapmakta olan Zeynelabidin Tarar'dır.³²⁶ Zeynelabidin ayrıca uzun yıllar Çankaya Köşkü Cumhurbaşkanlığı Koruma Alayı'nda Şoförlük de yapmıştır.³²⁷ Makbule Hanım, evlat edinmek istediği süreç içerisinde Haydarpaşa Numune Hastanesinden "akli dengesi yerindedir" raporu da almıştır.

3.2.11. Makbule Hanım'ın İkamet Ettiği Evler

Makbule Hanım, İstanbul'a geldikten sonra Akaretler 76 numaralı evde ardından Şişli'deki bugün Atatürk Müzesi olan evde ikamet etmiştir. Atatürk'ün Milli Mücadele'yi başlatmasının ardından tekrar Akaretlerdeki eve annesi Zübeyde Hanım

³²⁵ Güler, a.g.e, 2015, s. 139-141.

³²⁶ Cumhuriyet Gazetesi, "Makbule Atadan'ın Mirası", 29 Ocak 1956, s. 1, 7.

³²⁷ Halit Sıpmaz, "Atatürk'ün Manevi Kızı 25 Yıl Dört Yol'da Yaşamış...", İskenderun.org haber sitesi, 30 Kasım 2017, <https://www.iskenderun.org/haber-ataturk-un-manevi-kizi-25-yil-dortyol-da-yasamis-35956.html>, Et. 5 Haziran 2022.

ile birlikte dönmüştür. Atatürk'ün, Milli Mücadele'yi kazanması ile Ankara dönemi başlamış ve genellikle Eski Köşk'te kalmıştır. Makbule Hanım'ın, Cumhuriyet'in ilan sonrası tam olarak nerede oturduğunu bilmiyoruz. Ona İstanbul Belediyesi, Mübadele sebebiyle bir köşk vermiştir. Bu köşk Kuruçeşme'de bugün önünden yol geçmekte olan eski bir yalıdır. Atatürk de bu evi sık sık ziyaret etmiştir. 1928 yılı sonlarında Köşk'te yangın çıkmış ve kullanılamaz hale gelmiştir. Bu nedenle Makbule Hanım'a bir kiralık daire aranmaya başlanmıştır. Bu süre içerisinde nerede oturduğuna dair de bilgimiz yoktur. Ancak 2 Eylül 1930 tarihli Türkiye Sanayi ve Maadin Bankası'na bağlı Hereke Mensucat Fabrikası Müdürü'nün mektubuna göre, Makbule Hanım Dolmabahçe Sarayı'nda kalmaktadır.³²⁸ Makbule Hanım 11 Nisan 1933 tarihli mektuba göre Beşiktaş "Kemal Bey Apartmanı"nda bulunmaktadır.³²⁹ 1935'te Atatürk, kız kardeşi için Çankaya Köşkü arazisi içinde bir köşk yaptırmak istemiş ve bu Mimar Seyfi Arkan tarafından projelendirilmiştir. 1936'da Köşk'ün inşaatı bitmiş ve Makbule Hanım Köşk'e yerleşmiştir. Camlı Köşkün yapılmasının ardından artık Ankara'da daha uzun süre kalmaya başlamıştır.

22 Şubat 1932 tarihli radyo tamirine dair fatura mektubunda Makbule Hanım'ın adresi Arnavutköy olarak gözükmektedir.³³⁰ Bu muhtemelen Kuruçeşme'deki Köşk olmalıdır. 2 Ocak 1933'te Makbule Hanım'ın evine telefon bağlatılmasına dair fatura mektubunda Arnavutköy yazdığına bakılırsa bu tarihte Köşk'te kalmaya devam ettiği anlaşılabılır.³³¹ Köşk'ün hangi tarihte satıldığı veya Makbule Hanım ve eşi Mustafa Bey'in hangi tarihte buradan taşındığı bilinmemektedir. Atatürk'ün vasiyetinin açıldığı 28 Kasım 1938 günü mahkemede Hâkim Makbule Hanım'a nerede oturduğunu sormuş, o da Çankaya'da kendi Köşk'ünde yani Camlı Köşk'te oturduğunu söylemiştir.³³²

Makbule Hanım'ın Atatürk'ün vefatı sonrası ikamet ettiği adreslerini, İş Bankası'ndan aldığı maaşa ilişkin belgelerden öğrenmekteyiz. 11 Eylül 1939 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi genel sekreterinin gönderdiği mektupta adres olarak "Dilek Apartmanı Maçka İstanbul" yazmaktadır.³³³ Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'nin 9 Kasım 1939 tarihli mektubunda Makbule Hanım'ın adresi

---

³²⁸ CBA, 01020146-1.

³²⁹ CBA, 01014892-22.

³³⁰ CBA, 01020166.

³³¹ CBA, 01020173.

³³² Leventoğlu, Üstün, **a.g.e.**, s. 58.

³³³ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 135.

“Cumhuriyet Caddesi Şark Apartmanı Numara 2” olarak gözükmektedir.³³⁴ Şark Apartmanı, Kasım 1939’dan Aralık 1941’e kadar Cumhuriyet Halk Partisi’nden gönderilen mektupların adresi olmuştur.³³⁵ Makbule Hanım 1941 Temmuz ayında Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’ne gönderdiği mektup ile evini Moda Caddesi üzerinde “252 numaralı apartmana” taşıdığını iletmiştir.³³⁶ Ancak daha sonraki mektup adresleri yine “Şark Apartmanı” olarak gözükmektedir. 8 Ocak 1942 tarihli Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’nin Makbule Hanım’a maaşını alabileceğini haber veren mektupta “Sipahi Ocağı Karşısı El Irak Apartmanı Daire 3” olarak yazmaktadır. Buna göre Makbule Hanım’ın evini taşıdığı anlaşılmaktadır.³³⁷ “El Irak Apartmanı”, Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği’nin gönderdiği mektupların Ocak 1942’den Kasım 1947’ye kadar adresi olmuştur.³³⁸ Makbule Hanım’ın Genel Sekreterliğe geçim sıkıntısı nedeniyle yazmış olduğu mektupta aylık 200 lira kira veriyorum dediği ev, El Irak Apartmanı’ndaki daire olmalıdır.³³⁹

Makbule Hanım, tedavi için aldığı maaşın döviz cinsinden verilmesini istediği mektuba göre Eylül 1950’de İzmir’de bulunmaktadır.³⁴⁰ Makbule Hanım’ın 29 Ekim 1951 tarihinde Cumhurbaşkanı Celal Bayar’a göndermiş olduğu Cumhuriyet Bayramı tebrik mesajında adres olarak “Moda Caddesi Cemhan Apartmanı Kat 2 Kadıköy” yazmaktadır.³⁴¹ 15 Mayıs 1953 tarihli Cumhurbaşkanı Genel Sekreteri Nurullah Tolon Beyefendi’nin gönderdiği 19 Mayıs’taki Atatürk büstü açılış tören davetiyesindeki adres “Moda Caddesi 195/3 Kadıköy” olarak gözükmektedir.³⁴² Buradan hareketle Cemhan Apartmanı’nda oturmaya devam etmiştir. Bu adres Makbule Hanım’ın vefatına kadar kira da oturmuş olduğu adrestir.

Makbule Hanım’ın evlat edinmesini onaylayan 17 Kasım 1954 tarihli mahkeme kararında, ev adresi olarak “İstanbul, Beşiktaş, Arnavutköy, Karaçeşme (Kuruçeşme), Arnavutköy Caddesi Hane 1” olarak yazılıdır.³⁴³ 1954 yılında Köşkün

³³⁴ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 47.

³³⁵ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 47, 74-75-76, 82, 84, 91, 93-94-95, 98-99, 101, 104, 106-107, 111-112-113, 115, 117, 119, 121, 123, 125, 130, 131, 134.

³³⁶ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 86-87-89.

³³⁷ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 127.

³³⁸ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 4-5, 7, 17, 19, 21, 24, 26, 28, 30, 33, 36, 38, 40, 42, 45, 50-51, 53, 56, 59, 61, 64-65, 68, 70, 78-79, 82, 84, 127.

³³⁹ BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 2.

³⁴⁰ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:12-1.

³⁴¹ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/2-30, Fihrist No:936-2/6.

³⁴² CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/4-35, Fihrist No:2171.

³⁴³ Güler, a.g.e, 2015, s. 134.

Makbule Hanım üzerinde kayıtlı olduğu sadece bu kayıta yer almaktadır. Makbule Hanım'ın bu Köşkü hangi tarihte sattığı bilinmemektedir. Mektup adreslerinde özellikle 1940'larda bu köşk hiç geçmemektedir. Makbule Hanım, Atatürk'ün vefatı sonrasında birçok adreste ikamet etmiştir. Bursa, İzmir, Ankara, Hatay Dörtyol gibi şehirlerde de kısa süreli ikameti söz konusudur. Makbule Hanım bu evlerde kiracı olarak bulunmaktadır. Kendisine ait tapulu bir evi yoktur.

3.2.12. Makbule Hanım'ın Geçirmiş Olduğu Hastalıklar ve Vefatı

Makbule Hanım İstanbul'dan Ankara'ya geldiği tarihten vefatına kadarki süreç içerisinde Ankara'nın sert havasından etkilendiği için İstanbul'a ara ara gitmiştir. Atatürk'ün Cenevre'de bulunan Afet Hanım'a gönderdiği 16 Ocak 1937 tarihli mektupta, kız kardeşi Makbule Hanım'ın Ankara'nın havasını sert bulduğunu bu nedenle rahatsızlandığını ve istirahat ettiğini yazmıştır.³⁴⁴ Makbule Hanım, Bursa'da 9 Haziran 1932'de Çekirge'deki Askeri Hastane'nin Askeri Doktoru Nüzhet Bey'e muayene olmuş ve kendisine romatizma teşhisi, ağrılı sellülit ve endokrin şişmanlık teşhisi konulmuştur. Bir buçuk ay kadar kontrol altında olarak rejim, su tedavisi, masaj, makineli jimnastik ve ziya banyoları ile tedavi uygulanacağını belirten rapor Cumhurbaşkanlığı'na gönderilmiştir.³⁴⁵ 25 Eylül 1933 tarihli Bursa Askeri Hastanesi Başhekimliği'nden gönderilen rapor mektubunda, Makbule Hanım'ın cilt altındaki yağ keseciklerinin eritilmesi amacıyla hastanede tedavi uygulanacağı ve bu iş için G.3 model masaj makinesinin kullanılabileceği belirtilmiştir.³⁴⁶ Makbule Hanım, Gazi Mustafa Kemal'e 27 Eylül 1933'te bir mektup yazarak, yaptığı harcamaları ve doktorların ağırları için taşınabilir masaj aletinin her daim yanında olmasını tavsiye ettiklerini, Bursa Sanat Okulu'na bu aletin yapılması için sipariş verdiğini yazmıştır.³⁴⁷ Bursa Sanat Okulu Müdürlüğü, 28 Eylül 1933 tarihli bir mektup ile Makbule Hanım'a gereken masaj aletinin 240 liraya yapılabileceğini, aleti harekete geçirecek olan monofaze motorun fiyatının bu ücrete dâhil olmadığını iletmiştir.³⁴⁸ Makbule Hanım, 22 Ekim 1935'te de Gülhane Hastanesi'nde muayene olmuştur. Ancak hastalığına dair bir bilgi yoktur.³⁴⁹ 3 Mart 1937'de Atatürk'ün de doktoru olan Neşet Ömer İrdelp tarafından muayene edilen Makbule Hanım'a Milli Saraylar

³⁴⁴ İnan, a.g.e, s. 36.

³⁴⁵ CBA, 01014893-66.

³⁴⁶ CBA, 01020184-3.

³⁴⁷ CBA, 01020184; 01020184-1.

³⁴⁸ CBA, 01020184-2.

³⁴⁹ CBA, 01020246; 01020246-1.

Hekimliği'nden reçeteler yazılmıştır. Ancak bu reçetelerin de yazılmasına sebep olan hastalığa dair bilgi yoktur.³⁵⁰

Makbule Hanım'ın, "Spondilit deformad" adı verilen omurgayı etkileyen bir hastalık ve mafsalları ile kemiklerinde de "Osteoartrit" yani kireçlenme rahatsızlıklarının olduğunu biliyoruz.³⁵¹ Doktor Cemil Topuzlu da hatıratında Makbule Hanım'ı omuzlarındaki bir hastalıktan dolayı tedavi ettiğinden bahsetmektedir.³⁵² 1948'de Makbule Hanım ile söyleşi yapan Selime Seden, Makbule Hanım'ın romatizmadan acı çektiği için, güçlüğüle yürüyebildiğini yazmıştır.³⁵³ 16 Temmuz 1952 tarihli mektupta Verem ve İç Hastalıkları Doktoru Fahir Vural, o sırada İstanbul'da Florya Köşkü'nde olduğu anlaşılan Cumhurbaşkanı Celal Bayar'a, Atatürk'ten bir parça olan Makbule Hanım hakkında görüşme yapmak isteğini iletmiştir. Bu görüşme talebinin Makbule Hanım'ın kanser hastalığı ile alakası olup olmadığına dair bilgi bulunmamaktadır. 1954 yılında hastalanması sonrası Celal Bayar'ın talimatı ile Gülhane Hastanesi'ne yatırılmıştır. 1955 yazında Şemsi Belli, Makbule Hanım ile yapacağı röportaj için Ankara Gülhane Hastanesi'ne gittiğini ve onun kanser tedavisi gördüğünü yazmıştır.³⁵⁴ Makbule Hanım, hayatının son döneminde kanser hastalığı nedeniyle zor günler geçirmiştir. 1954 yılının Temmuz ayında kanser sebebiyle durumunun ağırlaşması üzerine Ankara'ya gelmiş ve Cumhurbaşkanı Celal Bayar'ın emri ile Gülhane Hastanesi'nde Radyum tedavisi görmüştür. Bu süreçte biraz toparlanmış ve tekrar İstanbul'a dönmüştür.

1955'te durumu tekrar kötüleşmiştir. Tam bu esnada Çankaya Köşkü'ne bir davet ile çağrılmış olan Makbule Hanım, yine Celal Bayar'ın isteği üzerine Gülhane Hastanesi'ne yatırılmıştır. Bu rahatsızlığı sırasında yalnızca kanser değil, iltihaplı romatizma nedeni ile yürümekte zorluk çektiği bilinmektedir. Makbule Hanım'a hastanede, daha önce rahatsızlandığı vakit Celal Bayar'ın da kalmış olduğu özel oda tahsis edilmiştir.³⁵⁵ Celal Bayar, hastanede yatmakta olan Makbule Hanım için her gün Köşk'ten yemek yollamıştır.³⁵⁶ Tedavi sürecinde unutulmayan Makbule Hanım önemli günlerde yalnız siyasiler değil onu sevenler tarafından da ziyaretçi akınına uğramıştır. 27 Aralık 1955'de Atatürk'ün Ankara'ya gelişlerinin yıldönümü

³⁵⁰ CBA, 01020274.

³⁵¹ Turan, **a.g.e.**, 2017, s. 34.

³⁵² Topuzlu, **a.g.e.**, s. 211.

³⁵³ Selime Seden, "Bayan Makbule'nin Büyük Adam İçin Anlattıkları", s. 2.

³⁵⁴ Belli, **a.g.e.**, s. 19.

³⁵⁵ Kandemir, "Atatürk'ün de Makbule Hanım'ın da Manevi Evladıyım!", s. 25.

³⁵⁶ Belli, **a.g.e.**, s. 65.

törenlerinden sonra Ankara Belediye Başkanı'nın olduğu bir heyet Makbule Hanım'ı hastanede ziyarete gelmiştir.³⁵⁷ (Bkz. Ek-17)

1 Ocak 1956'da Makbule Hanım'ın durumu ağırlaşmış ve durumdan haberdar edilen Meclis Başkanı Refik Koraltan hastaneye gelerek son sağlık durumu hakkında bilgi almıştır. Makbule Hanım'ın başında devamlı nöbette bulunmuş ve basın mensuplarının odasına alınması Gülhane Tıp Akademisi'nin Kumandanı tarafından yasaklanmıştır.³⁵⁸ 4 Ocak 1956 tarihli Zafer Gazetesi haberine göre ise Makbule Hanım'ın koma halinde olduğunu iddia edenler olmuştur. Habere göre Başhekim General (İbrahim Şevki) Atasagun konu hakkında Makbule Hanım'ın sağlık durumunda değişme olmadığını, koma halinin söz konusu olmadığını belirterek yapılan haberleri üzüntü ile karşıladığını belirtmiştir.³⁵⁹ Makbule Hanım tam 9 ay hastanede tedavi görmüştür. Ancak, tedavi sonuç vermemiş ve yakalandığı “inoperabl uterus” yani “rahim kanseri” nedeniyle 18 Ocak 1956'da saat 12.55'te vefat etmiştir.³⁶⁰ (Bkz. Ek-18)

3.2.13. Makbule Hanım'ın Cenaze Töreni ve Sonrasında Ortaya Atılan Bir İddia

Makbule Hanım için yapılacak olan cenaze töreni şu şekilde planlanmıştır; 19 Ocak Perşembe günü Öğle namazının ardından cenaze namazı kılınacak ve ardından kortej ile mezarlığa gidilecektir. Kortejde, Emniyet kıtası, Ankara Emniyet Müdürlüğü'nden bir trafik arabası, arkasından 15 atlı polis ile piyade bölüğü ve hemen ardında bando, çelenkler ve Türk bayrağına sarılı tabut yer alacaktır. Tabutun arkasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Başbakan Adnan Menderes, Meclis Başkanı Refik Koraltan, bakanlar ve milletvekilleri, askeri erkân ve halk yer alacaktır. Kortejin takip edeceği yol Hacıbayram Camii, Bayram Caddesi, Karaoğlu Caddesi (Anafartalar Caddesi), Belediye önü, Eski Ulus'taki Adliye Binası şeklindedir. Adliye önünde tören sona erecek, tabut cenaze aracı ile mezarlığa götürülecektir.³⁶¹

19 Ocak 1956 Perşembe günü saat 11.30'a doğru Makbule Hanım'ın naaşı, Türk bayrağına sarılı tabut ile Gülhane Hastanesi'nden alınarak Hacı Bayram Camii avlusuna getirilmiş ve ikinci musalla taşına konulmuştur. Bu sırada Milli Türk

³⁵⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Atatürk'ün Ankara'ya Gelişinin Yıl Dönümü”, 28 Aralık 1955, s. 1.

³⁵⁸ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Makbule Atadan'ın Sıhhi Durumu Ciddileşti”, 2 Ocak 1956, s. 1.

³⁵⁹ **Zafer Gazetesi**, “Makbule Atadan'ın Sıhhi Durumuna Dair Uydurulan Haberler”, 4 Ocak 1956, 1, 5.

³⁶⁰ **Zafer Gazetesi**, “Atatürk'ün Hemşiresi Makbule Atadan'ı Dün Kaybettik”, 19 Ocak 1956, s. 1.

³⁶¹ A.g.m, s. 1, 5.

Talebe Birliği ve Türk Kadınlar Birliği ve Hemşireleri sıra ile tabut başında nöbet tutmuşlardır. ğle namazı sonrasında Makbule Hanım'ın cenaze namazı kılınmıştır. Saat 12.40'da kortej yürüyüşe geçmiştir. Kortejin en önünde Emniyet kıtası, Emniyet Müdürlüğü'nden bir trafik arabası ve bir atlı polis müfrezesi yer almıştır. Bu grubu yüz metre ileride piyade bölüğü ve 28. Tümen bandosu, çelenkler ve tabut takip etmiştir. Tabutun hemen arkasında Cumhurbaşkanı Celal Bayar, Cumhurbaşkanlığı Genel Sekreteri ve yaverleri, Meclis Başkanı Refik Koraltan, Başbakan Adnan Menderes, Bakanlar ve milletvekilleri, askeri ve sivil erkân, çeşitli dernek başkanları ile büyük bir halk kitlesi takip etmiştir. Tabut ağır adımlarla gençler tarafından Bayram Caddesi'nden Karaoğlan Caddesi'ne (Anafartalar) ıkartılmıştır. Tabut burada Türk polislerine devredilmiştir. Karacaoğlan Caddesi zerinden Belediye önüne ve oradan Adliye Binası önüne getirilmiştir. Burada naaş cenaze otomobiline konulmuş ve tören sona ermiştir.³⁶²

Cenazeye ayrıca birçok yabancı ülkenin eliliklerinden kimseler de katılmıştır. Cenaze Töreni, Eski Adliye Binası önünde sona erse de, protokol mezarlığa kadar cenazeyi götürmeye devam etmiştir. Mezarlık girişine araba ile getirilen Makbule Hanım'ın naaşı, eller üzerine alınarak defnedileceği yere kadar taşınmış ve saat 14.00'te defnedilmiştir. Cenazeye ayrıca, Makbule Hanım'ın akrabalarından amcasının oğlu Salih Bey'in kızları Nafia Olcay, Vsat Erbatur, Zeynep Altay kardeşlerin yanı sıra Sabiha Gökçen de katılmıştır. Makbule Hanım'ın mezarı ada 46, parsel 25'te Cebeci Asri Mezarlığı iç kısmında bulunmaktadır. Çok mütevazı bir mezarı olan Makbule Hanım'ın mezar taşında *“Ali Rıza Kızı Makbule Atadan 1892-1956”* yazmaktadır. (Bkz. Ek-19)

Makbule Hanım'ın cenaze töreni esnasında tabutun Ankara Ulus'taki Eski Adliye Binası önüne getirildiği sırada kortejin arkasında büyük bir sevinç ve alkış sesleri yükselmiştir. Zafer Gazetesine göre İsmet İnönü korteji takip ederken nde protokol ile olmayıp arkada kalmayı istemiştir. Kortej Eski Adliye Binası önüne geldiğinde ise bir grup Halk Partili tezahürat yaparak İsmet İnönü'y alkışlamıştır.³⁶³ Zafer Gazetesi ayrıca cenaze töreni boyunca İsmet Paşa'nın da *“sırıttık tavır”* içerisinde olduğunu ve bu hareketle adeta *“Atatürk'e karşı sırf acizden ve hasetten doğan bir beşeri hıncın en çirkin tezahrlерinden bir yenisini”* daha yaparak intikam almaya

³⁶² **Zafer Gazetesi**, “Makbule Atadan Dn Ebedi İstirahatgahına Tevdi Edildi”, 20 Ocak 1956, s. 1, 5.

³⁶³ A.g.m, s. 1, 5.

çalışılmış olduğunu iddia etmiştir.³⁶⁴ (Bkz. Ek-20) Bu alkış meselesi daha sonra Demokrat Parti Giresun Mebusu Doğan Köymen tarafından 6 Şubat 1956 tarihinde sözlü olarak sorulmuş, ardından Adliye ve Dâhiliye Bakanlarına yazılı olarak iletilmiştir.³⁶⁵ Aynı soru 13 Şubat 1956 tarihinde³⁶⁶ ve 15 Şubat 1956 tarihinde³⁶⁷ Meclis görüşmelerinde gündeme gelmiştir. 16 Nisan 1956 tarihinde Giresun Mebusu Doğan Köymen soru önergesinin geri verilmesini istemiştir.³⁶⁸ 18 Nisan 1956'daki Meclis görüşmelerinde soru önergesi geri çekilmiştir.³⁶⁹ Alkış hadisesine dair soru sorulmuş ancak cevap alınamamıştır.

3.2.14. Makbule Hanım'ın Mirası ve Vasiyeti Meselesi

Makbule Hanım'ın vefatından kısa bir süre sonra amca çocuklarından Necati Erbatur miras konusu hakkında Cumhuriyet gazetesine bir röportaj vermiştir. Necati Erbatur'un anlattıklarına göre Makbule Hanım'ın mal varlığının toplamı 4 milyon lirayı bulmakta imiş. Miras içerisinde Çankaya'da bir Köşk ve 15 dönüm arazi, Kemerburgaz'da bir çiftlik, Hatay Dört Yol'da 100 dönümlük portakal bahçesi, 200-300 bin lira değerinde mücevherat, 80 bin liralık Mercedes marka bir otomobil, Kadıköy'de bir apartman bunların içinde yer almaktaymış. Necati Erbatur, Makbule Hanım ve Atatürk'ün kesin olarak amca çocukları olduklarının bilindiğini, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından basılmış kitapta da isimlerinin yer aldığını söylemiştir. Ayrıca Makbule Hanım'ın 4 kişiyi evlat edindiği haberlerinin olduğunu ancak bunların resmi kayıtlara geçmediğini ve tescil edilmediğini söyleyerek, bugüne kadar da herhangi birisinin Makbule Hanım'ın kanuni mirasçısı olarak ortaya çıkmadığını eklemiştir. Makbule Hanım'ın bir vasiyetname yazdığı söylentilerinin olduğunu ancak böyle bir belge bulunmadığını dile getiren Necati Erbatur, vefatından önce para ve mülkten bahsetmediğini ancak sık olarak kendisinden kalacak olan servetin bütün akrabalarına yeteceğini söylediğini iddia etmiştir. Amca çocukları 3 avukata vekâlet vererek miras meselesini takip etmek istediklerini söylemiştir.³⁷⁰ (Bkz. Ek-21) Abdürrahim Tuncak, Necati Erbatur'un iddia ettiği kadar mal varlıklarının

³⁶⁴ **Zafer Gazetesi**, "Makbule Atadan'ın Cenazesindeki Meş'um Alkış", 21 Ocak 1956, s. 1, 5.

³⁶⁵ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem X, C. X, Birleşim 33, 6 Şubat 1956, s. 69.

³⁶⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem X, C. X, Birleşim 36, 13 Şubat 1956, s. 197.

³⁶⁷ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem X, C. X, Birleşim 37, 15 Şubat 1956, s. 202.

³⁶⁸ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem X, C. X, Birleşim 54, 16 Nisan 1956, s. 97.

³⁶⁹ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem X, C. X, Birleşim 55, 18 Nisan 1956, s. 114.

³⁷⁰ **Cumhuriyet Gazetesi**, "Atatürk'ün Amca Çocukları Makbule Atadan'ın Varisi Oldukları İddiasında", 28 Ocak 1956, s. 1, 5.

olmadığını söylemektedir. Tuncak, Makbule Hanım'ın "bir karış yeri dahi yok" diyerek mirasın çok abartıldığını söylemiştir.³⁷¹

Makbule Hanım, iddia edildiği gibi bu kadar mal varlığına sahip olmuş olsaydı 1947 yılı sonlarında o dönemki kurum ve kuruluşlardan yardım istemezdi. 1948 yılının Şubat ayında vatana hizmet tertibinden maaş bağlanması söz konusu dahi olamazdı. Makbule Hanım, bu mal varlıklarını evli iken bir şekilde elden çıkarmış ve boşandıktan sonra ağabeyinin vasiyetinden kalan 1.000 lira ile geçinmek zorunda kalmıştır. Üstelik kiralık evlerde oturmuş, kira ve otomobil masrafları nedeniyle ile maaşından pek bir şey kalmamıştır. Makbule Hanım, vefatından önce, Abdürrahim Tuncak Bey'e, diğer evlatlıkları Mustafa Demir ve Zeynelabidin Bey'in önünde bir çanta vermiştir. Çantayı Abdürrahim Bey'e emanet ederek, içindekilerin zaten evlatlıklarına ait olduğunu söylemiştir. Makbule Hanım, çantanın içindekileri tek tek evlatlıklarına göstermiştir. Çantada kendisine ait yüzük, küpe, bilezik, Zübeyde Hanım'dan kalma altın saat, inci ve Atatürk'ten kalma kol düğmeleri ve bir miktar da tahvil olduğunu gösterdikten sonra çantayı Abdürrahim Bey kendi evine götürmüştür. Makbule Hanım'ın vefatı sonrası Abdürrahim Bey'in, bir çanta dolusu mücevheri kaçırdığı haberi yayılmış ve bunun üzerine soruşturma açılmıştır. Abdürrahim Bey'e göre bu iddiayı ortaya atanlar, Makbule Hanım'ın dedelerinin ve amcalarının torunları idi. Bu nedenle tek akraba olduklarını iddia ederek Makbule Hanım'ın rahatsızlığı nedeniyle akli dengesi yerinde olamayacağından, evlat edinme kararının geçersiz olduğunu iddia etmişlerdir. Ancak Makbule Hanım, bu işlemler sırasında Haydarpaşa Numune Hastanesi'nden "akli dengesi yerindedir" raporu almıştır. Abdürrahim Bey, Makbule Hanım'ın kendilerine bıraktığı mirasın çok büyük servet olmadığını söylemiştir.³⁷²

Makbule Hanım'ın mirası içerisinde ayrıca bir otomobilde söz konusudur. Bu otomobili Makbule Hanım tüm varislerinin önünde Abdürrahim Tuncak'a vermiştir. Otomobil Atatürk'ün vasiyetinde yer almadığı için uzun bir müddet Makbule Hanım'a verilmemiştir. Makbule Hanım, Şükrü Saraçoğlu'nun Başbakanlığı döneminde başvurmuş ve cevap dahi alamamış, Recep Peker Başbakanlığı döneminde başvurmuş ve otomobil Makbule Hanım'a verilmiştir. Otomobili müzeye vermek isteyen Makbule Hanım çeşitli kurumlara müracaatta bulunmuş ancak cevap

³⁷¹ Kandemir, "Makbule Atadan'ın Mirası Meselesi", s. 18.

³⁷² Kandemir, "Atatürk'ün de Makbule Hanım'ın da Manevi Evladıyım!", s. 25.

alamamıştır. Makbule Hanım otomobili daha sonra satmak istemiş ancak satmamıştır.³⁷³ Bahsi geçen otomobil 1936 yılında İngiltere’den Atatürk için özel olarak getirtilen Cadillac 80 serisi bir araçtır.³⁷⁴ (Bkz. Ek-22) Makbule Hanım ağabeyinden kalmış olan otomobili uzun yıllar kullanmıştır. Haziran 1951’de Hatay Valisi Rebiî Karatekin’in, Cumhurbaşkanı Başyaveri’ne gönderdiği mektupta Makbule Hanım’ın yeğeni olduğu iddiasıyla o sırada yedek subay olarak askerlik görevini yapan Mudanyalı Hüseyin Savaş adlı kişi o sırada Dört Yol’da misafir edilmiş olduğu ve bahsi geçen Cadillac marka otomobilin radyosunu söküp götürürken yakalanmıştır.³⁷⁵ Radyoyu çalan kişi 15 Mayıs 1950’den önce suç işlemiş olduğundan Demokrat Parti’nin çıkardığı af nedeniyle davası düşmüş ve ceza almamıştır.³⁷⁶

Makbule Hanım’ın vefatı sonrası otomobil varisleri arasında tartışmaya neden olduğu iddia edilmiştir. Necati Erbatur otomobilin Mercedes marka olduğunu ve 80.000 lira değerinde olduğunu iddia etmiştir.³⁷⁷ Atatürk’ün otomobilleri arasında Mercedes marka otomobilleri de vardır. Ancak ilk olarak 1924 yılında Ankara’ya getirilmiş, 1926 yılında da başka bir model daha satın alınmıştır. Gazi, daha sonradan alınan bu marka otomobilin çok gürültülü çalışması sebebiyle otomobilden hoşlanmamıştır. Daha sonra ki otomobil alımlarında Mercedes marka yoktur.³⁷⁸ Buradan hareketle Mercedes marka otomobilin çok daha önceden alınmış olduğu, tahmin olunabilir. Bu nedenle bahsi geçen otomobilin çok pahalı olması söz konusu olamaz. Ayrıca Makbule Hanım’a kalmış olan otomobil Cadillac marka olup 1936 yılından itibaren Atatürk’ün makam aracı olarak kullanılmaktadır. 1956 yılında 20 yaşında olduğunu düşünebileceğimiz Cadillac marka otomobilin de çalışma durumu çok iyi değildir. Makbule Hanım’ın bu otomobiline ne olduğuna, Cumhurbaşkanlığı Umumi Kâtibi tarafından Maarif Vekâleti’ne gönderilmiş olan 17 Ocak 1959 tarihli mektuptan anlamak mümkündür. Mektupta diğer varislerin vekili olarak Abdürrahim Tuncak, 8 Ocak 1959 tarihli Cumhurbaşkanına yazdığı mektup ile Cadillac marka 12

³⁷³ **Akın Gazetesi**, “Başımıza Bu Da Mı Gelecekti?”, s. 1, 4.

³⁷⁴ CBA, 01016193-47; 01016193-52.

³⁷⁵ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/4-35, Fihrist No: 2172.

³⁷⁶ **TBMM Tutanak Dergisi**, Dönem IX, C. I, Birleşim 22, 13 Temmuz 1950, s. 627.

³⁷⁷ **Cumhuriyet Gazetesi**, “Atatürk’ün Amca Çocukları Makbule Atadan’ın Varisi Oldukları İddiasında”, s. 1.

³⁷⁸ Erhan Afyoncu, Coşkun Yılmaz, **Cumhuriyet İstanbul’unda Otomobil**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2020, s. 273-279.

silindirli, zırlı otomobilin müzeye verilmesini kabul ettiklerini bildirmektedir.³⁷⁹ (Bkz. Ek-23) İddia edildiği gibi varisler arasında bir tartışma yoktur, iddia'daki tartışmaya konu olanlar Makbule Hanım'ın amca çocuklarıdır. Varisler olarak Makbule Hanım'ın evlatlıkları annelerinin otomobilini müzeye bedelsiz vermek istemişlerdir. Otomobil daha sonra Hatay Dörtöl'daki portakal bahçesinin hangarında bırakılmış ve uzun süre kullanılmamıştır. Abdürrahim Tuncak'ın izin vermesi sonrası tren ile Ankara'ya getirilmiş, ancak Maarif Vekâleti'nce değil, Anıtkabir Müzesi'nce sergilenmek üzere getirilmiştir. Dönemin Anıtkabir Müdürü Şemsettin Kınıkaslan, Abdürrahim Tuncak'a 25 Eylül 1959 tarihinde teşekkür yazısı göndermiştir. Otomobilin muayenesi yapılarak, birçok parçasının eksik olduğu tespit edilmiş ve restore edilmeden öylece Anıtkabir'de sergilenmeye başlanmasına karar verilmiştir.³⁸⁰ Otomobil bugün halen Anıtkabir'de Zafer Kulesi'nde sergilenmektedir.

Makbule Hanım, kendisine ait eşyaları ve birtakım önemli sayılacak tahvilleri kanuni mirasçılara vermiştir. Ayrıca, birçok eşyayı Albay Halil Nuri Yurdakul'a vererek, müze oluşturmalarını ve ağabeyinin anılarını yaşatmasını istemiştir. Makbule Hanım, vefat etmeden önce Abdürrahim Tuncak'a kendisinin ruhu için her yıl mevlit okutmasını ve kurban kesmesini vasiyet etmiştir. Abdürrahim Bey, Makbule Hanım'ın vefatının kırkinci gününde Ankara'da mevlit okuttuğunu söyleyerek, vasiyeti yerine getirmiştir.³⁸¹

³⁷⁹ CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/10-8, Fihrist No: 6598.

³⁸⁰ Ümit Kozan, Tahsin Güner, "Atatürk'ün 80 Yıllık Makam Otomobilleri Bakıma Alınıyor", **Hürriyet Gazetesi**, 16 Haziran 2014, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ataturkun-80-yillik-makam-otomobilleri-bakima-aliniyor-26620525>, Et. 11 Haziran 2022.

³⁸¹ Kandemir, "Atatürk'ün de Makbule Hanım'ın da Manevi Evladıyım!", s. 25.

SONUÇ

Bu çalışmada Cumhuriyet tarihinde önemli bir yere sahip olan Atatürk'ün kız kardeşi Makbule Atadan'ın hayatı ele alınmıştır. Onun, İmparatorluğun son, Cumhuriyet'in ilk yıllarındaki hayatı boyunca edindiği birikim, modernleşme döneminden beri ortaya çıkmaya başlayan ve güçlenen Cumhuriyet Kadını profilini yansıtmaktadır. Mütevazı bir Rumelili aileye mensup olan Makbule Atadan, Selanik'te 1885 yılında doğmuş ve yetim bir çocuk olarak ağabeyi Mustafa Kemal ile birlikte büyümüştür. İmparatorluğun zor günler yaşadığı dönemde Selanik'te çocukluk ve gençlik dönemini geçirmiştir. Mustafa Kemal'in yaşadığı evde yetişmiş olması sayesinde ağabeyinin fikir ve düşüncelerinden etkilenmiştir. Ağabeyi gibi resmi kurumlardan üst düzey eğitimler alamasa da evde almış olduğu özel eğitim ile kendini geliştirmiş ve aydın fikirlere sahip bir kişi olarak yetişmiştir.

Balkan Savaşları sonrasında Yunan işgaline tanık olan ve Selanik'te bir süre daha yaşamaya devam eden Makbule Hanım, Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması ve devletin daha da zora girmesi sonrasında annesi ve üvey kız kardeşi ile İstanbul'a göç etmek istemiştir. Gençlik döneminde özellikle toprak kayıplarının şahidi ve mülteci olarak Selanik'e akın edenlere yardımcı olmaya çalışan birisi olarak Makbule Hanım da İstanbul'a iltica etmek için uzun bir yolculuk yapmıştır. Makbule Hanım ve ailesinin İstanbul'u daha güvenli bir yer gördükleri için gelmiş oldukları aşikârdır. Makbule Hanım, ağabeyinin ülkesini kurtarmak için başlatacağı hareketin en yakın tanıklarından birisi olmuştur. Makbule Hanım ve ailesi, ağabeyinin Anadolu'da başlatmış olduğu bağımsızlık hareketi sonrası İstanbul Hükümeti ve İtilaf devletlerinin baskısından dolayı sıkıntılı günler yaşamıştır. Mustafa Kemal'in Sakarya Savaşı'nda başarılar elde etmesi ve Yunan ordusuna geri adım attırarak "Gazi" unvanını alması Makbule Hanım ve annesini rahatlatmıştır. Bu zafer, Mustafa Kemal Paşa'nın, annesi ve kız kardeşine Ankara'nın yolunu açmıştır. Ankara'da her zaman ağabeyinin yanında durarak ona tören ve seyahatlerde protokolde eşlik etmiş ve bu dönemin en yakın tanıklarından biri olmuştur. Ağabeyi Atatürk'ün Cumhurbaşkanı olması ile Makbule Hanım'ın hayatında da büyük değişiklikler olmuş ve daha farklı bir çevreye dâhil olmaya başlamıştır.

Makbule Hanım, Atatürk sayesinde ülkesinin üst düzey devlet adamları ile yakınlaşmış ve siyasetin dolaylı olarak içerisine girmeye başlamıştır. Cumhuriyet

elitlerinin içerisinde yer alan Makbule Hanım özellikle Atatürk'ün akşam sofralarındaki ilmi sohbetlerde yer almış ve yeri geldiğinde bu sohbetlere dâhil olarak fikirlerini ve düşüncelerini çekinmeden anlatmıştır. Makbule Hanım, Atatürk'ün gölgesinde yetişmiş olması bakımından birtakım fikir ve düşüncelere sahip bir kadın olarak özellikle Cumhuriyet Dönemi ile ön plana çıkmıştır. Kimseden çekinmeden siyasi olarak İsmet Paşa'yı zaman zaman eleştirmiştir. Bu eleştirileri nedeniyle özellikle Atatürk'ün çok partili siyasi yaşam isteğinin ikinci denemesi olan ve 1930 yazında kurulan Serbest Cumhuriyet Fırkası'nın tam kurulma aşamasında ağabeyinin dikkatini çekmiş ve fırkanın kurucularından olmuştur. Böylelikle ilk defa bir kadın doğrudan siyasal faaliyetlerde yer almıştır. Toplantılara ve seçim çalışmalarına müdahil olarak halkın arasına karışmış ve kurucusu olduğu fırka için çalışmalar yapmıştır. Makbule Hanım'ın siyasal olarak faaliyette bulunduğu dönemde henüz Türk kadınına yerel seçimlerde seçme ve aday olma hakkı tanınmıştır. 3 Nisan 1930 tarihinde Belediye Kanunu ile bu hak yerel seçimlerde tanınarak Türk kadınının seçme ve seçilme hakkını elde etmesi yolunda bir basamak çıkılmış ve daha sonra 1934'te tam anlamıyla Türk kadını demokratik haklarına kavuşabilmiştir. Böylesi bir dönem içerisinde Atatürk, Türk kadınının da siyasal faaliyetleri öğrenmesi için kız kardeşini fırkaya dâhil olmaya teşvik ederek bütün kadınların da siyasal faaliyetlerde bulunmalarının önünü açmıştır. Makbule Hanım Türk kadını için bir sembol haline gelmiştir. Onun ardından birçok kadın Serbest Cumhuriyet Fırkası'na dâhil olmaya ve mitinglerde boy göstermeye başlamıştır.

Makbule Hanım, 1934 yılında çıkarılan kılık ve kıyafet kanunun uygulanması açısından da Türk Kadını'na sembol bir isim olmuştur. Atatürk, protokollerde ve halkın arasındayken her daim yanında olan kız kardeşi Makbule Hanım üzerinden bu çağdaş kadın imajını halka yansıtmaya çalışmıştır.

Makbule Hanım, hayatı boyunca bazen o dönemki toplumun ekonomik standardı seviyesinde olsa da ağabeyinin destekleri sayesinde bu standardın oldukça üzerine çıkabilmiştir. Ağabeyinin vefatı sonrasında da belli bir süre bu destek devam etmiş, vasiyetinde ona aylık maaş bağlanmıştır. Daha sonra ekonomik sıkıntılar yaşamaya başlayan Makbule Hanım, devletin himayesini görmüştür. Ağabeyi Mustafa Kemal'in vatana yapmış olduğu hizmetin gölgesinde kalması, hakkında çok fazla eleştiriler yapılmasına neden olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın getirdiği şartlar ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle, ağabeyinin gerekli kurum ve kuruluşlara

devredemediği mal varlıklarını mahkeme yolu ile üzerine alması ve satması yüzünden çok eleştirilmiş ve hakkında çok fazla olumsuz haberler yapılmıştır. Onun hakkındaki eleştiriler özellikle Atatürk karşıtı kesimler tarafından yapılmıştır. Bunlar açıkça Atatürk'e hakaret edemedikleri ve eleştiremedikleri için Makbule Hanım üzerinden bunu gerçekleştirmişler, olumsuz yayınlar yapmışlardır. Atatürkçü kesimden bazı kimseler de ona eleştirilerde bulunmuşlardır. “Atatürkçü” çevre tarafından eleştirilmesinin sebebi olarak, Makbule Hanım'ın 1946 yılından itibaren yardım isteklerine Cumhuriyet Halk Partisi'nin kulak tıkaması ve Demokrat Parti'nin el uzatması gösterilebilir. Demokrat Parti kurucuları Celal Bayar ve Adnan Menderes Atatürk'ün kız kardeşi olması nedeniyle Makbule Hanım'a ayrı bir sempati duymuşlar ve isteklerine olumlu cevapta bulundukları gibi, ileride iktidar olduktan sonraki süreçte birçok törende onu davet ederek ön plana çıkarmaya çalışmışlardır. Böylelikle Atatürk'ün vefatı sonrası unutulmuş veya unutturulan Makbule Hanım, tekrardan hatırlanmış ve değer görmeye başlamıştır.

Makbule Hanım evlat sahibi olamadığı için hayatı boyunca birçok kimsesiz yetime sahip çıkarak onların bakımını bizzat üstlenerek anneciği Zübeyde Hanım'ın izinden gitmiştir. Ayrıca vefatından birkaç yıl öncesinde evlatlıklarını resmi olarak nüfusuna aldırarak bir vefa örneği sergilemiştir. Annesi gibi ayrıca çevresinden yardım isteyen kimseler için kurum ve kuruluşlara gerekli yardımları sağlamak için aracılık yapmıştır. Hayatının son dönemine dair bilgileri daha ziyade Atatürk biyografisi konusunda kendisine gelen gazetecilerle yapılan röportajlar sayesinde edindiğimiz Makbule Atadan, yalnızca onun kız kardeşi olması bakımından değil, yaşamı ve Atatürk Devrimlerinde sembol bir isim olması nedeniyle Cumhuriyet tarihindeki önemini her daim koruyacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

T.C. Cumhurbaşkanlığı Arşivi (CBA)

CBA, 01014889-2.

CBA, 01014889-5; 01014889-6.

CBA, 01014889-7.

CBA, 01014889-86.

CBA, 01014889-90.

CBA, 01014889-91; 01014889-92.

CBA, 01014891-51.

CBA, 01014891-8.

CBA, 01014892-22.

CBA, 01014892-6.

CBA, 01014893-66.

CBA, 01014893-8.

CBA, 01014893-9.

CBA, 01014896-16.

CBA, 01016193-47; 01016193-52.

CBA, 01016477-15.

CBA, 01016522-85; 01016522-86.

CBA, 01019686-208.

CBA, 01019740-56.

CBA, 01020078.

CBA, 01020078; 01020120-28; 01020120; 01020120-10; 01020120-8; 01020120-4; 01020120-3; 01020120-2; 01020120-1; 01020152-1/12; 01020163; 01020163-2/13; 01020155; 01020155-1; 01020172-1; 01020172-10.

CBA, 01020082; 01020082-1; 01020082-2; 01020082-3; 01020082-4; 01020082-5; 01020082-6; 01020082-7.

CBA, 01020120.

CBA, 01020121-38/45.

CBA, 01020146-1/12.

CBA, 01020166.

CBA, 01020173.

CBA, 01020173; 01020173-1.

CBA, 01020179-4.

CBA, 01020184, 01020184-1.
CBA, 01020184-2.
CBA, 01020184-3.
CBA, 01020196.
CBA, 01020212; 01020212-1; 01020212-2.
CBA, 01020214-26; 01020214-27; 01020214-29; 01020214-30.
CBA, 01020214-28.
CBA, 01020214-32; 01020214-52; 01020214-53; 01020214-63; 01020214-64;
01020214-65; 01020214-66.
CBA, 01020214-33; 01020214-34; 01020214-35; 01020214-49.
CBA, 01020214-46; 01020214-47.
CBA, 01020214-51; 01020214-67; 01020214-68.
CBA, 01020214-61; 01020214-62.
CBA, 01020226; 01020226-1/6.
CBA, 01020229-2.
CBA, 01020229-4.
CBA, 01020229-5.
CBA, 01020237-17; 01020237-18; 01020237-19; 01020237-20.
CBA, 01020237-21/31.
CBA, 01020237-34.
CBA, 01020237-36.
CBA, 01020237-38; 01020237-45.
CBA, 01020237-46/63.
CBA, 01020246; 01020246-1.
CBA, 01020248; 01020232; 01020232-1.
CBA, 01020249; 01020249-1/4.
CBA, 01020255.
CBA, 01020257; 01020270; 01020488.
CBA, 01020274.
CBA, 01020280; 01020280-1/6.
CBA, 01020289; 01020289-1/8.
CBA, 01020295.
CBA, 01022039; 01022039-1/2.
CBA, 01022068; 01022068-1/2.
CBA, 01024576-1.

CBA, 01024591-4.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/1-10, Fihrist No:12-4/5.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/1-10, Fihrist No:13-173/174.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35 Fihrist No:2176/ 2176-1.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35, Fihrist No: 2173-2.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/4-35, Fihrist No:2172/2172-1.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/10-8, Fihrist No:6598.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No: 12-3.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:12.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:12-1.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:12-2.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/1-10, Fihrist No:13-176.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/2-30, Fihrist No:936-2/6.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/4-35, Fihrist No: 2170.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/4-35, Fihrist No: 2172.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/4-35, Fihrist No:2171.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/4-35, Fihrist No:2174.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/4-35, Fihrist No:2177.

CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No:3/4-35, Fihrist No:2178.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA)

BCA, Fon Kodu: 30-1-0-0, Kutu No: 87, Dosya No: 549, Sıra No: 11, Sayfa No: 1-17.

BCA, Fon Kodu: 30-11-1-1, Kutu No: 246, Dosya No: 27, Sıra No: 2, Sayfa No: 1-7.

BCA, Fon Kodu: 30-18-1-2, Kutu No: 47, Dosya No: 56, Sıra No: 18, Sayfa No: 1.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 1-136.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 47.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 6.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 4-5.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 2.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 86-87.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 4-5, 7, 17, 19, 21, 24, 26, 28, 30, 33, 36, 38, 40, 42, 45, 50-51, 53, 56, 59, 61, 64-65, 68, 70, 78-79, 82, 84, 127.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 47,74-75-76, 82, 84, 91, 93-94-95, 98-99, 101, 104, 106-107, 111-112-113, 115, 117, 119, 121, 123, 125, 130, 131, 134.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-0, Kutu No:1598, Dosya No:523, Sıra No:3, Sayfa No: 135.

BCA, Fon Kodu: 490-1-0-01, Kutu No: 1598, Dosya No: 523, Sıra No: 3, Sayfa No: 87-88.

BCA, Fon Kodu:30-1-0-0, Kutu No:77, Dosya No:482, Sıra No:13, Sayfa No: 3-4.

BCA, Fon Kodu:30-18-1-2, Kutu No:111, Dosya No:58, Sıra No:12, Sayfa No: 1.

BCA, Fon Kodu:490-1-0-0, Kutu No:1598, Dosya No:523, Sıra No.3, Sayfa No: 86-87-89.

BCA, Fon Kodu:490-1-0-0, Kutu No:1598, Dosya No:523, Sıra No.3, Sayfa No: 127.

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA, ŞD, Dosya No: 327, Gömlek Sıra No: 73, Sayfa Sayısı: 3, Belge Tarihi: 28-08-1311.

Kitaplar

AFYONCU, Erhan, YILMAZ, Coşkun, **Cumhuriyet İstanbul’unda Otomobil**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 2020.

AKAY, Oğuz, **Beni İki Kadın Çok Sevd; Mustafa Kemal’in Yaşamında İz Bırakan İki Kadın**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.

ALTAY, Fahrettin, **1912-1922 10 Yıl Savaş ve Sonrası**, İnsel Yayınları, İstanbul, 1970.

ATADAN, Makbule, **Büyük Kardeşim Atatürk**, Ka Kitap, İstanbul, 2016.

ATAY, Falih Rıfkı, **Atatürk’ün Hatıraları**, Pozitif Yayınları, İstanbul, 2022.

ATAY, Falih Rıfkı, **Çankaya**, Cumhuriyet Yayınları, C. V, İstanbul, 1999.

AYDEMİR, Şevket Süreyya, **Tek Adam, Mustafa Kemal (1881-1919)**, C. I, Remzi Kitabevi, Ankara, 1999.

AYDOĞAN, Karabey, **Uygarlığın Tuğlası Arifiye Köy Enstitüsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2019.

BANOĞLU, Niyazi Ahmet, **Nükte ve Fıkralarla Atatürk**, Garanti Matbaası, C. II, İstanbul, 1967.

BARDAKÇI, Murat, **Atatürk’ün Mutfağı**, Turkuvaz Kitap, İstanbul, 2022.

BARDAKÇI, Murat, **Mustafa Kemal Paşa İle Latife Hanım’ın Boşanmalarının Belgeli Öyküsü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2021.

BAYHAN, Fatih, **Gölgesinde Mustafa Kemal’i Büyüten Kadın; Zübeyde Hanım**, Pegasus Yayınları, İstanbul, 2020.

- BAYHAN, Fatih, ÖKE, Mehmet Sadık, **Teyzem Latife; Atatürk'le Geçen Bir Ömrün Saklı Kalmış Hikâyesi**, Pegasus Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2011.
- BELLİ, Şemsi, **Ağabeyim Mustafa Kemal**, Selis Kitaplar, İstanbul, 2005.
- BORAK, Sadi, **Ata ve İstanbul**, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul, 1983.
- BORAK, Sadi, **Atatürk'ün İstanbul'daki Çalışmaları 1899-16 Mayıs 1919**, Kırmızı Beyaz Yayınları, İstanbul, 2004.
- BORAK, Sadi, **Öyküleriyle Atatürk'ün Özel Mektupları**, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1980.
- BOZOK, Salih, **Yaveri Atatürk'ü Anlatıyor**, Der. Can Dünder, Doğan Kitap, 2. Baskı, İstanbul, 2001.
- CEBESÖY, Ali Fuat, **Sınıf Arkadaşım Atatürk**, C. I, Cumhuriyet Yayınları, İstanbul, 1997.
- ÇALIŞLAR, İpek, **Latife Hanım**, Doğan Kitap, 10. Baskı, İstanbul, 2006.
- ÇALIŞLAR, İpek, **Mustafa Kemal Atatürk; Mücadelesi ve Özel Hayatı**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2018.
- ÇALIŞLAR, İzzettin, İsmet Görgülü, **On Yıllık Savaşın Günlüğü**, Güncel Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- DALOĞLU, Damla Asena, **Hayatım ve Hatıralarımda Atatürk**, Opus Kitap, İstanbul, 2016.
- DELİORMAN, Altan, **Atatürk'ün Hayatındaki Kadınlar**, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 1999.
- DERİN, Haldun, **Çankaya Özel Kalemimi Anımsarken**, Yay. Haz. Cemil Koçak, Doğan Kitap, İstanbul, 2017.
- DİMİTRİADİS, Vasilis, **Bir Evin Hikâyesi; Selanik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün Evi ve Ailesi Hakkında Türkçe ve Yunanca Belgeler**, Çev. Gülsün Aksoy Aivali, TTK Yayınları, Ankara, 2016.
- EGELİ, Münir Hayri, **Atatürk'ten Bilinmeyen Hatıralar**, Güven Basımevi, İstanbul, 1959.
- GÖKÇEN, Sabiha, **Atatürk'le Bir Ömür**, Haz. Oktay Verel, Altın Kitaplar Yayınevi, 4. Baskı, İstanbul, 2007.
- GÜLER, Ali, **Atatürk'ün Saklanan Şeceresi**, Yeditepe Yayınevi, 5. Baskı, İstanbul, 2021.
- GÜLER, Ali, **Benim Ailem; Atatürk'ün Saklanan Ailesi**, Yılmaz Kitabevi, İstanbul, 2015.
- GÜLER, Ali, **Sarı Paşa İnsan Atatürk**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2007.
- GÜNEŞ, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi V. Dönem 1935-1939**, T.B.M.M Vakfı Yayınları, C. II, Ankara, 2001.
- GÜNEŞ, İhsan, **Türk Parlamento Tarihi V. Dönem 1935-1939**, TBMM Vakfı Yayınları, C. I, Ankara, 2001.

GÜRER, Turgut, **Atatürk'ün Yaveri Cevat Abbas Gürer; Cepheden Meclise Büyük Önder ile 24 Yıl**, Türkiye İş Bankası Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2021.

HİMMETOĞLU, Hüsnü Himmetoğlu, **Kurtuluş Savaşında İstanbul ve Yardımları**, Ülkü Matbaası, C. II, İstanbul, 1975.

HRISTODULU, Hristos K., **Mustafa Kemal ve Selanik Yaşamı**, Çev. Burcu Yamansavaşçılar, Telos Yayınları, İstanbul, 2008.

İLBAY, Asaf, **Çocukluk Arkadaşım Atatürk; Mustafa Kemal'le 45 Yıl**, Kaynak Yayınları, 2. Baskı, İstanbul, 2014.

İLMEN, Süreyya, **Zavallı Serbest Fırka**, Muallim Fuad Gücüyener Yayınevi, İstanbul, 1951.

İNAN, Afet, **Atatürk'ten Mektuplar**, TTK Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1989.

KILIÇ, Ali, **Atatürk'ün Sırdaşı; Kılıç Ali'nin Anıları**, Der. Hulusi Turgut, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 24. Baskı, İstanbul, 2021.

KILIÇ, Ali, **Atatürk'ün Son Günleri**, Sel Yayınları, 1955.

KINROSS, Lord, **Atatürk; Bir Milletten Yeniden Doğuşu**, Sander Yayınları, İstanbul, 1973.

KIRPIK, Güray, ÜNAL, Uğur, IŞIK, Hasan, DEMİRTAŞ, Bahattin, TOKDEMİR, Muhammet Ahmet, AKYOL, Hasan, BİRBUDAK, Togay Seçkin, **Türk Eğitim Tarihi**, Otorite Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2014.

KOCATÜRK, Utkan, **Atatürk Çizgisinde Geçmişten Geleceğe; Atatürk ve Yakın Tarihimize İlişkin Görüşmeler, Araştırmalar, Belgeler**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2005.

KOCATÜRK, Utkan, **Doğumundan Ölümüne Kadar Kaynakçalı Atatürk Günlüğü**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 1988.

KREISER, Klaus, **Atatürk**, Çev. Dilek Zaptçioğlu, İletişim Yayınları, İstanbul, 2010.

KUTAY, Cemal, **Atatürk Olmasaydı?**, Kazancı Kitap, İstanbul, 1994.

KUTAY, Cemal, **Atatürk'ün Son Günleri**, İklim Yayıncılık, 4. Baskı, İstanbul, 2006.

LEVENTOĞLU, Mazhar, **Son Yıllarında Atatürk Yürür Dururken**, Ajanstürk Tarih Yayınları, Ankara, 1971.

LEVENTOĞLU, Mazhar, ÜSTÜN, Samim, **1938'den 2011'e Atatürk'ün Vasiyeti**, Köprü Yayınları, İstanbul, 2011.

MANGO, Andrew, **Atatürk; Modern Türkiye'nin Kurucusu**, Remzi Kitabevi, 17. Baskı, İstanbul, 2019.

MECHIN, Jacques Benoit, **Mustafa Kemal: Bir İmparatorluğun Ölümü**, Bilgi Yayınevi, 3. Baskı, Ankara, 1999.

MIKUSCH, Dagobert Von, **Avrupa ile Asya Arasındaki Adam; Gazi Mustafa Kemal**, Cumhuriyet Yayınları, C. II, İstanbul, 2000.

MÜTERCİMLER, Erol, **Fikrimizin Rehberi Gazi Mustafa Kemal**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.

OKYAR, Ali Fethi, **Serbest Cumhuriyet Fırkası Nasıl Doğdu, Nasıl Feshedildi?**, Ketebe Yayınları, İstanbul, 2019.

ÖKTE, Ertuğrul Zekai, **Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Yurtiçi Gezileri 1922-1938**, Tarihi Araştırmalar Vakfı Yayınları, C. I, İstanbul, 2000.

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk Evleri ve Atatürk Müzeleri**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1988.

ÖNDER, Mehmet, **Atatürk'ün Yurt Gezileri**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1975.

ÖZ, Mehmet Ali, **Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün Soy Kütüğü**, Dilek Ofset Yayınları, İstanbul, 2014.

ÖZAKMAN, Turgut, **1881-1938 Atatürk, Kurtuluş Savaşı ve Cumhuriyet Kronolojisi**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1999.

ÖZALP, Kazım, ÖZALP, Teoman, **Atatürk'ten Anılar**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1994.

PULUR, Hasan, **Muhafızı Atatürk'ü Anlatıyor: Emekli General İsmail Hakkı Tekçe'nin Anıları**, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2000.

REEL, Ahmet Hidayet, **Atatürk'e Ait Hatıralar**, Cumhuriyet Matbaası, İstanbul, 1949.

SOYAK, Hasan Rıza, **Atatürk'ten Anılar**, Y.K.Y, 11. Baskı, İstanbul, 2022.

SÖNMEZ, Cemil, **Atatürk'ün Annesi Zübeyde Hanım**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 1998.

SPERCO, Willy, **Mustafa Kemal Atatürk 1881-1938**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2001.

ŞAHİNGİRAY, Özel, **Atatürk'ün Nöbet Defteri 1931-1938**, TTK Yayınları, Ankara, 1955, ss. 438, 478, 484, 485, 486, 487, 489, 490, 492, 510, 549, 561, 594, 605, 672.

ŞAHİNGİRAY, Özel, **Atatürk'ün Son Nöbet Defteri**, Alaca Yayınları, İstanbul, 2018, ss. 20, 22, 26, 28, 30, 32, 42, 70, 92,

ŞAPOLYO, Enver Behnan, **Mustafa Kemal Atatürk**, Düz. Yunus Emre Kaleli, Kopernik Yayınları, İstanbul, 2018.

ŞEHSUVAROĞLU, Bedi, **Atatürk'ün Sağlık Hayatı**, Hürriyet Yayınları, İstanbul, 1981.

ŞEHSUVAROĞLU, Haluk Y., **Tarihi Odalar**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1954.

TESAL, Reşad D., **Selanik'ten İstanbul'a Bir Ömrün Hikâyesi**, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.

TOPUZ, Hıfzı, **Gazi ve Fikriye**, Remzi Kitabevi, 5. Baskı, İstanbul, 2001.

TOPUZLU, Cemil, **İstibdat-Meşrutiyet-Cumhuriyet Devirlerinde 80 Yıllık Hatıralarım**, İ.Ü.C.T.F Yayınları, İstanbul, 1982.

TURAN, Şerafettin, **Mustafa Kemal Atatürk; Kendine Özgü Bir Yaşam ve Kişilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2017.

ULUSU, Mustafa Kemal, **Atatürk'ün Yanı Başında; Çankaya Köşkü Kütüphanecisi Nuri Ulusu'nun Hatıraları**, Doğan Kitap, İstanbul, 2008.

URAN, Hilmi, **Hatıralarım**, Ayyıldız Matbaası, Ankara, 1959.

ÜLMAN, Haluk, **Birinci Dünya Savaşı'na Giden Yol ve Savaş**, AÜSBFY, Ankara, 1973.

ÜNAL, Uğur, **II. Meşrutiyet Öncesi Osmanlı Rüşdiyeleri (1897-1907)**, TTK Yayınları, Ankara, 2015.

VOLKAN, Vamık D., ITZKOWITZ, Norman, **Ölümsüz Atatürk**, Bağlam Yayınları, 5. Baskı, İstanbul, 2008.

YETKİN, Çetin, **Atatürk'ün “Vatana İhanet”le Suçlandığı S.C.F Olayı**, Otopsi Yayınları, İstanbul, 2004.

YİĞİT, Nuyan, **Atatürk'le 30 Yıl; İbrahim Süreyya Yiğit'in Öyküsü**, Remzi Kitabevi, 3. Baskı, İstanbul, 2006.

YURDAKUL, Yurdakul, **Atatürk'ten Hiç Yayınlanmamış Anılar**, Truva Yayınları, 4. Baskı, İstanbul, 2006.

Makaleler

ACAR, Derya Genç, “*Makbule Atadan'ın Atatürk'e İlişkin Anlattıkları Üzerine Bir Basın Taraması*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XXI, S. 63, Ankara, Kasım 2005, ss. 1091-1111.

AKIN, Veysi, “*Selanik Atatürk Evi ve Müze Haline Getirilmesi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XVI, S. 48, Ankara, Kasım 2000, ss. 711-752.

AKYOL, Mete, “*Abdürrahim Tuncak Anlatıyor-1*”, **Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, 1 Ocak 2007, ss. 59-64.

AKYOL, Mete, “*Abdürrahim Tuncak Anlatıyor-2*”, **Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, 1 Şubat 2007, ss. 31-34.

AKYOL, Mete, “*Abdürrahim Tuncak Anlatıyor-6*”, **Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, 1 Haziran 2007, ss. 27-32.

AKYOL, Mete, “*Abdürrahim Tuncak Anlatıyor-7*”, **Başkent Üniversitesi Kültür Yayını Bütün Dünya Dergisi**, Ankara, 1 Temmuz 2007, ss. 37-42.

BAKIRCI, Fahir, “*Meclis Üyelerinin Aylık ve Diğer Ödenekleri*”, **Yasama Dergisi**, C. I, S. 3, Ankara, 1 Aralık 2006, ss. 27-70.

BALKAYA, İhsan Sabri, “*Atatürk'ün Eşi Latife Hanım'dan Ali Fethi Okyar'ın Eşi Galibe Hanım'a Mektuplar*”, **A.Ü.T.İ.T.E Atatürk Yolu Dergisi**, C. XIV, S. 55, Ankara, 2014, ss. 1-22.

BİRLİK, Gültekin Kamil, “*Atatürk'ün Erzurum'daki Evi*”, **Atatürk Araştırma Merkezi**, C. XXIX, S. 86, Ankara, 1 Temmuz 2013, ss. 27-52.

BİRLİK, Gültekin Kamil, “*Trabzon'daki Atatürk Köşkü*”, **Atatürk Yolu Dergisi**, C. XV, S. 59, Ankara, 28 Mart 2016, ss. 51-71.

BORAK, Sadi, “*Atatürk Biyografisinde Yapılan Yanlışlıklar*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. I, S. 1, Ankara, 1984, s. 277-285.

ERYILMAZ, Tuğçe, “*Türkiye’de Modern İç Mekânın İçselleştirilmesi: Seyfi Arkan’ın Makbule Atadan Evi Örneği*”, **Yüksek Lisans Tezi**, Başkent Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2018, s. 60.

GENÇOSMAN, Kemal Zeki, “*Serbest Cumhuriyet Partisi Nasıl Kuruldu?*”, **Atatürk Ansiklopedisi**, May Yayınları, C. X, İstanbul, 1981, s. 122.

GÜLER, Ali, “*Mustafa Kemal Atatürk’ün Soyuy*”, **Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi**, C. XV, S. 45, Ankara, 1 Kasım 1999, ss. 969-1009.

KANDEMİR, Feridun, “*Ağabeyim Mustafa Kemal*”, **Resimli 20. Asır Mecmuası**, C. I, S. 15, İstanbul, 22 Kasım 1952, ss. 12, 31.

KANDEMİR, Feridun, “*Ağabeyim Mustafa Kemal*”, **Resimli 20. Asır Mecmuası**, C. I, S. 13, İstanbul, 8 Kasım 1952, ss. 18-19, 31.

KANDEMİR, Feridun, “*Atatürk’ü Son Derece Müteessir Eden Hadise; Fikriye Hanım’ın İntiharı*”, Edit. Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte ve Fıkralarla Atatürk**, C. III, Garanti Matbaası, İstanbul, 1967, ss. 13-18.

KANDEMİR, Feridun, “*Atatürk’ün Ana Sevgisi*”, Ed. Niyazi Ahmet Banoğlu, **Nükte ve Fıkralarla Atatürk**, C. II, Garanti Matbaası, İstanbul, 1967, ss. 235-242.

KANDEMİR, Feridun, “*Atatürk’ün de Makbule Hanım’ın da Manevi Evladım!*”, **Dün ve Bugün Dergisi**, S. 18, İstanbul, 2 Mart 1956, ss. 23-25.

KANDEMİR, Feridun, “*Hemşiresi Makbule Atadan Atatürk’ü Anlatıyor*”, **Tarih Dünyası Dergisi**, C. III, S. 28/29, İstanbul, 31 Ocak 1952, ss. 1188-1189.

KANDEMİR, Feridun, “*Makbule Atadan’ın Mirası Meselesi*”, **Dün ve Bugün Dergisi**, S. 13, İstanbul, 27 Ocak 1956, s. 18.

MUTLU, Kamile Şevki, “*Atatürk’ün Anıtkabire Naklinden Bir Hatıra*”, **Bilim ve Teknik Dergisi**, S. 329, Ankara, Nisan 1995, s. 65. (14 Mart 1964 Tıp Dergisi Tıpkı Basım)

ÖZDEN, Yekta Güngör, “*Atatürk Gerçeğine Küçük Bir Katkı*”, **Anıtkabir Dergisi**, S. 2, Ankara, Nisan 2000, ss. 21-23.

PERİNÇEK, Şule, ÖĞÜTÜCÜ, İsmet, **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, C. I, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2003, s. 219.

PERİNÇEK, Şule, ÖĞÜTÜCÜ, İsmet, **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. XI, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 429.

PERİNÇEK, Şule, ÖĞÜTÜCÜ, İsmet, **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. XII, 2. Baskı, İstanbul, 2005, s. 306.

PERİNÇEK, Şule, ÖĞÜTÜCÜ, İsmet, **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. XIII, 1. Baskı, İstanbul, 2004, s. 105.

PERİNÇEK, Şule, ÖĞÜTÜCÜ, İsmet, **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. XXVII, İstanbul, 2010, s. 134.

PERİNÇEK, Şule, ÖĞÜTÜCÜ, İsmet, **Atatürk’ün Bütün Eserleri**, Kaynak Yayınları, C. XXX, İstanbul, 2011, s. 269.

SELEN, Hamid Sadi, “*Atatürk’ten Anılar*”, **TTK Belleten Dergisi**, C. XXXIII, S. 129, Ankara, Ocak 1969, ss. 91-95.

TURAN, Şerafettin, “*Mustafa Kemal Atatürk*”, **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, C. XXXI, Ankara, 2020, ss. 310-331.

UNAT, Faik Reşit, “*Atatürk’ün Öğrenim Hayatı ve Yetiştği Devrin Milli Eğitim Sistemi*”, **Atatürk Konferansları**, TTK Yayınları, Ankara, 1963, ss. 71-89.

VAKKASOĞLU, Vehbi, “*Cemal Öğüt (1887-1966)*”, C. XXXIV, TDVİA, İstanbul, 2007, s. 23.

Resmi Yayınlar

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C. I, Birleşim 22, 13 Temmuz 1950, s. 627.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem IX, C. III, Birleşim 19, 15 Aralık 1950, s. 241-242.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem V, C. I, Birleşim 2, 7 Mart 1935, s. 25.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem V, C. VI, Birleşim 2, 6 Kasım 1935, s. 9.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem V, C. XIII, Birleşim 2, 9 Kasım 1936, s. 12.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem V, C. XX, Birleşim 2, 5 Kasım 1937, s. 15.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem V, C. XXVII, Birleşim 2, 7 Kasım 1938, s. 13.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. X, Birleşim 43, 16 Şubat 1948, s. 156-159, 218.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem VIII, C. X, Birleşim 44, 18 Şubat 1948, s. 224-225, 239.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C. X, Birleşim 33, 6 Şubat 1956, s. 69.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C. X, Birleşim 36, 13 Şubat 1956, s. 197.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C. X, Birleşim 37, 15 Şubat 1956, s. 202.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C. X, Birleşim 54, 16 Nisan 1956, s. 97.

TBMM Tutanak Dergisi, Dönem X, C. X, Birleşim 55, 18 Nisan 1956, s. 114.

Sürelî Yayınlar

Akın Gazetesi, “*Başımıza Bu Da Mı Gelecekti?*”, 4 Aralık 1947, s. 1, 4.

BARDAKÇI, Murat, “*Mustafa Kemal’in Mektuplarda Sözüünü Ettiği Meçhul Akrabalar*”, **Hürriyet Gazetesi**, 7 Ağustos 2005, s. 28.

Cumhuriyet Gazetesi, “*Anıtkabir İnşaatına Dün Törenle Başlandı*”, 10 Ekim 1944, s. 1, 3.

Cumhuriyet Gazetesi, “*Atatürk Dün İstanbul’u Şereflendirdi*”, 4 Ağustos 1936, s. 1, 3.

Cumhuriyet Gazetesi, “*Atatürk Dün Saat 16 da Şehrimizi Teşrif Etiler*”, 11 Ocak 1937, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “*Atatürk’e Tekrar Kavuştuk*”, 20 Eylül 1937, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “*Atatürk’ü Dün Ebedi İstirahatgahına Bıraktık*”, 10 Kasım 1953, s. 1, 10.

Cumhuriyet Gazetesi, “*Atatürk’ün Amca Çocukları Makbule Atadan’ın Varisi Oldukları İddiasında*”, 28 Ocak 1956, s. 1, 5.

Cumhuriyet Gazetesi, “Atatürk’ün Ankara’ya Gelişinin Yıl Dönümü”, 28 Aralık 1955, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Atatürk’ün Kabri Dün Sabah Açıldı”, 5 Kasım 1953, s. 1, 6.

Cumhuriyet Gazetesi, “Atatürk’ün Tenezzühleri”, 7 Mayıs 1938, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Büyük Şef Filoların Uçuşunu Tetkik Etti”, 1 Mayıs 1937, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Büyük Şefin Teşrifleri”, 5 Şubat 1938, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Eskişehir’deki Merasim”, 31 Ağustos 1937, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Gazi Hazretleri Dün Öğleden Sonra Elhamra Sinemasını Teşrif Ederek Muhtelif Filimler Temaşa Etiler”, 4 Aralık 1930, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Günün Resimleri”, 26 Ekim 1953, s. 6.

Cumhuriyet Gazetesi, “İş Bankası’nın 12. Yılı”, 26 Mart 1936, s. 10.

Cumhuriyet Gazetesi, “Makbule Atadan’ın Mirası”, 29 Ocak 1956, s. 1, 7.

Cumhuriyet Gazetesi, “Makbule Atadan’ın Sıhhi Durumu Ciddileşti”, 2 Ocak 1956, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Makbule Hanımefendi, S. Fırkada İlk Kadın Azanın Beyanatı”, 24 Ağustos 1930, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Millet Çiftliğindeki Köşkün Nakli”, 12 Ağustos 1930, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “S. Fırkadan Haber”, 28 Ağustos 1930, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Tarih Sergisi De Açıldı”, 21 Eylül 1937, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Yeni Fırka Şehir Meclisi İntihabatına İştirak Edecek”, 19 Ağustos 1930, s. 1.

Cumhuriyet Gazetesi, “Yeni Fırkanın Kadın Azası”, 13 Ağustos 1930, s. 4.

DÜLGER, Bahadır, “Atatürk’ün Hemşiresi Makbule Atadan Anlatıyor; İki Ayrılış ve İki Zafer”, **Tasvir Gazetesi**, 10 Kasım 1947, s. 5.

DÜLGER, Dülger, “Bayan Makbule Atatürk’ün Hayatını Anlatıyor”, **Vakit-Yeni Gazete**, İstanbul, 10 Kasım 1947, s. 2.

Gazi Mustafa Kemal, “Gazi Hazretlerinin Cevabı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 12 Ağustos 1930, s. 1.

Milliyet Gazetesi “Atatürk’ün Aziz Naaşı Dün Muhteşem Bir Törenle Toprağa Tevdi Edildi” 11 Kasım 1953, s. 1, 7.

NADİ, Yunus, “Fethi Bey Sefaretten İstifa Ederek Programını Hazırlamağa Başladı”, **Cumhuriyet Gazetesi**, 10 Ağustos 1930, s. 6.

SEDEN, Selime, “Atatürk’ten Hatıralar”, **Akın Gazetesi**, 13 Kasım 1947, s. 4.

SEDEN, Selime, “Atatürk’ün Mevlûdu”, **Akın Gazetesi**, 13 Kasım 1947, S. 3.

SEDEN, Selime, “Bayan Makbule’nin Büyük Adam İçin Anlattıkları”, **Akın Gazetesi**, İstanbul, 25 Aralık 1947, s. 2.

Ulus Gazetesi, “Atatürk Vatan Topraklarında” 11 Kasım 1953, s. 1.

Ulus Gazetesi, “Atatürk’ün Heykeli Dün Törenle Açıldı”, 20 Mayıs 1951, s. 1.

YALMAN, Ahmet, “*Büyük Millet Meclisi Reisi Müşir Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Tarihçe-i Hayatı*”, **Vakit Gazetesi**, İstanbul, 10 Ocak 1922, s. 1.

YANIK, Figen, “*Anneannem Atatürk’ün Üvey Kardeşi*”, **Sabah Gazetesi Aktüel Pazar Eki**, 17 Ekim 2004, s. 18.

YULA, Yaşar, “*Kardeş Gözü İle En Büyük Türk Atatürk*”, **Zafer Gazetesi**, 10 Kasım 1950, s. 6.

Zafer Gazetesi, “*Atatürk Vatan Toprağında*”, 11 Kasım 1953, s. 1, 7.

Zafer Gazetesi, “*Atatürk’ün Hemşiresi Makbule Atadan’ı Dün Kaybettik*”, 19 Ocak 1956, s. 1.

Zafer Gazetesi, “*Makbule Atadan Dün Ebedi İstirahatgahına Tevdi Edildi*”, 20 Ocak 1956, s. 1, 5.

Zafer Gazetesi, “*Makbule Atadan’ın Cenazesindeki Meş’um Alkış*”, 21 Ocak 1956, s. 1, 5.

Zafer Gazetesi, “*Makbule Atadan’ın Sıhhi Durumuna Dair Uydurulan Haberler*”, 4 Ocak 1956, 1, 5.

İnternet Kaynakları

KOZAN, Ümit, GÜNER, Tahsin, “*Atatürk’ün 80 Yıllık Makam Otomobilleri Bakıma Alınıyor*”, **Hürriyet Gazetesi**, 16 Haziran 2014, (Et. 11 Haziran 2022).

<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/ataturkun-80-yillik-makam-otomobilleri-bakima-aliniyor-26620525>.

KUCUR, Şamil, Atatürk Annemin Böreğine Bayılırdı, **Yenişafak Gazetesi**, 28 Şubat 2004, (Et. 5 Haziran 2022).

<https://www.yenisafak.com/gundem/ataturk-annemin-boregine-bayilirdi-2679831>.

SAPMAZ, Halit, “*Atatürk’ün Manevi Kızı 25 Yıl Dört Yol’da Yaşamış...*”, **İskenderun.org Haber Sitesi**, 30 Kasım 2017, (Et. 5 Haziran 2022).

<https://www.iskenderun.org/haber-ataturk-un-manevi-kizi-25-yil-dortyol-da-yasamis-35956.html>.

EKLER

Ek-1 Makbule Hanım’a Mübadele Sebebiyle Atatürk ve Ailesi Adına Verilmiş Olan Yalı

Ek-2 Makbule Hanım Üyesi Olduğu Serbest Fırka Hakkında 24 Ağustos 1930 Tarihli Cumhuriyet Gazetesine Vermiş Olduğu Demeç

Makbule Hf.
S.Fırkada ilk kadın
azanın beyanatı

Makbule Hf.

Yeni fırka azasından Gazi Hz. nin hemşirleri Makbule Hanıme - fendi, dün kendileriyle görüşen gazetecilere demişlerdir ki:

«—Yüksek maksatlarla ve millete, memlekete büyük hizmetler emelleriyle S. C. Fırkası teşekkül etti. Bu fırkanın milletin, memleketin bütün ihtiyaçlarını düşüneceği ve refaha ulaştıracacağı kanaatle ve Ali Fethi Beyefendiye olan büyük itimadın dolayısıyla intisap ettim. İki fırka yekdiğerinin düşmanı değil, kardeşidir. Birbirlerinin hatalarını görürler ve tashih ederlerse hedefe daha çabuk vasıl oluruz. Bugün kadınlık erkeklik mes'elesi yoktur, vatan mes'elesi vardır. Bugün için bu kadar kâfidir.»

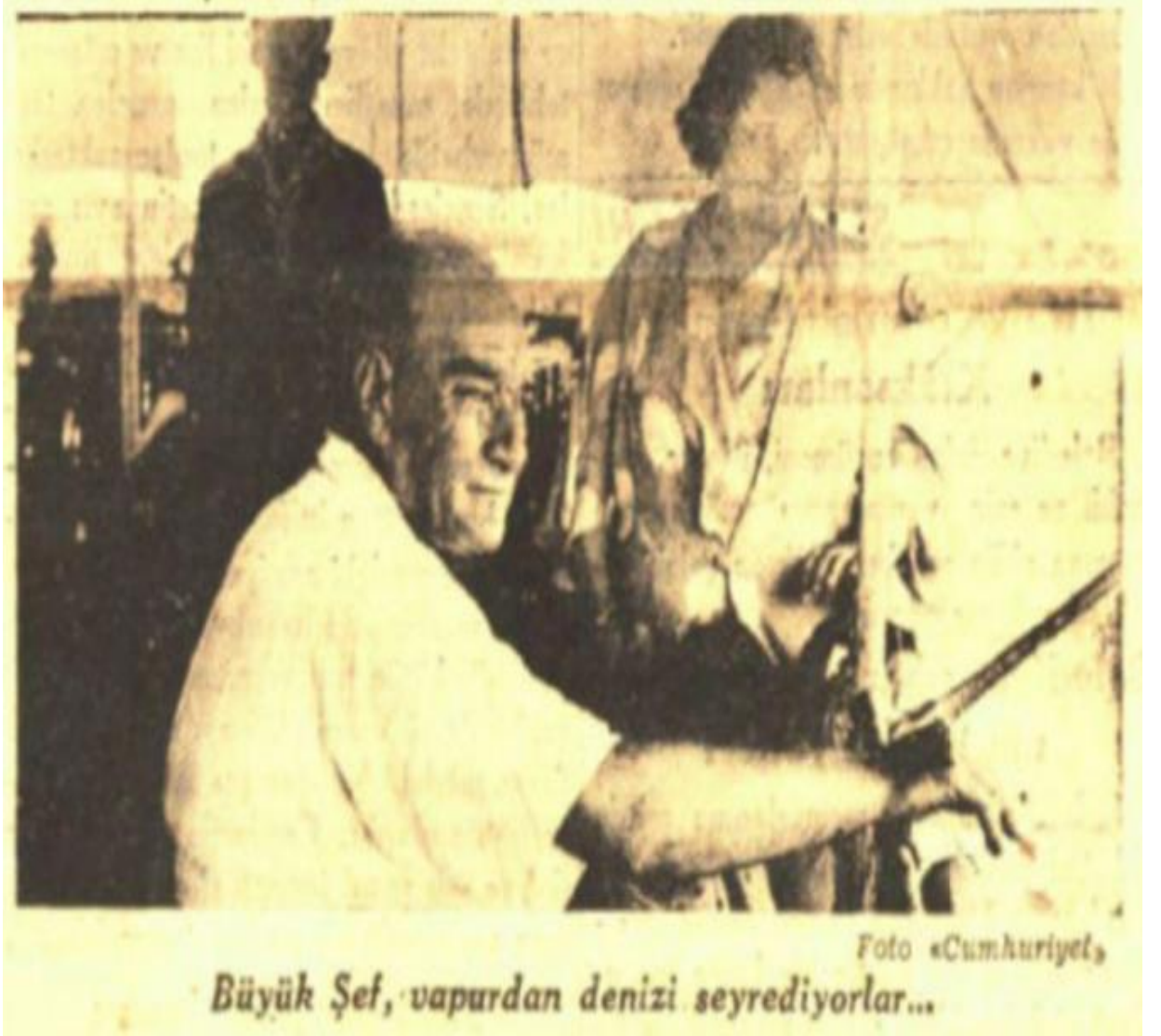
Ek-3 Yalova'daki Atatürk Köşkü'nün Taşınması İşlemini Gazi ve Makbule Hanım İzlerken, Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ağustos 1930

**Ek-4 Elhamra Sineması'nda Atatürk ve Makbule Hanım, Cumhuriyet Gazetesi,
4 Aralık 1930**

Ek-5 Atatürk ve Makbule Hanım Boğaz Turunda, Cumhuriyet Gazetesi, 4 Ağustos 1936

Ek-6 1 Mayıs 1937 Tarihinde Atatürk ve Makbule Hanım Yeni Alınmış Uçak Filosu İçin Düzenlenen Törende

Ek-7 18 Eylül 1937 Tarihinde Atatürk ve Makbule Hanım Trenle Haydarpaşa Garı'na Gelmişler Oradan Dolmabahçe Sarayı'na Geçmişlerdir. Aynı Gün Dolmabahçe'de Açılmış Olan Resim ve Heykel Sergisi'ni de Gezmişlerdir. Cumhuriyet Gazetesi, 19 Eylül 1937

Ek-8 6 Mayıs 1938 Atatürk'ün Çankaya'da Makbule Hanım, Afet İnan ve Küçük Ülkü ile Bir Gezintiye Çıkması

Ek-9 Camlı Küçük

Ek-10 Selime Seden'in Makbule Hanım ile Röportajı, Akın Gazetesi, 13 Kasım 1947

(Baştarafı 1 incede)

Sert ve kesik bir sesle :
— Hayır dedi. Buradan
tegyiniz kâfidir.

Atatürk o gidişinde çok
halsiz ve yorgun görünüyordu.
Kendisinde boynundaki
eşarpı düzelterek kadar dahi
bir kuvvet görmemiş olmalı
ki, iki elini yanlarına salıv-
rerek bu işi yapmamı ben-
den istemişti. Onu hiç bu
kadar halsiz ve yorgun gör-
memiştim. Anlaşıyordu ki,
daha aylarca evvel öldürücü
hastalık tesirlerini gösterme-
ğe başlamıştı.

İki gün sonra Atatürk
beni Ankara'ya çağırttı. Köş-
ke gittiğim vakit kendisini
uzun bir sezlongda oturur
bir vaziyette buldum. Ba-
na :

— Gördün mü kardeşim
doktorlar bana günde beş
turlü tatlı yediriyorlar dedi.

— Afiyet olsun diye ce-
vap verdim.

El altından bir havadis
almışım. Atanın ayaklarına

ve kendisine bunu anlatmış-
lar. O da :

Bir kere Hemşireye sorun
onun reyini alın ve işinize
öyle başlayın diye emretmiş.
Atatürkün bu arzusu bana
ihtikar ettirilmedi. Her za-
man aramızda bir mani olan
Hasan Rıza bey bu defa da
Atatürk ile alakadar olmaktan
beni alıkoymuyordu. Bunu hiç
unutamıyorum.

Atatürkün yanına bir çok
doktorların ve operatörlerin
girdiğini bana sofracı Mozaf-
fer söyledi. Köşak yanına
gittim. Beni yolda Kılıç Ali
önledi. Doktor Neşet Ömer
su alındığından haberdar ol-
mamaklığımı hayretle karşı-
ladı ve Atatürkün vermiş
olduğu emri bana tekrar et-
ti. Hayretler içinde kaldım.
Atatürkün yanına girdim.
Doktorlar orada ancak 4-5
dakika durmama müsaade
ediyorlardı. Atatürk rahattı,
neşeliydi, bundan istifade
ederek kendisine şu suali
sordum :

10/11/1950

Kardeş gözü ile En Büyük Türk

ATATÜRK!

Anlatan : Bn. Makbule Nakleden : Yaşar Yula

Büyük Ata'mın çocukluğuna ve gençliğine ait hatıralar:
Sayın hemşireleri Bn. Makbule, anlatmaya başlıyor:
-Ağabeyimin çocukluğu o kadar sakin bir şekilde geçmedi. Annem, oğluna olan büyük sevgisini, biziyle gıpta ettirecek bir şekilde belli ederdi.
Atatürk, ders ve mütelâ ile o kadar kafasını yormazdı. Daima bizlerden ayrı bir odada oturur ve kimse onun odasına giremezdi. Kitaplarına ve siyasi kâğıtlarına çok ehemmiyet verirdi.
11 yaşında iken bir gün yemek esnasında, sanki cemiyet içinde mevcut olan o zamanki hâris üznif farkına işaret eder gibi, bir mahalle çöçüsünü ele aldı.
Bu çöçü, niçin yaşıyor? diye bir sual sordu. Aramızda olan kısa bir sükût anından sonra, bu sualin cevabını yine kendi verdi:
Hayatımı devam ettirmek için...
Daima yalnız olarak bulundugu odasına, kendisini görmek ve konuşmak için gittiğim zamanlar, ayağa kalkar ve beni kargırlıyarak köşeye oturturdu. Okuduklarına ve gördüklerine dair uzun tafsilât vermezdi. Bazen menâkıb bir sükût tercih ettiğini görürdüm. Bazanda, gel kardeşim sana tarih okuyayım, der ve heyecanlı bir sesle devam ederdi. O anlar, dikkat içinde kendisini dinlediğimden, bugün o kadar iyi hatırlıyorum ki, Atatürk, padişahların evlat öldürmelerine kızar ve bahsedilirken diğerlerini hiddette tutmasından açıkça belli ederdi. Bu mevzu aitt olan fikrimi bana sorduğu zaman:
-Ağabey dedim, insanlar, kendi milletlerinden olanlarla evlenmeli, yoksa böyle olur. Buna karşı cevabı da, onun bir sükût olmuştu.
Atatürk'de, hepimizden fazla anımsını sevdi. Anımsını karşı toprağa verdikten sonra, bir gece Atatürk, rüyasında onu görmüş ve derhal benim yanına gelecekti. Kardeşim, ne olur, biraz konuş, sen söyledik anımsını görüyormuşum gibi oluyorum - demesi, kendisinin ne kadar hassas ve ne kadar aile sevgisine düşkün olduğunu biziyle açıkça ispat etmişti.
Atatürk'ün sevdiği şarkı Atatürk'ün hayatında en çok sevdiği şarkı. (Anım) beyin uğrak faslından ve curnuna usulünden şu şarkısıdır:
-Çana rakibi handan edersin, Ben bi nevayî giryan edersin. Bigânenle ünsiyet etme, Bana cihan zindan edersin...
Emin olan, bu şarkıda ben her şeyimi, hatıralarımı, ve bir kelimeli ile, kardeşimi bulurum. Unutulur mu bu? Ne güzel, ne unutulmaz günlerdi onlar. Şimdi, tatlı ve unutulmaz artık mümkün olmayan birer hayal, ebedî bir hatıra oldular...
★
Büyük Ata'mın hayatına ve hassasiyetine ait fıkralar:
Şu anda sayın Makbule Hanım önce, bir ifade edelim ki, bazı dostça düşüncülerin söyledikleri gibi, Atatürk, asla bir diktatör değildi.
- Sen Türk milletine her şeyi yaptırabilirsin? - Her şeyi yaptırabilirim, yalnız bir şartla; sevecek, sevişecek...
Zekâ oyunu yapan dost Amerikalı bayan yazar, sorusuna aldığı bu çok mânâlı cevapla, tevecchüt ve göğhelele karışık olan görüşlerini halletmiş; büyük Türkün bir diktatör olmadığını kayıtsız ve şartsız kabul etmiştir...
Şu küçük fıkra, (bir ferdi (Sonu 6 ncı sayfada)

Celâl Bayar'ın yaşları

Gözlerinin içi yaşla dolmuştu. Vücudu hafifçe öne eğilmiş, çehresi yorgun yavaştan yavaş yavaş ağırlaşarak yürüyordu. Bu Celâl Bayar'dı...
Yazan : Reşat Nuri Güntekin

Alay, Fındıklı taraflarında bir sokak ağsında, kucaklarına çocuklarını yüklemiş, fakir kıyafetli bir hay kadını ve etrafı, konuşmalarından onun eski aile ortadağları olduğunu anladığını iki yaşlı müteakip ve teviz ehlileri olmağı için mek tepelerinin taburuna girmemiş, dört loş çocukla beraber seyretiliyordum. Top arabasını takip eden kesif gruplar arasında ki yediler sekizler müteakip müteakip boşluktan birinin ortasında bir aralık tek bir insan görüldü. Üzerinde her halde resmi kıyafet, frak ve silindri bulunan, si lacımdı. Fakat nedense bu farkedilmiyordu. O Cihangir ve Fındıklı tepelerinden inen dış sokakları doldurmuş kalabalıkların içinden dalgınlıkla bu boşluğa yürüyüvermiş, rastgele bir insana benzeyordu.

son olan yaşlarıyla ağıyor. İçindeki acının, hayatta bir daha erişilemeyecek olan son güler net noktasına vardığını duyduğum an onun sokak ortasında bir halk adamı sadeliği ile ağırlaşarak yürüdüğünü gördüğüm an olmuştu.
Hükümet basit halk gözünde bir tüküm, hayat ve cümle hâkim manevra kuvvetlerinin tecessüm etmiş bir parçasıdır. O her zaman masvi ve muhtesem görünümlüye alışmıştı. Daima korkular, bazan takdir edilir, fakat hiç bir zaman yanına yaklaşılmasa bir kuvvet... Bir hayvânî, ölüme ceremanı ile eğilmiş bir insandır. Onunla konuşulurken sesi her zamanki konuşmalarında göğüssten çıkartır. Etiler... Etiler...

Sayfa: 6

Atatürk

(Bazı 5 inci sayfada)

millet) olduğunu her an ifade eden bu egis dâhinin; yaşadığı devir içinde ve ondan sonraki zamanlarda en çok tenkit edilen bir yönünü, sayın okuyuculara açıkça gösterilemek gayesiyle buraya aldık...

Şimdi soru, sayın Bn. Makbule'ye bırakalım:
-Evet, Atatürk, memleketini ve milletini çok sevdi. Halk katlielerini uyandırmak için o'ndan gelen her şeyi yaptı. Bir gün, yemek esnasında kendisine sordum: - Diğer büyük adamlar da memleket için çalıştılar mı, yurdumun için bu daha iyi olmaz mıydı?
Bana, cevabı şu olmuştuk:
- Onlar da, bu sevgili vatan için çalıştılar. Fakat, talih bana daha çok yardım etti. Bana bu, Tahrirün bir lûtfudur kardeşim...
Şu anda, Atatürk'ün hayatında bir dönüm noktası telâkki olunabilecek bir mahiyet gösteren Lâtife hanıma tanınmış ve evlenmesinin kısaca hikâyesini anlatmak istiyorum: Lâtife hanım, İsmail'e ilk girecek olan bir ayla evleneceğini, yakularını ve tansuklarına söylemiş. Atatürk'ün İsmail'e girdiği günlerde, annemizin son derece hasta bir vaziyette bulunuyordu. Ağabeyim İsmail'de karıyların arasına Lâtife hanım da vardı. Atatürk'ü layık olduğu şekilde istiklal ettire ve nihayet bu konuşmalar, evlenme ile sonuçlandı.
Biraz evvel Atatürk'ün musikiye olan yakın ilgisinden bahsetmiştim. Ağabeyim, alaturka musikiyi iyi bilir ve her şarkıya sevardı.
Şimdi sizlere, Atatürk'le birlikte aramızda geçen neşeli bir hatırayı anlatayım: İle Bankasının, şu anda hatırlıyamyorum, yıl dönümünden birini kutluyorduk. Deniz üzerinde sandallar, motorlar arasında bir vapurda bulunuyorduk. Halk, aralarından geçirdiği Atatürk'ü çılgın alkıyordu. Fakat, vapur çok kalabalık olduğundan, herkes içkeme veya yerine oturamazlardı. Bir aralık kulluğuna eğilen Atatürk:
- Ne olur şımar olmasaydım, biz de yere otururduk, dedi. Onun kırınfasını istemediğimden, bu arzusunun yerine getirebilmek için:
- Ne duruyorsun, derhal otur, dedim.
Bir çene gibi sevinde ve beraberce yere, halkın arasına oturduk.
Bu vaziyette etrafımızdakiyle gayet neşeli konuşmalar yaptık ve ayağa kalkmak zamanı geldiği an, ben daha hazırık davranarak, kendisinden evvel kalkmış bulundum. Bu hareket, benim vücuduma kabiliyetinden beklemediği için, kendisine bir sürpriz olmuş; hatırladığım zaman hep birlikte buna gülmüştük...
Sözleşme son vermeden evvel şunu da söyleyeyim: Bir gün Atatürk bana şöyle söylemişti:
- Ne senin ve ne benim pazamız olacak... Her şeyiniz, yalnız ve yalnız, bize bunları veren milletin olacaktır...
★
Büyük Dâhi, Ölmüşünün on ikinci yılında millete bir daha tekrarıyor: İstiklâhâtında, rahat ve müstahil olarak, ayı!

Ek-12 Makbule Hanım'ın Kuruçeşme'deki Köşkü'ne Ait Radyonun Tamiri ve Anten Takılmasına Ait Fatura (CBA, 01020166)

Telefon : Beyoğlu 4964-4965

22

Q 1020166

Telegraf adresi : Bourlata

OSRAM

TELEFUNKEN

RADIO

AEG

BOURLA BİRADERLER ve Şst

GALATA, VOYVODA CADDESİ No 36 - 42

No. D

MAKBULE HANIM

ARNAVUT KOY

Fatura No: 600

Makbule Hanımın radyosuna

İstanbul, 22 Şubat 1932

Siparişin Tarihi	Sevki Tarihi	Pusul No: 281 /	Vasıfasiyle	da teslim
C İ N S				
I	Adet	Anten takılması	Lira	15.-
		Telefunken Tamirati 9 A	"	10.-
			Yekûn Lira	25.-
H N M				

Makbule Hanımın radyosuna

İSTANBUL

BOURLA BİRADERLER VE Şst

7054

TEKİR ARŞİVİ

Üstün No: 16

Gıda No: 169-1

Doğru No: 3

Fikriyat No: 42

Teknik edilmis

Emre hakkında, tarih, teslimden sekiz gün önce vaki olacak hizmet nasaridhara alınmas.

Ek-13 Makbule Hanım'ın Cumhuriyet Halk Partisi Genel Sekreterliği'ne Yardım İstemek Amacıyla Gönderdiği Mektup ile Sekreterliğin Cevap Mektubu, Akın Gazetesi, 27 Kasım 1947

Atatürkün sevgili hemşiresi kimsesiz ve metrük kaldı!

Teessürler içinde haber aldığımızı göre, Atatürkün Türk Milletine veda olarak bıraktığı sevgili hemşiresi bayan Makbule hasta ve malûl bir durumda bulunmakta ve büyük zaruret ve müzavıka içinde yaşamaktadır. Zevci, geçen yıl mahkeme kararı ile kendisini terk etmiştir. Bir vakitler Atanın meclisinde ve etrafında dönen nankörlerden biri de semline uğramamakta hatta adını bile duymak istememekte imişler! İsanlık karakterinin ibret verici tezahürlerindendir.

— Devamı S. 4 de —

Akmalî kasara ve hayret şahâdılığı maldur. Sevgili ağabeyim Neriman Atatürkün bana bıraktığı malûl olan masla geçinmek içinde harâkine girmiştir. İlişik mütalaa da göstereceği gibi malûl bulum-yorum ve bu yüzden otomobil ve ıfâfôr masrafım olduğundan masgının yarısına yakın bir parayı eritiyor. İstanbulda başını sokacak ve barınacak bir evin olmadı. İçin ev kirası aylık 200 lira veriyorum. Bu masraflardan çıktığı geçin sıkıntısı açıkça anlaşılır. Neriman ağabeyimin bu asis vatanı yaptığı hizmetler itibare alınarak bu acis halinde bana vatani hîdmet tertibinden bir geçin aylığı tahsisini isterim.

Makbule Atadan

M. Atadan

Not: Bu istidaman bir sureti :Cumhur başkanlığına, Meclis başkanlığına, başbakanlığa, Halk partisi sekreterliğine, demokrat parti başkanlığına gönderilmiştir.

Solda Atatürkün hemşiresi Bayan Makbule Atadan, ortada son gönderdiği istida ve sağda ilk müracaatine verilen cevap

7.9.1947 günlü mektuplarımızı aldık.

Her ay verilmekte olan bin lira ödenek vasiyatnameye dayanmaktadır. Bu ödenğin çoğaltılmasına Partinin yetkili olmadığına derin saygı ile arz ederim.

Mk.

C.H.P. Genel Sekreteri A.
Zonguldak Milletvekili

E. Erişirgil
Emin Erişirgil

Ek-14 4 Kasım 1953 Tarihinde Atatürk'ün Aziz Naaşının Bulunduğu Geçici Mezarın Açılması İşlemleri ve Makbule Hanım

Ek-15 Atatürk'ün Aziz Naaşının 10 Kasım 1953 Tarihinde Anıtkabir'e Nakil Töreni ve Makbule Hanım

Ek-16 Nakil Töreni Sırasında Protokol Yürüyüşünde Makbule Hanım ve Ona Eşlik Etmekte Olan TBMM Başkanı Refik Koraltan'ın Kızı Ayhan Timurtaş Hanımefendi

Ek-17 Atatürk'ün Ankara'ya Gelişlerinin Yıl Dönümü Nedeniyle Yapılan Tören Sonrası Ankara Belediye Başkanı'nın Yer Aldığı Bir Grubun Hastanede Yatmakta Olan Makbule Hanım'ı Ziyaret Etmesi, Cumhuriyet Gazetesi, 28 Aralık 1955

Makbule Atadan dün sabah vefat etti

**İstanbulda polis
valiliği**

Ankara, 18 (Telefonla) — Bütçe komisyonu bu sabah saat 10 da toplanmış ve Milli Savunma bütçesi üzerindeki görüşmelere devam etmiştir. Ögeye kadar süren bu müzakereler neticesinde bütçe aynen kabul edilmiştir.

Bütçe komisyonunun 5 üyesi son

Atatürk'ün Hemşiresi
**MAKBULE ATADAN'I
DÜN KAYBETTİK**

4) Aşağıda tertibe göre kortejin teşkili ve hareket,
Kortej: Emniyet kıtası, An-
kara Emniyet Müdürlüğün-
den bir Trafik arabası, bu-
nun arkasından 15 atlı pol-
müfrezesi (Kortejden 1
metre ileride). Bir piya-
bölüğü. Bando, 28 inci
(Sonu S. 5 Sü. 4

Ek-19 Makbule Hanım'ın Cebeci Asri Mezarlığı'nda Medfun Bulunduğu Mezarı

Makbule Atadanın cenazesindeki meş'um alkış
Bir cenaze törenine bayram havası getirmekten utanmadılar..

Artık pek iyi anlaşılmıştır ki, büyük bir yas günü olsun, cenaze olsun, milletçe üzülmenecek bir hâdise olsun, velhasıl ne olursa olsun, bu adam için her şey, tükenmez ihtiraslarını tatmin sadedinde bir istismar mevzuudur.

Büyük Atatürk'ün muhterem hemşireleri Makbule Atadan'ın evvelki günkü cenaze merasimi anasında cereyan eden çok hâzin bir hâdise, hınc ve ihtirasın bir fânîyi ne esfel hareketlere kadar sürükleyebileceğine görülmemiş ve duyulmamış bir örnek vermiştir.

Hâdise kısaca şudur:
Makbule Atadan'ın tabutunu büyük bir keder ve teessür içerisinde takip eden muazzam bir kalabalık, Adliye önüne geldiği sırada kortejin arkalarından adeta bir sevinç ve meserret vaveylası yükselmiş, caddenin eylemli ve vakarlı sükûtunu bir anda yırtmış, kirletmiştir. Başlar geriye döndüğü zaman nazırları şöyle bir manzara bütünü bugulamıştır: Yolun iki yanına serpilmiş bir kaç guursuz, ak saçlı bir adamı yırtınır.

(Sonu: Sa. 5 Sü. 2 de)

Yukarıdaki resimler, Atatürk'ün bundan beş sene evvel tesadüf eden ölüm yıldönümünde C. H. P. liderinin beşüş ve memnun bir sima ile, kendisini alkışlata alkışlata Muvakkat Kabre gidişini tesbit etmektedir. Geçen gün Makbule Atadan'ın cenazesinde de yüzünün ifadesi aynen bu idi.

Millî Korunma Tâdil

MILLÎ GÜREŞÇİLER
Millî Takım Antr
Yaşar Doğu dün
Ankara'ya gelmiştir
şar Doğu, Gazi İstas
de Atadan...

Atatürk'ün amca çocukları Makbule Atadanın vârisi oldukları iddiasında

Bunların verdikleri malûmata göre, Makbule Atadandan kalan miras 4 milyon lirayı buluyor

Necati Erbatır

Aziz Atatürk'ün hemşiresi Makbule Atadanın ölümü, muğlak bir miras meselesini ortaya çıkarmıştır.

Makbule Atadanın servetinin yekûnu, Çankayada bir köşk ve 15 dönüm kadar arazi, Kadıköyde bir apartıman, Dörtüyolda 100 dönümlük bir portakal bahçesi, Kemerburgazda bir çiftlik, 200-300 bin lira değerindeki mücevherat, 80 bin liralık «Mercedes» markalı bir otomobil ve diğer bazı menkul ve gayrimenkuller ile takriben 4 milyon liraya balığ olmaktadır.

Ankaradan gelen haberler, Makbule Atadanın vefatından önce 4

— Arkası Sa. 5, Sü. 7 de —

Ek-22 Atatürk'ten Makbule Hanım'a Kalmış Olan Cadillac Marka Otomobil

Ek-23 Makbule Hanım'dan Varislerine İntikal Eden Cadillac Marka Otomobil'in Müzeye Bedelsiz Verildiğini Gösteren Belge (CBA, Celal Bayar Arşivi, Yer No: 3/10-8, Fihrist No: 6598)

10

Abdülrahim Tuncak

3-283 ek:1

Ankara, 17 Ocak 1959

CUMHURİYET BAŞKANLIĞI
CELAL BAYAR ARŞİVİ
Yer: 3/10-8
Dosya: 6598
Fihrist No: 6598

Maarif Vekâletine

Atatürk'ün, hemşireleri Makbule Atadan'a intikal eden Cadillac marka 12 silindirli sırbalı otomobilinin, vârisler tarafından bedelsiz olarak müzeye takdiminin arzu edilmekte olduğuna dair vârisler vekili mühendis Abdülrahim Tuncak imzasıyla verilen 8 Ocak 1959 tarihli mektup Başbakanlığımıza arz edilmiş ve ilişik olarak sunulmuştur.

Saygılarımla arz ederim.

Umumi Kâtip
At.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı :

Yabancı Dil :

Eğitim Durumu :

Lisans :

Yüksek Lisans(Tezli) :

Yayınları (SCI) :

Araştırma Alanları :

